

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Başak ÖZÇELİK

**KARAKTER GELİŞİMİ AÇISINDAN KEMAL TAHİR'İN ESİR ŞEHİR
ÜÇLEMESİNE PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ**

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Başak ÖZÇELİK

**KARAKTER GELİŞİMİ AÇISINDAN KEMAL TAHİR'İN ESİR ŞEHİR
ÜÇLEMESİNE PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ**

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Tarana OKTAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Başak ÖZÇELİK 'in bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Oğuzhan KARABURGU

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Tarana OKTAN

Üye :Doç. Dr. Gürhan ÇOPUR

Tez Başlığı: **KARAKTER GELİŞİMİ AÇISINDAN KEMAL TAHİR'İN ESİR
ŞEHİR ÜÇLEMESİNE PSİKANALİTİK BİR BAKIŞ**

Tez Savunma Tarihi :10/07/2024

Mezuniyet Tarihi :18/07/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi Olarak Sunduğum “**Karakter Gelişimi Açısından Kemal Tahir’in Esir Şehir Üçlemesine Psikanalitik Bir Bakış**” Adlı Bu Çalışmanın, Akademik Kural ve Etik Değerlere Uygun Bir Biçimde Tarafımda Yazıldığını, Yararlandığım Bütün Eserlerin Kaynakçada Gösterildiğini ve Çalışma İçerisinde Bu Eserlere Atıf Yapıldığını Belirtir; Bunu Şerefimle Doğrularım.

Başak ÖZÇELİK

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Başak ÖZÇELİK
Öğrenci Numarası	202152042022
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Programı	Türk Dili ve Edebiyatı (YL)
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Tarana OKTAN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Karakter Gelişimi Açısından Kemal Tahir'in Esir Şehir Üçlemesine Psikanalitik Bir Bakış
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2400970657
Rapor Tarihi	12/06/2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %8 Alıntılar dahil: %9
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 119 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orjinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
SUMMARY	IV
TEŞEKKÜR.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK ALGISININ PSİKOLOJİK ETKİLERİ	8
1.1.Eril Protesto/Erkeksi Protesto	8
1.1.1. Karakterlerde Gözlemlenen Erkeksi Protesto	14
1.2.Erkeklik Narsisizmi	17
1.2.1. Erkek Karakterlerde Gözlemlenen Erkeklik Narsisizmi	20

İKİNCİ BÖLÜM

DEMİR PARMAKLIKLAR ARASINDA RUHUN GELİŞİM SÜRECİ VE BEN ÜZERİNDEKİ DÖNÜŞÜM: KAMİL BEY	28
2.1. Korku ve Yabancılaşma.....	28
2.2. Var Olma Direnci: Persona	33
2.3. Sığınma Refleksi: Güven Duygusuna Yaslanış	34
2.4. Ruhsal Uyanış	36
2.5. Ben'in Dönüşümü	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İD'E MAHKUMİYET: CEZAEVİ SINIRLARINDA GÖZLEMLENEN KİŞİLİK BOZUKLUKLARI	44
3.1. Antisosyal Kişilik Bozukluğu	45
3.1.1. Karakterlerde Gözlemlenen Antisosyal Davranış Eğilimleri	46
3.2. Şizotipal Kişilik Bozukluğu	50
3.2.1. Karakter Örneği ile Şizotipal Davranış Eğilimi	51
3.3.Paranoid Bozukluk.....	52
3.3.1. Karakter Örneği ile Paranoid Davranış Eğilimi	53
3.4. Obsesif Kompulsif Bozukluğu.....	55
3.4.1.Karakter Örneği ile Obsesif Kompulsif Davranış Eğilimi	55
3.5. Narsistik Kişilik Bozukluğu.....	56

3.5.1. Karakter Örneğiyle Narsistik Davranış Eğilimleri.....	57
3.6.Histrionik Kişilik Bozukluğu.....	59
3.6.1. Karakterlerde Gözlemlenen Histrionik Eğilimler	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ISLAH EDİLEMEYEN CÜRÜM: ALTBENİN DİRENİŞİ, CİNSEL SAPLANTILAR VE PARAFİLİ	64
4.1 Parafili Türleri.....	64
4.1.1. Pedofili	67
4.1.1.1. Kadın Karakterlerde Gözlemlenen Pedofili Eğilimi	67
4.1.1.2. Erkek Karakterlerde Gözlemlenen Pedofili Eğilimi.....	70
4.1.2. Gözetlemecilik (Voyeurism)	72
4.1.3. Cinsel Mazoşizm Bozukluğu	74
4.1.4. Cinsel Sadizm Bozukluğu	75
4.2.Parafili Grubunda Yer Almayan Ancak Cinsel Sapıklık Örneği Olarak Nekrofilisi	76
4.2.1. Nekrofilisi	76
4.3. İd'in Direnişi.....	77

BEŞİNCİ BÖLÜM

AİLE MESELESİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM.....	79
5.1.Aile Olamama Konusunda Gösterilen Ruhsal Semptomlar: Kâmil Bey, Nermin.....	79
5.1.1. Bağlanma Davranışı	79
5.1.2. Kâmil Bey ve Nermin Hanım'ın Bağlanma Davranışı ve Evlilik Düğümleri	82
5.1.3. Gizil Bir Arzu Nesnesi Olarak Nedime Hanım.....	89
5.1.4. İçeride Bakış Anları: İçgörü Edimi ve Bağlılığın Yitirilişi	92
5.2 Ebeveyn ile Kurulan Özdeşim ve Fantazm Arzusu Olarak Kurulan Baba Sembolünün Realiteye Tekabülü	100
SONUÇ	109
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ	119

ÖZET

Kemal Tahir'in eserleri pek çok yönden incelendiği halde roman karakterlerinin ruhsal gelişimi üzerine daha önce psikanalitik bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla, sanatçının ruh yaratmadaki derinliği ile alan içerisinde görünürlüğünü arttırmak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Onun eserlerinde sosyal dramın, bireyin dramının önüne geçtiği anlayışı hâkimdir. Ancak bu çalışma ile birlikte bireyin dramı, itilmiş olduğu sonraki planlardan gün ışığına çıkartılarak, yazarın şahıs yaratma kabiliyetine ışık tutmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesine olanak sağlayan şerh yolu ise psikanalizdir. Psikanaliz kuramının sağladığı olanaklardan faydalanılarak bireyin bilincinin gerisine itilen yaşantılar daha görünür kılınmakta ve bu yolla davranışlarının yahut duygularının gerekçeleri belirgin bir biçimde işlenebilmektedir. Yazarın kurduğu şahısların ruh gelişimindeki tutarlılıkların psikanaliz evreninde bir karşılığının olması, sanatçının psikanalitik teorisiyle ilgilenmiş olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu çalışmanın tamamında, karakterlerin ruh gücündeki kırılmalar, aksaklıklar, ruhsal bozukluklar, kendi şartları ve nedensellikleri ile mercek altında tutulmaktadır. Çalışmanın sonucunda, saptanan psikolojik bulgular cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin alt sebepleri ile ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, psikanaliz, davranış, psikoloji, edebiyat

SUMMARY

A PSYCHOANALYTICAL LOOK AT KEMAL TAHIR'S ESIR SEHIR TRILOGY IN TERMS OF CHARACTER DEVELOPMENT

Although previous studies of Kemal Tahir's work have analysed it from various perspectives, none have thus far focused on the spiritual development of his characters. This study aims to provide insight into the artist's creative process and enhance his visibility in the field. A dominant feature of his corpus is the notion that social drama precedes individual drama. This study sheds light on the author's ability to create personality by bringing out the drama of the individual from the later plans into which he was pushed. The method of this purpose is psychoanalysis. The use of psychoanalytic theory enables the experiences that have been pushed to the back of the individual's consciousness to be made more visible, facilitating the processing of reasons for their behaviour or emotions. The consistency observed between the author's established personality types and those proposed by psychoanalysis increases the probability that the artist was interested in psychoanalytic theory. The present study examines the fractures, disruptions, and psychological disorders in the characters' mental strength under their conditions and causality. As a result of the study, the psychological findings detected are revealed with their sub-causes, regardless of gender.

Keywords: Kemal Tahir, psychoanalysis, behaviour, psychology, literature.

TEŞEKKÜR

Yalnızca bu çalışmanın yürütüldüğü süreçte değil, kendisini tanıdığım an itibariyle ilgisini ve emeğini daima hissettiğim, bilgi ve deneyimini benden esirgemeyen, çalışma sürecim boyunca ise beni yalnız hissettirmeyen ve bir öğrencinin belki de en büyük ihtiyacı olan güven duygusundan hiçbir zaman yoksun bırakmayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Tarana OKTAN'a; kısa bir vakit geçirmemize rağmen bana güç veren ve pek çok yönüyle hayatımda kalıcı bir iz bırakan değerli hocam Doç. Dr. Bedia KOÇAKOĞLU'na; zihnimde daima güler yüzü ile beliren ve donanımıyla bana çoğu kez yol göstermiş olan değerli hocam Doç. Dr. Oğuzhan KARABURGU'ya çok teşekkür ederim.

Yazmak süreci, yalnızca onu kaleme alanı değil çevresindekileri de ortak bir disipline bağlayan zorlu bir süreçtir. Süreç boyunca bütün hassasiyetlerime durmadan duyarlı kalmaya çalışan, bireysel düzenlerinden feragat eden ve tüm zorlu yollarda elimden tutan biricik anneme ve babama sonsuz teşekkürler. İyi ki varsınız.

GİRİŞ

Kemal Tahir'in sanatına, ideoloji dünyasına, insanı yorumlama biçimine ziya olan kimi eserlerden, insan portresi yaratmada gösterdiği şuur yakalanabilmekte ve yarattığı portrelerin ruhi yönlerine dair psikanalizin sınırlarına yaslanarak taban tabana bir okuma sağlanabilmektedir.

Karakterlerin ruh gücünü araştırmadan önce, bir karaktere ne türlü referanslardan yola çıkılarak tinsel bir devinim kazandırıldığına değinmekte yarar görülebilmektedir. Yazar, Fatma İrfan'a yazdığı, 12.03.1937 tarihli mektubunda, karakter yaratmanın bazı yönlerine değinirken, oldukça realist davranacağından bahsetmektedir. Ancak gerçekçi sözcüğünü şu şekilde kabul etmemektedir: Karar kıldığı tipler belirli birer amaç ile yüz yüze getirilmiş olacaklar, fakat her zaman kendileri gibi söyleyeceklerdir. Bu tiplere tek bir sözcük fısıldanmayacak, hatırlatılmayacaktır. Ona göre, gerçekliğin romana dahil olması birtakım yollarla gerçekleşir. Edebiyatta bu yollar anahattır. Tipler, nasıl düşünüp taşınmadan girmezlerse, değersiz bir kukla misali de alınmamalıdır. Onların romanda gereksiz yanlarını yontmak, ancak yontulan kısımlara benliğimizden parçalar eklememek gerekmektedir. Romanların muhakkak savı olmalı ancak bu savı roman yazarı, ortaya birden çıkarak direkt olarak söylememelidir. Ne ahlaki bir ders ne övgü ve takdir ne sınıfsal çatışmalar ne de ötekine kin duymak. Eğer seçilen tiplerde bu huylar varsa, var olacaktır. Yoksa, roman yazarının suçu nedir? Hem bugünün cemiyeti harikulade bir kötülükler ve çelişkiler manzumesidir madem, o halde aynı şekilde görünmesi yeterlidir (Tahir, 1979: 174). Yazarın, karakter seçerken gerçek yaşamın bağlarından kopmadan, muhayyel bir portrenin aşırılıklarından kaçınarak ve onu kendi akışına ait, kesintisiz ve müdahalesiz bir çizgide kurması, onları kendine özgü bireyler haline getirmektedir. Yazarın bu edimi, ruhsal bir okuma yapmanın önündeki belki de en büyük engeli ortadan kaldırmaktadır.

Cevdet Kudret'in, *Edebiyatımızda Hikâye ve Roman (II)* çalışmasında değindiği bir kırılma, Kemal Tahir'in karakter yaratmadaki işlevi adına da geçerlidir. Ona göre, Hüseyin C. Yalçın'ın da belirttiği üzere, bilgiçlik taslayan, Türkiye'nin görünümüne, insanlarına, hayvanlarına, yabancı bir kültür gözlüğünün ardından bakan anlayıştan ancak içerisinde Kemal Tahir'in de bulunduğu, Cumhuriyet dönemi sanatçılarının gayretiyle uzaklaşılabilmiş ve Türk insanı, hayvanı ve toprakları ancak bu çaba ile edebiyatta kendi yüzüyle görünmeye başlamıştır (Kudret, 1978: 136). Yazarın, karakter yaratmadaki gerçekçiliği, toplum bilinci

adına kastidir. O şahıslarını oluşturunca, toplumun ruh özelliklerinden kopmamıştır. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış (2)* isimli incelemesinde, Kemal Tahir'in roman hakkındaki fikirlerini iki ana başlık altında değerlendirmektedir. Bunlardan ilki, Türk toplumunda insanın ve toplumun dramıdır (Moran, 2001: 175). Her ne kadar Tahir'in karakter yaratımı, sosyal dramın birliktelik oluşturduğu ortak bir ruhun taşıyıcısı olarak rol üstlense de o en nihayetinde birey olmanın derinliklerine ulaşmayı başaran karakterlerdir. Örneğin Kâmil Bey, bir davanın tek bir yüzü olarak pek çok insanın dramını yansıtırken, birey olmanın açmazlarından da kurtulabilmiş bir karakter değildir. Bu sebeple bu çalışmada, bireyin dramı, yalnızca toplumsal bir görünüm ile sınırlandırılmayacak, baş başa ilerleyen bir gelişim süreci olarak okunmaya açık olacaktır.

Tahir'in karakter yaratma serüveninden bahsederken değindiği kimi noktaların daha sonra yaratmış olduğu karakterler ile özdeşim kurduğu görülmektedir. Örneğin, aynı tarihli mektubunda, yazar, romancının kişiliğini inkâr etmediğini belirtirken şunları da eklemektedir:

“Benim şahsiyetim, bir tekke şeyhi ile bir hacı babayı, bir Hanife hanımla bir mahalle imamını, karşı karşıya bırakıp istedikleri gibi konuşturmak değil. Mesela romanımda, (El kadınına ters bakmak günah-ı kebairdendir), diyen hocayı, bir de dönüp, alaca karanlıkta çimdiklediği ahretliğin ağzından göstermeliyim.” (Tahir, 1979: 174)

Yazarın, insanın karakterindeki çatlağı görünür kıldığı, roman karakterlerinden yola çıkılarak örneklendirilebilmektedir. Örneğin *Esir Şehrin Mahpusu* romanında, Zekeriya Efendi'nin geçmiş yaşamında hocalık yaptığı, cezaevine girme sebebinin ise kendisine üfürükçülüğü için başvuran bir kadını taciz etmesinden ileri geldiği görülmektedir. Her ne kadar, Zekeriya Efendi bunun iftira olduğunu söylese de onun cezası onanmış ve suçluluğu mahkeme kararınca kesinleştirilmiştir. Zekeriya Hoca'nın şu sözleriyle, tenhada bir insanın karakter çatlaklarının ne denli görünür olduğu açığa çıkarılmaktadır: Zorla üzerine çullanmışız. Etini biz sıkılmışız da morartmışız. Aslında kadın hoyrat bir adamla birlikteymiş de kocası vücudunu morarmış görünce başlamış sopa atmaya. Karı, o kişiyi saklamak için bize iftira atmış.” (Tahir, 1982: 66) Neredeyse birebir benzerlikler, karakterlerin beşeriyet yönlerini kuvvetlendirmekte ve gerçeğe yakın bir ruh okumasına olanak sağlamaktadır.

O, insan tasviri yaratmada, gerçekçiliğin önemine *1950 Öncesi Cezaevi Notları* 'nda da değinmektedir. Yazara göre, insan soyut olamaz. Bir çevresi, ait olduğu sınıf, meşgul olduğu iş ile derdi, amaçları, aşk duygusu ve psikolojisi yoğun bağlar ile bağlıdır. Edebiyat bireyi; çevresi, işi ve mensubu olduğu sınıfı, kişiliği ile yansıtmadıkça gerçekçi bir eser ortaya

çıkamaz. Bu şekilde, bazı ucubelerin ve benzeri az bulunanların, mantık dışı maceralarına mahsur kalmaktadır. Edebiyatta birey, devrim halinde ve eş zamanlı olarak içi ve dışıyla bir arada irdelenmelidir. (Tahir, 1991: 15) Yazarın, bütün varlık rolleri ile insanı görünür kıldığı kendi beyanları ile aktarılmaktadır. Karakterlerin, dış gerçeklikler ile kurmuş olduğu ilişki kadar onların hissi dünyasındaki varlık durumu da hassasiyetle irdelenmektedir.

Tahir, karakter yaratırken çevresindeki insanlarda gözlemlediklerinden ve kendi yaşam tecrübelerinden, bu gerçekliğe zemin hazırlamaktadır. Osman Eryiğit'in Kemal Tahir üzerine yürüttüğü tez çalışmasında, bu durum şu şekilde işlenmiştir: “Kemal Tahir, bizzat halkın içinde yaşadığı veya şahit olduğu olayları, belki çok az bir kurguyla ‘yaşanmış insan dramı’ olarak romanlaştırmış ve Anadolu insanına, kendi gerçekliğini roman formatında sunmuştur.” (Eryiğit, 2022: 27). M. Hulusi Dosdoğru'nun çalışmasında ise Mustafa Baydar ile Kemal Tahir'in yaptığı bir konuşmadan konuyla ilişkili bazı detaylara ulaşılmaktadır. Romancının, topluma karşı ödevleri konusunda, insana ne türlü temas etmesi gerektiği yönünde, yazarın yol göstericiliğine rastlanmaktadır. Bu hususta: Romancının, insanın dramına olabildiğince yanaşmaya çabalaması, toplumundaki insanın değerlerine, evrensel değerleri dahil ederek, beşeriyeti zenginleştirmeye gayret etmesi romancının ödevleri arasındadır. Romancı, insanın dramına romanına yaklaştırdıkça daha da fazlasını göstermeye çalışacaktır. Bu noktada ise başarılı olmanın bazı yollarını açıklamaktadır:

- a) Realiteye karşı saygılı kalmak. Fakat dış yüzeydeki işlenmemiş gerçeğin, daha ilk karşılaşıldığı andaki parıltılı tesirine kapılıp kalmadan.
- b) Tahammülü, hoşgörüyü hem bilince hem de hislere olağanca işleyip en zor esnada nefes alır gibi basit bir şekilde kullanabilmek.
- c) Önyargılardan olağanca gücüyle kurtulmak. Her kişiyi, her fikri, her vakayı, ne ölçüde bildiği önemli olmadan, ilk kez karşılaşıyormuşçasına üşenmeyerek incelemek (Dosdoğru, 1974: 91).

Şimdilik bu üç temel dahi, “toplumun bireyini” gözetirken, bireyin hissi gerçeklerini yabana atmayan yazarın, şahıs yaratma hassasiyetini ve güçlülüğünü yansıtabilmektedir. Ancak Tahir, edebiyatı tanımlarken Notlar'da da bu konu ekseninde vurgular yapmaya devam etmektedir. Ona göre edebiyat, olayları ve hadiseleri, ruhsal karmaşıklıkları ve yükseklikleri, insanların hissiyatını ve insanı, bunlardan bazılarını yahut yalnızca birini büyük oranda, diğer insanlara sunmaktır. (Tahir, 1991: 89) Yazarın realizme bağlılığının, bu noktada etkileri mevcuttur. Roman ona göre, bir terkip ve bina etme meselesidir. Bir yaşamın parçası, çeşitli

hatlar halinde geçmiş, şu anı ve geleceği ile gerçekçi bir zaviyeden belirlenmiş olarak yaşamaktadır. (1991: 127) Roman kahramanlarında, bu anlayışın etkileri olağanca açıktır. Hatta yazarın, bizzat kendi yaşamından ve duygulanımlarından harekete geçerek kimi karakterlere derinlik kazandırdığına rastlanmaktadır. Örneğin, Fatma İrfan'a yazdığı mektuplar arasında, Kemal Tahir'in ruh durumunun pek çok yansıması Kâmil Bey karakterinde görülmektedir. Onun cezaevinde hissettiği bazı duygular ve sahneler, Kâmil Bey'in yaşadıkları ile örtüşmektedir. Tahir'in, Fatma İrfan'a yazdığı mektuplarda "bizim üniversitemiz" diye bahsettiği cezaevi mekânı, Kâmil Bey'in tasvir ettiği cezaevi ortamı ile oldukça yakındır. Bu üniversitede yüksek sesle konuşmak ve özellikle gülmek yasak gibidir. Zaman zaman, hatta gayretle sık sık sövülür ve dövüşülür. Burada bireyin mücadelesi esastır. Nizamı bozulmuş bir orduymuşçasına herkes yalnızca kendine başının çaresine bakmaktadır. Burada, ilkel bir orman yasası, tüm katılığı, acımasızlığı ve kahpeliğiyle geçerlidir. Herkes, yediğinden içtiğinden, kendi kavgasından sorumludur. Tabiat, sıcağı, soğuğu, maluliyeti, topluluk açlığı, üryanlığı ve rezil tutkularıyla, herhangi bir yerde böylesine çıplak, görgüsüz, böylesine keskin olamaz (Tahir, 1979: 227). *Esir Şehrin Mahpusu* romanında ise benzer biçimde cezaevi şöyle tarif edilmiştir: Dostu İhsan'ı cezaevinde ziyarete gittiğinde, mahpushaneyi çıplak adamların ülkesi diye tarif etmiştir. Kâmil Bey'e göre ise buradaki çıplaklık beden çıplaklığı değil, insanların iç dünyasının çıplaklığıdır (Tahir, 1982: 118). Ayrıca, Kâmil Bey'in cezaevi yaşantısında yüksek sesle konuşmaya imtina gösterdiğine ve sessiz kalmak zaruriyeti hakkında türlü duygulanımlar yaşadığına rastlanmaktadır. Ve yine burada da Âdem Baba koğuşu vardır. Tıpkı *Esir Şehrin Mahpusu* romanında olduğu gibi yoksul öğrenciler burada yatar. Yatak diye diplerinde gazete kağıtları döşeli, üzerlerinde ise kendilerinden önce var olanlardan kalmış çuvallar örtülüdür. Beylerin kaldığı koğuşta ise duvarlar dahi halılarla bezelidir. Bu kişilerin tamamı, şişirilmiş metrelerce şilteye yayılırlar. Sabah içtikleri kahveler, yataklarına götürülür. Ve hatta ayaklarını yıkayan köleleri vardır (Tahir, 1979: 228). Koğuş içerisindeki adaletsiz yapılanma, Paytoncu Osman Ağa'nın koğuşu ile neredeyse birebir benzerlik gösterir. Seringel ve Fayrap gibi, beyinin ayaklarını yıkayan, kahvesini ayağına kadar götüren esirler mevcuttur. Ve yine Âdem Babalar ismi ve bu koğuşun sefaleti, Kemal Tahir'in cezaevi anılarından, kurgusal yaşama taşınmış gibidir.

Bir başka benzer yaşantı, Kemal Tahir'in, Şahap isimli mahpus yakınına görmeye gittiğinde yaşadığı bir sahneyi anımsatmaktadır. Tahir, görüş alanına girmeden evvel, sağır ve dilsiz biri tarafından aranmıştır. Buradaki sahnenin benzeri, Vahap Onbaşı'nın Kâmil Bey'i aradığı kısımda okuyucu karşısına çıkmaktadır. Bu kişi, Kemal Tahir'i pamuk atarcasına

didiklemiştir. Her yerini iyice aramıştır. Başındaki şapkanın kurdelesine, ayakkabılarının içerisine kadar her yeri araştırmıştır (Tahir, 1979: 99). Benzeri, Vahap Onbaşı'nın elini sokabildiği kadar kunduralarının içini araştırması, çorabını çıkarmadan üstünden ayağını mıncıklaması örneğinde, Kâmil Bey'in yaşadığı gerginlikte de ortaya çıkmaktadır (Tahir, 1982: 23). Kemal Tahir'in bu aranma sahnesinin etkisinde bulunabileceği, farklı bir hissi münasebetle romanda işlenmiştir. Bir başka benzer örneği ise, bu yerde Kemal Tahir'den bahşiş koparmak için uğraşan mahpusta görülmektedir. Kemal Tahir, bu aramalardan sonra onu yakınına götürmesi için bir mahpusluğa emanet edilmiştir. Aynı mahpus kişiye; biladeri al koğuşun yerini göster, elbet bey senin bahşişini vermeyi unutmaz diyerek görevli tarafından direktif verilmiştir. Mahpus ise eşlik ederken kendisini, bahşişi hak etmek için daha acınası hallere sokmaktadır. O, altı sene mahpusta günü olduğundan, vaziyetinin yaman olduğundan bahsetmekte, bahşişe ihtiyacı olduğuna itimat yaratma gayreti gütmekte ardından ise bahşişi alıp Kemal Tahir'i yarı yolda bırakarak kaçmaktadır (Tahir, 1979: 100). Benzer kurnazlık tavrı, *Esir Şehrin Mahpusu* romanında, parayı türlü oyunlar ile kaptıktan sonra geri dönmeyen mahpus kişilerde de söz konusudur. Ayrıca Kâmil Bey'in roman boyunca yaşadığı yoksulluğun (bilhassa cezaevi günlerinde), Kemal Tahir'in mahpusluk günlerinde yaşamış olduğu yoksullukla da bir ilintisi vardır. O, İrfan'a yazdığı mektuplarda bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Şimdilik paradan başka bir şeye ihtiyacımız yok.” (Tahir, 1979: 219), elinin maddi olarak boş olduğundan (Tahir, 1979: 234) bahsettiği kısımlar daha başkaca yerlerde de mevcuttur.

Öte yandan üzerinde daha çok sosyolojik bağlamda durulan konu, kadın meselesidir. Aziz Şeker, sosyolojik çözümleme yaptığı bir çalışmada Kemal Tahir'in kadın meselesini işlemesini şu şekilde değerlendirmektedir:¹ Olay örgüsü dahilinde, Tahir'in romanlarında yer alan kadın karakterlerin sosyal statüleri düşüktür. Bu durum, içerisinde bulundukları toplumsal realiteler tarafından belirlenmektedir (Şeker, 2017: 642). Kadının toplum nezdinde konumunun romana doğrudan yansıması ise onun realist bir yazar olmasıyla ilintilidir. Bu çalışmada kadın meselesi de sosyal yönleri göz ardı edilmeden psikolojik çözümlemeye tabii tutulmaktadır. Ancak toplumun kadını algılayışı bir tarafa bırakıldığında, Kemal Tahir'in kadın meselesini günlük yaşamda nasıl işlediği bazı soru işaretleri oluşturmaktadır. Çalışma içerisinde, özellikle Erkeksi Protesto ve Erkeklik Narsisizmi başlığı altında kadının toplum nezdinde nasıl karşılandığına dair ipuçlarına rastlanmaktadır. Fakat yazarın kimi

¹ Aziz Şeker, aynı mesele içerisinde Yahya Kemal'i de işlemektedir.

cümlelerinde, kadın meselesine yaklaşımı, roman karakterlerinin düşünüş biçimlerinden çok ayrı değildir. Bunlara örnek olarak, Fatma İrfan’a yazdığı 16.01.1934 tarihli mektubundaki: “Erkek kadına nazaran çok daha saftır. Fakat kadın erkeğe nazaran çok, hem de pek çok ahmak.” (Tahir, 1979: 23) cümleleri, 16.03.1934 tarihli mektubunda: “Kadın yirminci asırda bile saçı uzun aklı kısa, eksik etek, kaşık düşmanıdır. Zamanımızda kadıncağızların en büyük düşmanı çok bilmiş olmalarıdır. Eh kızım, çok bilen çok yanılır. Hele kadın olursa.” (1979: 32), bir başka mektubunda “Sonra etrafımızda şık, süslü ve tek cephesi şıklığı ile boyasından ibaret dişi sürüleri!..” (1979: 90), bu bakışın sosyolojik taraflarından öteye geçerek yazarın perspektifine dönüştüğü izlenimi de yaratmaktadır. Ancak bu çalışma, kadın meselesinin, yazarın fikir dünyasındaki karşılığını tetkik edebilmek adına yetersizdir.

Bütününde, Kemal Tahir’in yarattığı karakterlerin, bir toplumun ideolojisini yansıtan, sosyal bütünlüğünden ayrı bir şekilde ele alınması güç olarak kavranan karakterler olduğu görülmektedir. Ancak bu karakterlerin, toplumun birer yansıması olmaktan ötede, realist bir varlık olarak tüm yönleri ile “insanı” ortaya koyması, psikanalizin işlevini gerçekleştirebilmesinin önünü açmaktadır. Kemal Tahir’in yarattığı karakterler, en nihayetinde insani yönleri belirgin karakterlerdir. Onun ilgili romanlarında, birey, topluma karşı sorumlu birer varlıkken, insan olmanın ruh karmaşasından kurtulabilmiş değildir. Psikanaliz ise bu noktada, bireyin bilincinin dip kısımlarına itilen nedensellikleri açığa çıkarabilmektedir. Edebiyatın, psikanaliz ile kesişimini kuran ortak sancı insandır. İnsan realist bir bakışın öznesi olduğunda, yalnızca onaylandığı yahut olumlu davranış geliştirdiği surette değil, bütün örülü ve karanlık yanları ile varlık sahasında bulunmaktadır. Edebiyatın bu suretteki etkileri üzerine, Özlem Özen şöyle bir yaklaşımda bulunmaktadır: Edebi ürünlere insan tutumları açısından bilgi veren kaynak olarak bakıldığında, bu sanat dalının insan psikolojisi konusunda mesele üretmek ve aynı zamanda davranış bozukluklarına çözüm imkanları sunmak olan işlevi bulunmaktadır (Özen, 2020: 10). Murat Turna ise, edebiyat-insan-psikanaliz üçgeninde daha farklı bir perspektiften yola çıkarak psikanalizin sınırlarını genişletmektedir. Ona göre, edebiyatın insan ile doğrudan bir ilintisi vardır, durmadan onunla temas durumundadır. Ruh, bunların ötesindedir. O, kendisine verilmiş olan hudutların ötesine geçebilmekte, ona bahşedilenden daha yükseğe erişebilmekte, öngörülen şuurun da üzerine çıkabilmektedir (Turna, 2020: 3). Edebiyat, insanı yazmak kadar insanı okumak yönünde de oldukça yoğun malzemeler sunan bir alan açmaktadır. Roman karakterlerinin şerhi, onların gelişim süreci kadar, yazarını ve okuyucusunu da mana evrenine dahil ederek bu sınırları birer anlam katmanına dönüştürmektedir. Bu alanı bahşeden şerh yollarından biri ise, psikanalizdir.

Freud’a göre, “psikanaliz her şeyden önce bir yorum sanatı” dır (Freud, 2019: 34). Ve yine ona göre, bilinçli ve bilinçsiz olan edimlerin ayırımına varmak psikanalizin ana şartıdır. Psikanaliz için ruhsal yaşamdaki ehemmiyetin yanı sıra patolojik durumların anlaşılmasına da olanak sağlayan bu edimdir. Farklı bir söylem ile psikanaliz, ruhsal gerçekliklerin aslını bilinçte konumlandırıamaz, aksine bilinci, tinsel olanın öteki özelliklerinin yanı sıra mevcut olan yahut olmayan bir özelliği olarak algılamak zorundadır (Freud, 2019: 81). Jacques Lacan’a göre ise, “Psikanaliz bizi ilkel ve içsel dediği eğilimlerin ontolojisine götürür, bunların öznenin durumu tarafından baştan verili olduğunu kabul eder.” Öte yandan, diğer hiçbir şey ona göre, psikanaliz kadar tecrübenin tam merkezinde yer alan o hakikatin en derindeki çekirdeğine özgü değildir (Lacan, 2013: 59). Dolayısıyla psikanaliz, görünenin ötesinde, davranışa dönük dışavurumları, içselleştirilmiş ve bireyin de şuurunda olmadığı nedensellikler ile açıklamaya elverişli bir mekanizma olarak ortaya çıkarmaktadır.

Şimdiye değin Kemal Tahir’in herhangi bir eseri, bireyin içsel dünyası ile mercek altında tutulmamıştır. Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, onun şahıs yaratımının daha çok sosyolojik bir işlevin parçası olduğu üzerinde durulmuştur. Fakat birey, toplumun işlevselliğini edinen bir yaratımken dahi, realizmin izlerinden yürümekte ve insancıl tarafları ile var olmaktan uzaklaşmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kemal Tahir’in daha çok toplumun dramı olarak öne çıkarılmış şahıs kadrosunu, toplumsal birlikteliklerinden koparmadan ancak içsel ve dışsal gerçeklikleri ile bir bütün halinde işlemek ve bunu yaparken geri plana itilmiş bireyin dramını, önce bilincin yüzeyine çıkarabilmek, ardından ise alan içerisinde yazarı bu yönüyle de görünür kılabilmektir. Belirtilen amaç doğrultusunda, yazarın Esir Şehir üçlemesinin seçilmiş olma sebepleri vardır. Bunlar arasında, karakterlerin farklı yaşam dönemlerini kapsayan bir gelişim serüveni içerisinde yer alması ve bu sürecin, bireyin içsel dünyasını yansıtmak adına gerekli koşulları sağlayabilmesi, bunun yanı sıra, yazarın geçirmiş olduğu hapishane deneyiminin etkisi ile mahpus psikolojisini yakından tanıması ve bunu ruhsal derinliği ile sanatına yansıtabilmesi, bu imkanlar ile birbirinden farklı ruhsal süreçlerden geçen karakterlerin, temelinde yer alan birbirinden farklı alt sebepler ile işlenebilmesi gerekçesi yer almaktadır.

Edebiyatın yaklaşım biçimi, bir psikiyatri doktoru yahut uzman bakışıyla patolojik tanılar koymak değil, ruhsal bozuklukların üzerine eğilerek karakterlerin ruhuna ayna tutmak ve bunu yaparken psikanaliz kuramın sınırlarına yaslanabilmektir. Bu sebeple karakterlerin tinlerinde gözlemlenen patolojik kusurların, kişilik bozukluğuna yatkın yönleri tahlil edilecek ve “İde Mahkûmiyet: Cezaevi Sınırlarında Gözlemlenen Kişilik Bozuklukları” başlığı altında bir eğilim biçimi olarak bu saptamalar sınırlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK ALGISININ PSİKOLOJİK ETKİLERİ

1.1.Eril Protesto/Erkeksi Protesto

Kadının erkekleşmesi, belirli sosyolojik yaşantıların cinsiyetler üzerindeki ayrıştırıcı gücü ile tahakküm altında kalmış dişil varlığın, biyolojik ve davranışsal görüntü üzerinden benzerlik sağlama gayreti göstererek üstünlük kurmuş erkek varlığına, pratik yaşamda edindiği ayrıcalıklar bütününde ortaklık sağlayabilme güdüsünün bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Engin Geçtan, kavramın Alfred Adler tarafından geliştirildiğini belirterek, erkeksi protesto hakkında şöyle bir açılımda bulunmaktadır:

“Kadında doğuştan gelen eksik duyguları yönünden (yani toplumun erkeksi değerlere öncelik ve önem vermesi yüzünden) erkeksi sayılan değerleri (evlenmek, ev işleri yapmak, erkeğe hükmetme isteği vs.) reddetmesi, kendine güvenmemesi ve aşırı durumlarda kendi cinsiyetini reddederek erkeksi tavırlar göstermesi eğilimidir.” (Saatçioğlu ve Ukray, 2014 :80).

Erkeksi protesto içerisinde bulunan kadının, erkek hegemonyası ile kurulu üstünlükler dizgesi içerisinde erkeğe dair refleksler geliştirerek yer edinmesi, zulüm gören kişinin, bundan kurtulmak için zamanla zulmedene benzeyerek savunma geliştirmeyi öğrenmesi ve artık ezilen grup içerisinde yer almayacak olması, dolayısıyla değersizlik duygusundan kurtulma çabasının benzer biçimleri olarak görülebilir. Eril protesto veya erkeksi protesto yalnızca kadındaki psikolojik bulguların dayandırıldığı bütüncül sonuç olarak kısıtlandırılmamalı, bireyin toplumsal bir varlık olarak ilişkilенmesinin nihayetinde, toplumun cinsiyetlendirme rolünün kadını dönüştürme gücü dikkate alınarak sosyal çıkarımlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Kadının erkekliğe eğilimli bir değişim yaşaması, tarih seyri boyunca, eril tahakkümün hemen her alanda biyolojik olarak er olana üstün bir yaşam hakkı tanınması sonucunda, kadının özdeğer kazanma isteğiyle kendini göstermiştir. Sosyal düzenlemeleri kapsayan bir erek ile eril cins yararına kurulmuş hegemonik sistem, zamana bağlı olarak, türsel pek çok değişime uğramış ve kapsamını genişletmiştir. Tarihte kadına bakış, cinsiyetin işlevsel olarak bölünmeler yarattığı sosyal alan içerisinde incelendiğinde, cinsiyetin ayrıştırıcılığının birçok alanda etkileri görülmektedir. Berktaş’a göre, bağlamdan hareketle, Eski Mezopotamya’da yazı aracılığıyla yaşananları kayıt altında tutma buluşundan beri, din adamları, vakanüvis veya akademik düzeyde eğitim almış entelektüeller fark etmeksizin,

tarihi kayda geçirme işlevi erkeklerin görevi olmuştur ve bu kişiler de yalnızca kendi cinsiyetlerinin deneyimlerini yahut yaptıklarını hatırı sayılır bir öneme sahip görerek kadınların tecrübelerini marjinal hale getirmişlerdir (Berktaş, 2003: 19). Kadının, dişil kimliği ile varlığını kabul ettirebileceği yaşam deneyimi, yeterliliği, eril iktidarın nazarında ehemmiyetle karşılanmamaktadır. Farklı bir söylem gücü ile “bu bağlamda, kadınların kendi kendilerini tanımlamaları, kendi kimliklerini özerk bir biçimde oluşturmaları, kısacası kendi adlarını kendilerinin koyması söz konusu değildir.” (Berktaş, 1995: 17).

Doğal olarak biyolojik farklılığın güç simgesi haline dönüştüğü eril birey ile dişil birey arasında cinsellik bölünmesi, iki cinsiyetin aynı statüye sahip olmasını engelleyen semboller olarak görülmüştür. Bourdieu’ya göre, her iki cins arasındaki biyolojik ayrıksılık ve özellikle de cinsel uzuvlar arasındaki anatomik farklılık, iki cins arasında sosyal manada bina edilmiş farklılığın, bilhassa da cinselliği ilgilendiren görev dağılımının doğal bir gerekçesi gibi hasıl olabilmektedir (Bourdieu, 2015: 23). Pierre Bourdieu, *Eril Tahakküm* isimli çalışmasında bu doğrultuda şemalar kurarken kadın ve erkek cinsel organının algılanışı ile ilgili bir araştırmadan bahsetmektedir: “Christine Pouchelle’in bir Orta Çağ cerrahının yazmalarından keşfettiği üzere vajinanın ters çevrilmiş bir penis olarak temsil edilmesi de eril ilke her şeyin bir ölçüsü olarak uygulandığı andan itibaren kendini dayatan artı ile eksi, düz ile ters arasındaki temel karşıtlıklara uyar.” (Bourdieu, 2015: 27). Araştırmanın kesin yargı olarak sunabileceği çıkarımlardan biri, kadın cinsel organının bir “şey” olarak belirlenmesi durumunda (bu negatif biçimde oluyorken de dahil) erkeğin uzvu “kıstas” olarak belirlenmektedir. Ancak erkek uzvunun bedenine dışına doğru uzantılı yapısı karşısında kadın uzvunun bedenine içerisine doğru ters bir uzantıya sahip olması ve bu derinlik ile bütünleştirici bir alan sağlamasıyla kadın cinsel uzvunun varlığı anlamlı hale gelmektedir. Bunu ifade ederken ise erkek cinsel organı, artı ve düz bir değer karşılığı iken kadının cinsel uzvu eksi ve ters olarak negatif bir anlam taşımaktadır. Kadın cinsel uzvunun bedenine içerisine doğru bir uzantıya sahip olması, erkek cinsel uzvuna yalnızca bütünleyici bir alan bahsetmemektedir. Bu derinlikli uzantı, bir bakıma erkeğin cinsel uzvunun devamıdır. Geçtan, buna yakın bir analogiyi şu şekilde kurmaktadır: Bebek, kendisini doyuran anne göğsünü nasıl bedeninden bir parça olarak görmekteyse, kadın cinsel uzuvları da erkeğin bedeninin bir devamı gibi yaşanmaktadır (Geçtan, 2022 :119).

Değerler atfedilmesi ile farklı anlam katmanlarına dönüşen biyolojik farklılık, düşünüş biçiminin mahsulü olarak dildeki aktarımda da entegrasyona sebep olmuştur. Örneğin patriarkal bir düzende coşkuyla karşılanacak galebenin öznesi kadın ise başarıyı

kabullenmenin yolu kadını erkekleştirmekten geçmektedir. Dilin düzenleniş biçiminde çağa göre görece değişiklikler olsa da süregelen basmakalıp ifadeler buna örnek teşkil edebilir. Mesela, yaygın olarak kullanılan “sapla!” sözcüğü, doğrudan erkek cinsel uzvunun simgesel karşılığıdır. Sözcük, “zarar verebileni” niteleyerek baskın olanı çağrıştırmakta, bir diğer manasıyla ise erkeğin cinsel birliktelikteki eylemselliğine benzeşim kurarak iktidarlı olan ile zayıf olan arasında ortak yönler sağlamakta, böylece eril organın üstünlüğü yeniden göz önünde tutularak başarı belirlenmektedir. Yahut galebe karşısında “erkek gibi kadın” diyerek kadının başarısına gizil bir cinsiyet atamak da aynı düşünüş biçiminin ürünüdür. Dili erilleştirmek, patriyarkalin kadın özneyi onamak ve kabullenmek için kendinde cesaret bulması adına ön koşullardan birini oluşturmuştur. Dolayısıyla kadının erkek diliyle yüceltilmesinin erkekte açığa çıkaracağı aşağılık duygusunu engellemek için kadının varlığının bu yönlü algılanması kaçınılmaz olarak görülebilir.

Kadını, cinsiyetin dayattığı iş bölünmeleri içerisinde incelemek de “cinsiyet rolü” nün sonuçlarını kavrayabilmek adına gerekli görülebilir. Bilgi ve deneyimi doğrultusunda erkek ile ortak bir alanda çalışma hakkına ulaşmış dişil bireylerin, “kadının erkekleşmesi” tehdidi dolayısıyla eleştirildiği ve günümüze kadar mütemadiyen bu tartışmaların sürdürüldüğü bilinmektedir. Ancak kadının iş yaşamına katılımından önce iş bölünmeleri dahilinde konumlandırılışı, yeni düzenden oldukça farklıdır. Bourdieu’nin aktardığı biçimde: Erkekler evin dışında, kamusal, formel, kuru, tepe kısımlarda, ne kadar süre kalacakları belirsiz yerlerdedirler. Örneğin öküzün kesilmesi gibi, saban işleri yahut mahsulleri toplama gibi (katletme ve savaşıma eyleminden bahsetmeyi lüzumlu bile görmemektedir), kısa, riskli, şatafatlı, yaşamın kendiliğinden akmasını engelleyebilecek işlere onlar sahiptir. Kadınlar ise, mekânın iç kısmında yer almaktadır. Daha alçak bölmelerde, rutubetli, yalman ve sürekli olarak kaldıkları kısımlardır. Kadınlar, ev içi işlerden sorumludur. Gizli ve özel, görünür olmayacakları ve utanç duyuracak işler, örneğin çocuklara yahut hayvanlara bakma işi kadınlara aittir. Mitolojiden kaynaklı kimi nedenler ile ev dışı işlerden sorumlu oldukları bazı kısımlar vardır. Mesela, bahçe içindeki işler (örneğin su işleri, çapa işleri gibi), odunlar ve süt işleri, en iğrenç, en tekdüze, sürüp giden ve sıradan işler kadınlara tahsis edilmiştir. Onlar, dışına çıkamayacakları kısıtlı alanın (köy, hane, dil gibi) bütününde sisteme doğru aynı dilsiz çağrılarını yinelemektedir (Bourdieu, 2015: 45). Kadının fiziki yeterliliği ile erkeğin fiziksel dayanaklılığı bir eylemin gerçekleştirilebilme süreci dahilinde aynı değildir. Cinsiyetlerin iş bölünmeleri üzerindeki rolü dikkate alındığında; bir işin anatomik şartlar göz önünde bulundurularak hangi cins tarafından eylemlenebilir olmasına karar vermek kabul edilebilir

gözükse de kadının anatomik farklılığının, karşıt cins tarafından iktidara dönüştürülüp bundan varlık anlamında yok sayabilme olanağı elde etmesi, farklı hükümlerin gerekçeleridir.

Kadın, makine gücünün kullanılması ile birlikte üretim kısmında yer alma imkanına ulaşmış ve çabasını kazanca dönüştürmüştür (Dumlu, 2022: 12). Emeğin, üretim ve maddi gelir olarak kadına geri dönmesi, kadının ekonomik paydada yer almasına, erkek otoritesinin parçalanmasına, kadının erkek gücüne ortak olmasına ve dolayısıyla erkeğin inisiyatifiyle değil kadının tercihi doğrultusunda karşı karşıya gelmelerine, böylece erkeğin üstünlüğüne rakip çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda erkeğin sözsel ve eylemsel alanının kısıtlanması eril iktidara yönelik tehdit unsurudur. Nitekim kadının etkin bir biçimde iş hayatına entegre olması, erkek ile eşit şartlar elde etmesi özgür bir alan içerisinde sağlanmış değildir. Usal'a göre, çoğunlukla erkeğin beden gücünün kadından üstün olmasının sağladığı avantaj, tarihsel süreçte sanayi devrimiyle yaşanan teknik atılımlar sayesinde yok edilmiş ve kadınlar üretim sağlayan kısımda var olmaya başlamışlardır. Bu şekilde, hanımlar, o vakte kadar yalnızca erkeklerin var olabildiği mesleklere dahil olarak kendilerini ispatlama fırsatı bulmuşlardır. Ancak öne çıkan en ehemmiyetli bir başka konu, kadınların düşük maaşlı ve vasıf edinemeyecekleri durumda çalışma zorundalıklarıdır (Usal, 1996: 9). Bu girişim patriyarkal sistem tarafından sürekli kontrol altında tutularak kadının çoğu zaman ikincil varlık konumuna çekilmesi başarılmıştır.

Din bağlamında kadın perspektifi ele alındığında da pragmatist bir yaklaşımın toplumsal yapıyı etkilediği görülebilir. Mustafa Tunçer'in araştırmasına göre, tarihin çok gerilerinde değeri olmayan varlık olarak değerlendirilen kadınlar, örneğin Eski Çinlilerde, eşlerinin kölesi olarak yaşamaktadır ve ortak bir sofrada yemek yememektedir. Mısır'da ise erkekler ve kadınlar ortak haklara ulaşmışlarsa bile bu kısa sürmüş Firavun'un yönlendirmesi ile kadınlar köleleştirilmişlerdir. Eski Yunan her ne kadar uygarlığın beşiği olarak kabul edilse de kadınlar ve köleler eşit görülmüştür. Eski Roma'da kadınlar, kendi atalarından kocalarına kalan bir meta olarak sayılmış, ardından kendilerine pek çok hak verilmiş olsa bile eğitim yetersizliği dolayısıyla haklarından mahrum kalmışlardır. Yahudilikte, kadınların kıymeti neredeyse hiç hükmündedir. Yahudiler, güne başlarken, şuna benzer sözlerle dua etmektedirler: Ezeli ilahımız, tüm evrenin kralı, kadın olarak yaratmadığından ötürü sana hamd ederim. Kadını küçümseme ve olumsuz olarak algılama kültürü Hristiyanlıkta daha da kuvvetlidir. Kadın, yenmemesi gereken haram meyveyi, Adem'e tattırdığı için cennetten kovulmasına ve bu nedenle, insan türünün günahkâr olmasına yol açmıştır. Hinduizm'in Mono yasalarında ise, kadın, atasından, eşinden ve yavrularından bağımsız yaşama hakkına

sahip değildir ve bahsedilen erkekler vefat ettiğinde, eşinin akrabalarından birine yamanmaktadır (Tunçer, 2019: 157). Kadına verilen değer ve önem çağlar ve uygarlıklar boyunca değişmemiş, birbirinin türevi görünümle bu kültürel birikimler kadın yaşamını doğrudan etkilemiştir. Tarih penceresinden ayrılıp bir evin penceresinden geleneksel bir aile yaşamını seyredebilme imkanına ulaşırsa, kalıtsal olarak varlığını sürdüren eril davranış biçiminin, kadına benzer eksiklik duygusu yaşattığını görebilmek, kadın ve erkeğin sınıfsal olarak ayrıldığı emarelerine tanık olmak bugün de mümkündür. Hiyerarşik düzen neredeyse her yapılanmada mevcuttur ve eşitsizliklerin yok edilebilmesi için çalışmalar yürütülmektedir fakat medeniyetten uzak kalmış ücra köşelerde, kadını eril yaptırımın gücünden alıkoyacak yeterlilik bulunmamaktadır. Bir evin içerisinde kadının yemeğini yerken ayrıştırılması yahut erkek topluluğu varsa kadınların, erkekler doyduktan sonra yemek yemesi; saygıyı hak etmesi yönünde kültürel kodların bahsettiği üstünlük dışında bir nitelik barındırmasa bile erkek ile elini bağlayarak, boynunu eğerek konuşma zaruriyeti, düşüncelerinin büsbütün kadın olduğu için göz ardı edilmesi, özellikle bu kadınlar ekonomik özgürlüğe sahip değilse evin geçimini sağladığı için erkeğin geri kalan bütün hürriyetinden kadını alıkoyabilmesi, eğitim hakkının engellenmesi, çalışma yaşamından koparılması, bedensel görünüm kararlarını erkeğin itaatine uygun biçimde düzenlemesi, sokağa erkeğin onayladığı vakit ölçüsünde çıkarak belli bir mesafeye kadar erkeksiz gidebilmesi aşına olunmayan durumlar arasında değildir. Bu yolla bireyselleşme sürecini tamamlayamayan kadınların, kurtuluş olarak hükümdarına benzeme gayretiyle yeniden bir cinsiyet inşa etmesi, eril protesto yoluyla yeni bir kimlik edinimi ortaya çıkarmaktadır. Bunun için yetişkin bilincine sahip olacak belirli bir yaş aralığına da ihtiyaç yoktur. Adler'e göre, henüz küçük yaşlardan itibaren erkek çocuklarının hakimiyet alanına ve özgürlüğüne öykünen kız çocuklarının tıpkı onlar gibi erkeksi girişimlerde bulundukları görülebilmektedir. Örneğin bu kız çocukları, kendi cinsiyetleri ile değil erkek çocuklar ile oyun oynamayı tercih ederler, ağaçların üstlerine tırmanırlar, "kadınca" her görevden utanç duyabilirler (Adler, 2018a: 144). Eğer aileleri tarafından bu durum eğitici bir tavır ve farkındalıkla karşılanmazsa, erkeksi tavırlar geliştiren kız çocuğunun yaşamın ileriki evrelerinde de bunu sürdürebileceği ve bilincinde olmadan kimlik karmaşasına yahut bütünüyle erkeksi tavırların mahkumiyetine girebileceği olası sonuçlar arasındadır. Diğer taraftan bu yalnızca kız çocuklarının tepkiselliği ile sınırlı da değildir. Erkek çocukların, daha fazla erkeksi roller geliştirerek cinsiyetlerinin onlara bahsettiğini sandığı fırsatlara ulaşmaya çalışması, bu protestonun farklı yoldan kendisini gerçekleştirebildiğini göstermektedir. Adler'e göre daha çocukluğun erken çağlarında, erkek çocukları, kız çocuklarından daha üst bir varlık olduğu yahut daha üstün

olmaları gerektiği fikriyle yetişmektedir. Kız çocuklarsa, henüz bir hipotez sayılsa bile, daha az kıymetsiz olma hissiyle büyürler. Adolesan dönemlerinde, kızların yüzde altmışında erkek olma isteği görülürken, erkek çocukların kız olma dileği ancak yüzde iki civarındadır (Adler, 2018d: 221).

Bazı topluluklarda bu edinim gayreti yalnızca bireyin davranışsal görüntüsü üzerinden değil, topluluk halinde fiziksel ve ruhsal dönüşüm yaratarak daha kolektif bir tepkisellik ile meydana gelmiştir. Bekaret yemini eden kadınlar süregelen yaşantısında, kadınlığa dair bütün haklarından feragat ederek ve kadının iş bölümünde yer aldığı sıradan eylemlere dahi erkeksi bir bakış ile önemsizlik atfederek yaşamını sürdürme kararı almışlardır. Özellikle Kuzey Arnavutluk'ta bir dönem sayısı azımsanmayacak fazlalıkta bir grup kadın, bütün yaşamını erkeksi çizgide sürdürmüş ve kadınların yaşamlarını belirleyen tercihlerini, ataerkillikte müdahale etme hakkını kendisinde gören sıradan bir erkek kadar eleştirel ve müdahil göz ile yorumlamışlardır. Kadının kadına bakışını dahi, aşağı-yukarı, alt-üst ilişkileneşine dayandıran bir eril egemenlik burada da söz konusudur. Bu üstünlüğü arzulayan kadınlar ise bekaret yemini ettikten sonra toplulukta yer alan erkeklerin haklarından dahi fazla hak ve imkân elde etmişlerdir. İlgili konuda yapılan bir haber içeriği şöyledir:

“Yeminli bakire, savaş ve ölümle boğuşan bir tarım bölgesinde toplumsal zorunluluktan doğdu. Aile reisi hiçbir erkek varis bırakmadan ölürse, ailedeki evli olmayan kadınlar kendilerini güçsüz ve yalnız bulabilirler. Kadınlar bekaret yemini ederek ailenin reisi olarak erkek rolünü üstlenebiliyor, silah taşıyabiliyor, mülk sahibi olabiliyor ve özgürce hareket edebiliyordu. Erkek gibi giyiniyorlar ve çoğu, kadın ismini kullansa da hayatlarını başka erkeklerle birlikte geçiriyorlardı. Onlarla alay edilmedi, kamusal yaşamda kabul edildi, hatta hayranlık duyuldu. Bazıları için seçim, kadının özerkliğini savunmasının veya görücü usulü evlilikten kaçınmanın bir yoluydu.”² (“Albanian Custom Fades: Woman As Family Man”, The New York Times, June 25, 2008.)

Arnavut kadınları, bunu bir erkeğin tüm değerlerini üstlenebilmek ve etrafındaki kadınları koruyabilme, geçindirebilme yahut kendi bedenlerini yamanmadan özgürleştirebilme yeterliliğine sahip olmak için kullanmışlardır. Erkeksi protestonun bir ruh biçimi olmanın ötesine geçerek fiziksel görünümü baştan dizayn ettiği görülebilir. Seksüel dönüşümün tercihen gerçekleştirilmesi ile eril protestonun zorundalık ile bedeni baştan inşa etmesi süreci ortak ruhsal dönüşüm sürecinin parçası değildir. Eril protesto bu seksüel dönüşümden farklı olarak, kadınların, ataerkil düzen içerisinde erkek ilkeleriyle mücadele

² “Albanian Custom Fades: Woman As Family Man”, *The New York Times*, June 25, 2008.
<https://www.nytimes.com/2008/06/25/world/europe/25virgins.html> Erişim Tarihi: 06.05.2024
 İlgili kaynakta eril protestonun bedensel dönüşüm örneğine görseller aracılığıyla erişilebilmektedir.

edebilmesinin bir yolu olarak görülüp, bilinçli bir biçimde kadınlığı baskılama istencinde açığa çıkmıştır. Bu psişisi, bariz bir tutum ile görmeye gerek duyulmamaktadır. Günlük yaşamın bütün alanlarında, davranışsal, bedensel, refleksif, sözlü bildirişim gibi kanallarda nüanslar biçiminde ortaya çıkan yöntemin farkına varmak ve çözümlemek mümkündür.

1.1.1. Karakterlerde Gözlemlenen Erkeksi Protesto

Erkeksi protestoyu gördüğümüz kadın karakterlerden biri Nedime Hanım'dır. Ancak Nedime Hanım'ın baskılanmış kadınlık duygusunu tanımlamak için İhsan Bey'in erkeklik rolünün irdelenmesi gerekmektedir. Kadının onaylanmak ve kabul görmek için eril maskelenmeler yaşaması, eril protesto için ön şart olarak belirtilmiştir. Bazı sosyal zorunluluklarda, erkek varlığının silikleştiği ve kadının üstlenici görevler edinerek erkek varlık yerine etken rol oynadığının geçmiş örneklerde üzerinde durduk. *Esir Şehrin İnsanları* romanında, İhsan Bey'in hapishaneye düşmesi ile geride kalan ödevleri Nedime Hanım'ın üstlendiği görülmektedir. İhsan Bey'in toplumsal yaşamda edilgen duruma düşmesi, Nedime Hanım'ın dış yaşamda vakaları karşılama biçimini etkilemiştir. Erkek hegemonyasının bir işleyişi etkileyişindeki biçim, vaka ile ele alındığında kültürel bir etkeni temelde aramak mümkündür. Savaşın gizil kahramanı olarak atanan kadınlara pek çok kere erkeksi özellikler yüklenerek övünç değerlerin yaratıldığı izlense de kadının yalnızca kadın olarak edindiği başarıya romanda çoklukla rastlanmamaktadır. Yan karakter olan kadın, erkeğin erkek ile olan mücadelesi sırasında dişil tarafları yontularak yüce bir amaca yararlı hale getirilmektedir. Siyasi birliğin dışına çıkıldığında, sosyal alanlarda durumun bundan farklı olduğu görülebilir. Örneğin kadın ile erkeğin boşanma davasına ilişkin şöyle bir vakaya rastlanılmaktadır:

“-Kadın mı boşanmak istiyor?

-Elbette... Yoksa mahkemeye gelirler miydi? Adam gönderirdi kadının boşkağıdını, o kadar...” (Tahir, 2015: 114)

Kadının toplumsal sistem tarafından derecelendirilirken öncelikli durumda olmadığı görülmektedir. Fakat dönemin siyasi hareketlenmeleri, kadını ihtiyaç haline getirirken erkeksi özellikler nakşedip daha üst bir konuma yükseltmiştir. Romanda Nedime Hanım hakkında:

“Bizim oralarda ‘Osmanlı karı’ çoktur. Yani yiğit karı... Lakin ben böylesine hiç rastlamadım. Aslan canım... Aslanın kendisi... Bizim gibi bin tane erkek kurban olsun... Akrabası mısınız?

-Evet.

İhsan Bey'i hapsedtiler... İhsan Bey de mert adam, ama Nedime Hanım daha erkek..." (Tahir, 2015: 154)

Erkek tarafından tanımlanan kadının, takdir edildiği noktada dilin erilleştiği ve kadını bir erkek varlıktan daha mertebeli duruma getirebilmek için ise “daha erkek” tanımına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Her iki bulgu da eril iktidarın yapılanmasının erkeği insan ötesi bir bakış doğrultusunda değerlendirmesiyle ilişkilidir. Ancak eril protestonun kendini tamamlaması, kadın tarafından bu üstenci bakışın kabullenildiği noktada gerçekleşmektedir.

“-Anlıyorum... Demin Süleyman Ağa sizin için ne dedi bilir misiniz?

-Ne dedi?

- ‘Bizim gibi yüz erkeğe bedel’ dedi. Nedime Hanım utanarak gözlerini kaçırdı ama, Kâmil Bey aldırmadı. ‘Doğru söylüyor ben de aynı inançtayım.’ (Tahir, 2015: 159)

Utanc, kadının eril zihin ile erkekleştirildiği noktada cinsine özgü rahatsızlık duyacağı bir mertebelendirilmenin ifadesi değildir. Nedime Hanım’ın utangaçlığından, bir erkekten daha erkek olarak görülmeyi iltifat olarak kabullenen kaçınan bir mutluluk sezilenmektedir. Eril protesto, kadının bu türlü erkeğin varlıksal üstünlüğünü kabullenme ve kendini erkeğin üstün olma durumu ile eşit görme yanılsamasında ortaya çıkabilmektedir.

Bu protesto biçiminin, merkeze kadını aldığını belirtmiş olsak da erkeksi yükümlülükleri yerine getiremediğini düşünen karşıt cinslerde de dış görünüm veya davranış olarak daha fazla erkeksi rol edinimi sağlama gayreti görülebilmektedir. Bu durum eril protestonun yalnızca yetişkin kadınları merkeze almadığı durumlar arasındadır.

“Abdullah Ağa, kasıtlı bir yürüyüşle geçip bir iskemleye oturdu. Kırk yaşlarında kadardı. Çok esmer olduğundan ‘Arap Abdullah’ diye meşhurdur. Bilekleri, boynu kalın, buna karşılık sesi inceydi. Sesinin kuvvetli vücuduna yaraşmadığını bildiği için konuşurken kelimeleri sert söylemeye alışmıştı. Sesi gibi biteviye kırpışan gözleri de insana güven vermiyordu.” (Tahir, 2015: 131)

Dil, bireyin varlıksal olarak benliğini ispatlaması noktasında en etkili araçtır. Dilsel aktarımın muhteva yönüne dikkat çekildiğinde bireyi tanımlama gücünün, öteki dışavurum ifadelerine kıyasla, daha ikna edici bilgiler verdiğini söylemek mümkündür. Varlıksal olarak ispat niteliği taşıyan dilin, ne söylediği bireyin iç dünyasına ilişkin bazı çıkarımlara ulaştırırsa da kişinin kendi benliğini kanıtlaması konusunda dilin görüntüsel varlığının da önemi vardır.

Erkeksi yani gür ses tonu, ince ses tonuna kıyasla daha geçerli kabul edilmektedir. Bu, erkek iktidarlı toplumun, sesin görüntüsel varlığı karşısında itimat duygusuna ulaşması için kadının ses özelliklerine bağlı bir duyuya sahip olmaması gerektiği anlamına gelmektedir.

Kısaca ataerkil bir toplumun sesinin ancak erkek varlığın sesi ile özdeş olduğu görülebilmektedir. Örneğin biyolojik cinsiyetini reddeden ve dönüşüm yaşayan bireylerin, reddettikleri ikinci cinsiyetleri sestir. Dolayısıyla toplumsal bakış mihverinde sese atanmış bir rol bulunmaktadır. Abdullah Ağa'nın hitabetini daha güçlü ve sert bir vaziyete taşıma girişimi, erkeksi tavrını keskinleştirmek adına başvurulmuş bir yöntemdir. Erkeğin yetersizlik ve eksiklik duygusu ile başvurduğu bu yöntem erkeksi protestonun semptomları arasında yer almaktadır. Ancak dikkat çekilmesi gereken bir başka husus, bu sesin ince bir ses olarak kadın sesine benzeşiminde güvensizlik duygusunun açığa çıkması ile ilişkilidir.

Eril protestonun bir başka formlarından biri Fuat Mahir Bey'in geçmiş anıları arasından çıkmaktadır. Fuat Bey, bir gün Polonyalı bir kontes ile birlikte kadınların kadınlar ile eğlendiği bir mekâna gitmiştir. Yanında bulundurduğu kadına odaklı bir dış gözden bahseder ve bu gözün biyolojik cinsiyeti de kadındır.

“Karşı masalardan birinde tek başına bir kadın oturuyordu. Orta yaşlıydı, ufak tefekti. Başındaki geniş kenarlı şapka, yırtıcı kuş gagasına benzeyen burnunu, ince dudaklı kocaman ağzını gölgelemişti. Sirtında erkek gömleği, boynunda kravat vardı. Açıkça sevicî üniforması... Masadan sarkıttığı uzun parmaklı ince eli şaşılacak kadar cansız, buna karşılık saklamaya çalıştığı istekli dişi hayvan bakışlarıyla gözleri korkunç saldırgandı. İnatçı, acımasız, hırslı bakıyor, hak bile değil, düpedüz haraç istiyordu.” (Tahir, 2015: 76)

Kadının maddi bir kazanç elde etmek adına bilek gücüne, zorbaya başvurusu, çoğunlukla yatkın olduğu suç türleri arasında değildir. Kuvvet ile eş güdümlü oranda suç türleri göz önünde bulundurulursa, haraç istemek belirli bir gücü gerektirdiği için kadınlar bu yolu nadiren izleme cesaretine sahip olabilirler ve genellikle erkeğin yatkın olduğu suç türü sayılabilir. Polonyalı kontesin karşısındaki örnekte, erkeksi bir zorbalık ile baskı kuran bir kadın karakter yer almaktadır. Sözü edilen haraç, eylemsel olarak saldırıya dönüştürülmüş ve zor kullanılarak elde edilmiş para olarak değerlendirilmemeli, suçun tiplmesi ile uygunluk gösteren bir model yaratılarak, cinsel istencin zorbalık ifadesi “haraç” olarak belirtilmektedir. Cinsel yönlü bir zorba olarak gösterilen kadının, erkek gömlekli ve kravatlı olması, erkeksi hareketlerle bir erkeğin yanındaki kadın için açıkça rekabetin içine girmesi, bunu gerçekleştirirken seyrettiği yolun kadınsal bütün kaygıların dışında olması, cinsel fantazmı erkeğin öfkesi ile çatışırken bu isteği baskılamaması ve erkeksi bir direnç göstermesi, eril protestonun türlü eşkalinden biridir. Haraç diyerek zorbalık açıkça metafor haline getirilmiş ve erkek karşısında baskılanmaya lüzum görülmemiş arzu, aynı açıklıkta kadın karakterin yapısal özelliğinde vurguya dönüştürülmüştür. Kadının baskı altında tutmaya çabalamadığı ve erkek rakip tanımadan muhatabına yönelttiği istenci ne kadar erkeksi ise, tacizde bulunan

kadına, kadınsı bir suç (kadın kimliğinin yatkın olduğu suç türleri) değil erkeksi bir suç yüklemek (haraç) protesto eğilimini kuvvetlendiren bulgulardan biridir. Bu durum karşısında Fuat Mahir Bey'in söylemi, tutumu onaylar gözükmektedir:

“Kalkıp bu hadım erkek bakışlarını yumruklamaktan kendimi nasıl alıkoydum hâlâ çıkaramam.” (Tahir, 2015: 76)

Maskülen protestonun bir başka örneği mahkumların içinde, Çimendifer isimli, boyu cüceliğe yakın bir eril bireyde görülmektedir. Kâmil Bey, cezaevi içerisindeki camiden sonra kiliseye de bakmak istemiştir. Bu kısımda Kâmil Bey'e gözdağı vermeye kalkışan kişi, Kâmil Bey'in “gavur” olduğunu zanneden Çimendifer'dir. Bu karakterin konuştuğu anlarda hareket halinde olduğu hissettirilmektedir ve karşısına çıkanlara tekrarlayan ifadelerle “ezerim seni” tehdidi savurmaktadır (Tahir, 1982: 99). Erkeklik üzerine kriter haline getirilen ve erkek olmanın yeterliliklerine dair beklentilerin altına düştüğünü hisseden bireylerin üstünlük kurmak niyetiyle tavırlarını daha erkeksi hale getirme çabaları, maskülen protestonun eril bedenlerdeki tezahürüdür.

Çimendifer isimli cüceyi gören çocukların, onun sürdürmeye çalıştığı erkeksi davranışlarının aksine kendisinden korkmadığı ve hatta sevinç çığlıklarıyla etrafına doluştukları takip edilmektedir. Fakat Çimendifer, daha erkeksi vurgular ve güç gösterisine başvurarak, kendisinde var olmayan bir kısım masküleniteyi saklamak amacı gütmekte ve bu yolla olduğundan daha yeterli bir güce ulaşabileceği ümidi taşımaktadır. Erkek koğuşunda, kabadayılık, kişiden çekinilmesini sağlamakta, kuvvetli olduğuna dair bir maske yaratmaktadır. Bu, düzen içerisinde kabadayı kişinin sözünün diğerlerine göre daha geçerli hale gelebilmesini sağlayabilmektedir. Ezici bir güç, kabadayılık taslayan kişinin temsiliyetini oluşturan ihtiyaçlardan biridir. Çimendifer'in, fiziksel özellikleri ile bu eziciliğe ulaşması, doğumundan itibaren kendisiyle taşıdığı yazgısında yoktur. Fiziksel yetersizliği ya da kusurları olan bireylerin küçük yaşlardan itibaren aşağılık kompleksi yaşamaları, ilerleyen zamanlarda fiziksel noksanlıklarını telafi etme biçiminde farklılıklar meydana getirebilir. Bulunduğu erkeklik katmanında, yetersizliğinin telafisi, bedenini abartılı ve zorba kullanabildiği bir hülya yaratarak maskülen protestosunu gerçekleştirme yönteminde baş göstermektedir.

1.2.Erkeklik Narsisizmi

Doğada erkeğin kadından üstün olduğuna dair herhangi bir gerekçe yoktur. Ancak toplumsal bir varlık olan insanın, henüz erken yaşlardan itibaren kadın ve erkek arasında eşit

olmayan dengeye tanık olması, erkek cinsiyetini avantajlı karşılamaya zemin hazırlarken, kadın cinsiyetinden kurtulma meylini arttırabilmektedir. Toplumsal bütün ilişkilenme biçimleri, birden fazla insanın dahil olduğu bağlamdan hareketle sosyal yaşantı haline dönüşmektedir. Bir davranış ise ancak insanın, kendisi dışında var olan bir başkası ile etkileşimi yahut dış dünyada var olan bir dinamizme teması ile ortaya çıkabilir. Çocuğun erken yaşlardan itibaren içerisinde bulunduğu ilişkisel yumak, çocuk için iki cinsiyet arasında karşılaştırma ilişkisi başlatırken, bu sosyal karşılaştırma bilinçaltında yanlılığa dönüşebilir. Davranışsal olarak dışavurumu gerçekleşmiş yanlılığın, kalıcı bir idrake dönüşmesi ise ataerkilliğin aktarım nesnesi halinde varlığını sürdürmesinin ilk adımıdır. Böylece çocuğun öncelikli olarak edindiği davranış, zamanla kalıcılık kazanmış bir anlayış halini almaktadır. Çocuğun bir yetişkin davranışını bilinçsizce ödünçlemesi, patriyarkal bir sistemde erkek modeline öykünerek gerçekleşiyorsa kadına bakışı henüz küçük yaşlarda etkilenmeye başlamaktadır. Adler'e göre güç arayışındaki bir çocuğun, sadece erkekliklerinin farkında olması yetersizdir. Erkekliklerinin ve dolayısıyla imtiyazlı olduklarının gerektiğini ispatlamalıdır. Bunu ise eril taraflarını öne çıkararak yahut etraflarındaki kadınlara eziyet ederek gerçekleştirebilirler (Adler, 2018a: 143). O halde, bu üstünlük kompleksinin, insan ilişkileri sonucunda ortaya çıkmış, sonradan getirilerinin farkına varılmış, öğrenilmiş bir kompleks türü olabileceğini söylemek mümkündür.

Üstünlük kompleksinin, cinsiyet üzerinde kolektif bir karakterize bozukluk olarak ele alınması, toplumun narsistik gerçekleri hakkında bilgi vermektedir. Ancak bunu irdelemeden önce narsisizmi ilgili yönleriyle tanımlamak ve üstünlük kompleksi ile aralarındaki akrabalık ilişkisinin altını çizmekte fayda görülebilir. Eksiklik ve yetersizlik, henüz doğum ile başlayan ve evrensel olarak bütün insan yavrularında gözlemlenebilen bir duygudur. Yaşamın ilk altı yılında, bu eksiklik veya yetersizlik bilinci doğru yönlendirilmez ise hissiyat, kompleks biçimler ile varlığını gerçekleştirebilmektedir (Saatçioğlu ve Ukray, 2014: 66). Eksiklik duygusunun, onarılmamış biçimi aşağılık kompleksi olarak görülebilmektedir.

Tıpkı yetersizlik duygusu gibi üstünlük duygusu da insanın var oluşuyla birlikte ortaya çıkan tepkilerden biridir. Tamlik gayretine dönüşen üstünlük duygusunun yukarıya doğru bir eylemselliğe yol açtığını ve insanın gelişimini olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Bu konu bağlamında Adler'in görüşü, daha düşük bir benlik algısının, daha üstün bir benlik algısına, yani duyumsanan eksiden duyumsanacak artıya doğru gelişmesi üzerinedir (2014: 67). Üstünlük duygusunun, insanın var oluşunu tamamlama gayretinden, dahaca, kendi gelişimi adına olumlu bir içtepi olmasından öteye geçerek, şeyler dünyasında bir egemenlik

istencine dönüşmesiyle başka bir kompleksin doğuşu görülmektedir. Üstünlük kompleksi bastırılmaya çalışılan bir aşağılık duygusunun, kendisini açığa çıkaracak alan bulması ile görünürlüğe ulaştığı ve genellikle bu duyguların, öznenin, dışavurumunu engellemeye çalıştığı görece kusurlu taraflardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Üstünlük duygusu, aşağılık duygusunun kendisini olumlu yönde geliştirememesi üzerine ortaya çıkabilmektedir. Temelde yer alan aşağılık kompleksi semptom, narsisizm ve üstünlük kompleksi arasında doğrudan bir rabıta oluşturmaktadır. Narsisizmin de temelinde var olan semptom, hissedilen eksiklik kaygısı ile ilişkilidir. Üstün olma kaygısı, şişirilmiş benlik algısı, baskın olma istenci, enerjinin nesneye değil bene aktarımı, öz benliğe duyulan hayranlık, büyüklenmek, üstünlük kompleksi yaşayan yahut narsisizmin semptomlarını taşıyan bireylerde açıkça görülmekte olan bulgulardır. Kişilik bozukluğu olarak sınıflandırılan narsisizmin tanımı yapılırken, özne daima “ben” i içermektedir. Öyle ki beni merkeze oturtan bir kişilik kompleksi olduğu halde, psikososyal sebepler ile öteki benleri de kuşatan ve alanına mahkûm eden bir tür psikolojik bozukluktur. Bu sebeple narsisizm her ne kadar, yalnızca bireyi etkilenim alanına sabitleyen bir rahatsızlık gibi gözüксе de baskı altında tutabildiği alan ötekileri de içeren oldukça geniş bir alandır.

Narsisizmin, cinsiyet üzerindeki dağılımı incelendiğinde, kadınlara oranla erkeklerde daha fazla görüldüğü saptanmıştır. 250.000 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir çalışma, toplumsal cinsiyetin ve yaşlar arasında kurulan korelasyonun narsisizmin toplum üzerinde ölçeklendirilmesi konusunda bilgi vermektedir. Sosyal rol teorisinden yola çıkarak, baskın davranışlara sahip, kendisine inanan ve güvenen, kendinden emin tavırlar erkeğin stereotip davranışları olarak değerlendirilirken; sıcakkanlılık, anlayışlılık, yardımseverlik gibi toplumsal özellikler ile kadının bağdaştırıldığına değinilmektedir. Ayrıca çalışmada erkeklerin kadınlara oranla daha az uyumluluk içerisinde olduğu belirtilmiştir (Weidmann vd., 2023: 13). Kişinin ruhsal semptomları, yetiştiği toplumun kültürel bulgularına göre varlık gösterebilmektedir. Yani, bireyin kişilik yapılanmasında, kültürel kodlardan işlenmiş patolojik belirtilere rastlamak olanaklıdır. Toplumsal cinsiyetlendirmenin, iki cinsiyet arasında uç rollenmeler sağladığı toplumlarda, kadına ve erkeğe uygun görülen ideal varlık formları mevcuttur. Erkek bu alanda “tek özgül değer” olarak ayrışma uğratılabilir. Kadının ise erkekler tarafından ortaklık sağlanmış prototipe uygun şekilde, yani kalıp içerisinde performans gösterebildiği takdirde “ideal kadın” olarak nitelendirildiği anlayışlar mevcuttur.

Bütün kişilik bozukluklarının temelinde, tekrar eden olumsuz davranışlar yer almaktadır. Narsisizmin, kişilik üzerinde değil cinsiyet üzerinde araştırılmasına yönlendiren

içtepi, bu semptomların, bir cinsiyet üzerinde kuşaklar boyunca birbirini tekrar eden örüntüler olarak kendisini ispatlamış olmasıdır. Narsisist iki bireyi, kişilik yönleriyle birbirinden ayırt etmek ne kadar güç ise, benzer kültürel topluluklarda yetişmiş, ataerkil yapılanma ile kişilik edinmiş iki erkek bireyi bu yönüyle ayırt etmek de o kadar güçtür.

Narsisist bireyler, çevresindeki insanları manipüle etmeye uygun birer obje olarak görmekte ve onları kendi alanına mahsur bırakabilmektedir. Bu, narsisizmde, kolektif bir etki olduğunu gösterir. Erkeğin, kadını aynı sosyal etki ile buyruğu ve baskısı altına alması, narsisizmin aynı niteliği paylaşan özelliğidir. Erkeğin zaferi, kendi yücelik algısına ve otoritesine bağlı yaşayan kadınlarla eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir (Adler, 2018a: 140).

Gelenekselleşmiş toplumlarda narsisizme dayalı alt ve üst arasındaki düzen incelendiğinde, stereotip bir dağılım görülmektedir. Öncel'in Kasım Emin'den yorumladığı üzere, "İlim, irfan, emretme, yasaklama erkeklere verilirken; cehalet, zulüm, itaat ve tahammül hep kadınlara verilmiştir." (Emîn'den akt. Öncel, 2016: 54). Bireye özgü olan kişilik bozuklukları, aktarım halinde sonraki nesillerde de açığa çıkıyorsa, mecazi bir kronik durumdan söz etmek mümkündür.

1.2.1. Erkek Karakterlerde Gözlemlenen Erkeklik Narsisizmi

Esir Şehir üçlemesinde dikkat çeken görüngelerden biri erkeklik üzerine temellendirilmiş narsisizmdir. Eril dili, narsisizmin aktarımında baskın araç olarak görmek mümkündür. Karakterlerin düşünüş ve yaşayış biçimlerinden, beden hareketlerinin tasvirine kadar, bu kompleks hale ilişkin çıkarımlar yapılabilmektedir.

Esir Şehrin İnsanları romanında izlenilen vaka bir hukuk mahkemesinde geçmektedir. Vakada yer alan karakterler hakkında eserde genişçe bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak iki karakter arasında geçen diyalog erkeğin kadına bakışına dair narsisistik bilgiler içermektedir.

"Yaşlı bir kadın ürkek sordu:

'Efendi oğlumun cezası ne kadar?'

Şipşak, kadına karşılık vermeyi şanına yedirememiş gibi erkeklere döndü:

'Beş yıl! Ama bunları ceza sayılmaz. Bunlar zırva meseleler...Hükümet işi...' (Tahir, 2015: 111)

Erkeğin, soruya yanıt verirken muhatabı soruyu soran kadın değildir. Beden dili gözlemlendiğinde, erkeklik narsisizminin, kadına en fazla sorusunu tamamlayana kadar müsamaha gösterdiğini öngörmek mümkündür. Kişinin vücudu, önemseydiği yere doğru

eğilim göstermektedir. Vücut oku takip edildiğinde, “dönmek” eyleminin erkeklerin bulunduğu yer doğrultusunda gerçekleştiği görülmektedir. Erkeğin, kadının sormuş bulunduğu soruya cevap verirken erkeği muhataba oturtması, kadını kendisinden aşağıda gören erkeklik narsisizminin, denklik kurmada yaşadığı güçlük ile ilgilidir. Erkek bireyin, karşısındakinin hisleri hakkında duygulanımda bulunmasına engel olan duygusal bir küntlüğü mevcut gibidir. Kadının tavrında oğlunun akıbetine dair merak ve kaygı sezilenmektedir. Erkeğin ise bu durum karşısında, dış uyaranlara karşı geliştiremediği empatik durum, duygu alıcısındaki yetersizliğin altını çizmektedir. “Gerçekten de narsisizm terimi, etimolojik olarak, Yunancada küntlük ya da duyarsızlık anlamına gelen narke sözcüğü ile ilintilidir.” (Geçtan, 1997: 269).

Birbirini takip eden o dakikalarda hukuk mahkemesine girmek için sıra bekleyen insanlar görülmektedir:

“Bu sırada kaleme giden jandarma geri dönmüştü.

Şipşak’a biraz utangaç gülümsedi.

‘Söyledim arkadaş, bizi en başta çağıracaklar!’

‘Haşşöyle aslanım... Elalem karı boşayacak diye, Suat ağabey sıra mı beklesin? Ayıp bir şey... Hem de günah!’ (Tahir, 2015: 112)

Narsisizmi açıklarken üzerinde durulması gereken önemli semptomlardan birinin “kendinde hak görme” olduğunu belirtmek gerekmektedir. Narsisist birey, olguların ve olayların değişebilirliğini kendi inisiyatifinde görmekte ve önceliğe sahip olmayı kendisinin hakkı olarak tanımlayabilmektedir. Bireyin, düzeni kendi çıkarı doğrultusunda değiştirmesi ve kendi taleplerine karşı aşırı odaklı olması, kendisi dışında var olanların ihtiyaçlarını görmesini engelleyebilmektedir. Narsisist bireyde açık bir bulgu olan ötekinin hakkını gasp edebilme sanrısı, kadın ile erkek arasındaki önceliğe dayandırıldığında, adaletin sağlandığı mekân da dahil olmak üzere, kadının yeri hak ettiği birincil konum olamamaktadır. Kadını, varlığı ile değerli kılan tamamlayıcı özne erkektir. Erkeğin vazgeçmiş olduğu kadına, öteki erkekler tarafından atfedilen bir önem kalmamaktadır. İleti, kadının erkeği boşaması üzerine kurulu olsaydı, birincil özne olarak kadını belirli kılıp erkeğin saf dışı bırakıldığı bir hadise yaşanacaktı. Ancak erkeğin karşısında ortadan kaldırılan süje kadındır ve dolayısıyla erkeğin bakışında, kadın yalnızca caymış bulunulan bir meta varlığı göstermektedir. Boşanmayı talep edenin kim olduğu gözetilmeden, erkek sorgusuz, iletinin kalıcı öznesi olarak seçilmiştir. Şöyle ki, evlilik kadar boşanmak da işteş bir eylem olduğu halde, karşılıklı bir karardan

bahsedilmemekte, erkeğin bu durum için de karar otoritesi olarak varlığına vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla “kadın boşamak” eylemi ile değersizleştirilen özne, kadın öznedir. Hukuki bir işlem olan evliliğin sona ermesi, kadının daha da değersizleştirilmesi ile önemsiz bir mesele olarak işlenmiştir.

Derviş Fuat Mahir’in kız çocuklarının yetiştirilmesi üzerine geliştirdiği düşüncede, narsisizme dair çıkarsamalarda bulunulabilir. Kâmil Bey’in altılı yaşlarda, Ayşe isminde bir kız çocuğu vardır. Derviş Fuat Mahir’in ise başarısızlıkla sonuçlanmış eski evliliğinden bir kızı bulunmaktadır. Kâmil Bey ve Fuat Mahir’in köşkün onarımı için metruk yapı içerisinde gezintide olduğu vakitlerdir. Fuat Mahir, Kâmil Bey’e kızına gösterdiği gündelik ilgiyi sormuştur:

“Gündelik ilgi... Olağan... Bütün babalar gibi... Sabahleyin yatağıma gelir. Biraz oynasınız. Öğle yemeğinde ya görürüm ya görmem. Akşam uyumadan önce beni öper.”

- ‘Olmadı! Hiç olmaz! Katiyen...’

Derviş Fuat Bey de kendi sözlerinden hiçbir şey anlayamamış gibi, gözlerini şaşkınlıkla kırıştırtarak gülmeye çalıştı:

‘Anlaşılr şey değildir aslında... Ben, kız çocuklarının kadınlar tarafından eğitilmesine karşıyım. Nedeni uzundur. Bence babalar daha yakından ilgilenmelidir kızlarıyla... Bir gün anlatırım...’ (Tahir, 2015: 63)

Fuat Mahir’in eski eşi, evden gizlice ayrılırken kızını da birlikte götürmüştür. Kısa bir zaman içerisinde eşine aktardığı öfkenin yönü kızına doğru değişmiştir. O, henüz çocukluk çağında olan kızını, babasını aramamak, en azından kendisini babasına götürmesi adına annesine baskı kurmamak ile suçlamıştır. Öfkesi geçmemiş olsa da çocuğun daha sonraki yaşlarında karşısına çıkmak istemektedir. Bu isteği duyuyorken de içerisinde kızının beklentisini karşılayamayacağı yönünde tereddüt ve önyargı bulunmaktadır. Çocuğunda varlığına inandığı bütün olumsuz aktarmaların annesinden naklolduğu kanısındadır. Babalık işlevselliğindeki kopukluğun çocukta açığa çıkarabileceği herhangi bir semptomun Fuat Mahir adına geçerliliği yoktur. Oysa çocuğun gösterdiği semptom, ailenin buhranının temsilidir (Akkapulu, 2022: 36). Fuat Mahir’in Kâmil Bey’e bildirdiği görüş, kendi öz yaşam tecrübesine dayanarak temellendirdiği bir görüştür. Narsisist bireylerin, bozukluğun temelinde kendisini görmek gibi öz benliğine yönelik içgörüsü eksik olabilmektedir. Eğer üstesinden gelinelememiş bir engel, ulaşılamamış hedef, başarısızlıkla sonuçlanmış durum var ise bu bireyler, yetersizliğine ilişkin objektif bir tutum geliştiremeyebilirler. Onun yörüngesinde başarısızlığın sebebi ötekilerden kaynaklıdır. Şöyle ki, kendi çocuğunda gözlemlediği

olumsuz niteliklerin bütüncül sebebi kendisinin de yetersiz işlevi değil çocuğun annesi tarafından eğitilmiş olma savına dayanmaktadır. Oysa çocuğun eğitimsel yaşantısında ve ahlaki oluşumunda patolojik bir problem hem annenin hem babanın rolü ile bağdaşır. “Oidipal dönemin sonunda üst benlik özdeşimlerinin bütünleşmesi ve örgütlenmesinin sağlanmasıyla sağlam bir ahlak kavramı oluşur.” (İzmir, 2022: 93). Annenin ve babanın rolündeki işlevsellik, çocuğun gelişimindeki etki adına eşittir. Fuat Mahir’in erkeklik narsisizminde, kadının, ahlaki bütünleştirici ve eğitimsel rolü neredeyse görülmemektedir.

Fuat Mahir, kızıyla tanışırken kendi kimliğini saklamış, kızıyla babasının arkadaşı rolünde tanışmıştır. Kızında gözlemlediği aşağılayıcı tutumun, bireyin narsisizmi ile rabıtalı olduğu söylenebilir fakat ortaya çıkan narsisizmin baba ile boşluklar içeren ilişkisinden kaynaklı olabileceğini de söylemek mümkündür.

“Anasının bir zamanlar hayran olduğunu söylediği özelliklerinden birkaçını maskaralıklarım haline getirip dinleyenleri güldürmek için anlattığı belliydi.” (Tahir, 2015: 80)

Fuat Mahir’in kızında görüp eleştirdiği büyükenmeci davranış ile kendisinin farklı yönlü edindiği büyüklük tutumu arasında biyolojik bir tamamlayıcılığın izlerini sürmek mümkündür. Kadının eğitmesine yönelik yıkıcı eleştirisi, erkeğin vazife ve mesuliyetine yükleme yaparken kendisindeki içgörü eksikliği, kızı hakkında bu tarz düşüncelere sahip olmasında kendisinin de payı olmasına ilişkin görebilme yetisi kazandıramamıştır. Geçtan’a göre, Türk toplumunda daha baskın olarak babaerkil bir işleyişin egemen olması fikriyle beraber, esasen bunun böyle olup olmadığını anlamak için oldukça titiz bir araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat en azından çocuklar için konuşulduğunda, Türk toplumunun aile kuruluşunda baskın bir anaerkil yapının var olduğu söylenilebilir (Geçtan, 2022: 139).

Kâmil Bey’in tevkif edilmesinin ardından, yalnızca erkek cinsiyeti ile örülü yeni bir süreç başlamaktadır. Kadının bulunmadığı cezaevi günlerinde, erkeklik narsisizmi kadının etken mevcudiyetine değil varoluşuna dair yönelim sağlamaya devam etmektedir. Kâmil Bey’in cezaevinde olmasının sebebi, milli mücadeleyi sürdürenlerin yanında yer alması ve kendisinin bireysel olarak kurtarıcısı olmayı vaat eden teklifleri reddediyor olmasıdır. Dışarıdan ziyaretine gelen şahıslar arasında sözünün geçerliliği olan, Kâmil Bey’i çekip kurtarabilecek yetkin kimseler vardır. Bu kişiler tarafından, Kâmil Bey’e taleplerini kabullendirmek için kayırmacı bir yaklaşım gösterilmektedir. Kâmil Bey’in tıraş olmayı talep etmesi üzerine, bir berber asker odasına gitmiştir. Berberin tıraş esnasında hatırına “derya-yı

umman” diye tabir ettiği bir cami hocasının sözleri gelmiştir. Bu sözler üzerine, berberin de eklediği görüş erkeklik narsisizminin çevresinde kuruludur:

“– O söyledi: ‘Kadınlarda suç yok,’ dedi, ‘yarın mahşerde onların babaları, anaları, ağabeyleri, kocaları yanacaklar!’ Eskiden bir edep varmış. Erkeğin bulunduğu yerde karı kısmı sesini duyurmazmış! Zira sesi de namahremdir. Birinci namahrem sestir. Yüz, surat sonra gelir. Şimdi tramvaylarda, vapurda, avrat sesinden erkekler fırsat bulup iki laf edemez oldu ağız tadıyla. Ustura iyi mi?” (Tahir, 2015: 336)

Neredeyse bütün dinler, toplumsal hiyerarşiye araç haline getirildiğinde, kadına yöneltilen bakış açısında ne tür değişimler olduğuna değinmiştik. İslamiyet’te de görece tartışmalara açık olan konulardan biri hâlâ kadın meselesidir. Din dolayımında ataerkil adetleri sürdürmek dinin toplumsal yönlü işleyişini değiştirmiştir. İslam fıkhında kadın sesinin namahrem olarak görülmesinin, kadının erkeğe karşı konuşurken cezbedici bir eda takınması durumuyla sınırlı tutulduğu bilinmektedir. Bununla ilgili ayet şöyledir: “Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah’tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklerle karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık olan kimse ümide kapılır.” (Ahzâb, 33:32) İslamiyet’e göre bu durum, kadının sesinin kendisine yönelik bir tehdit oluşturma olasılığına karşı tedbir mahiyetindedir. Fakat bu durum iki cins arasındaki fitneyi ortadan kaldırmayı amaçlarken kadının sosyal hayattan koparılmasını temenni eden bir kısıtlamayı kapsamamaktadır. Bir rivayette, Hz. Ömer hutbede, kadınlara mehir verilmesiyle ilgili konuşmasını sürdürürken, yaşlı bir kadının sözünü böldüğü ve Kur’an’dan hareketle bu bilgiye itiraz ettiği, Hz. Ömer’in ise haksız olduğunu kabullendiği anlatılagelmiştir. Kadının sesini duyurduğu referanslardan yola çıkarak, sosyal yaşamdan dışlanmadığını belli ölçülerde bildirmek mümkündür. Fakat din, ataerkil yapılanmaya hizmet haline getirildiğinde, kadın ve erkek arasındaki söz hürriyetinde de dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Kadın, erkeğin konuştuğu yerde az konuşan veya konuşmayan, erkeğin akışını bozmayan, işleyişe fikri dünyası ile müdahalede bulunamayan, silik bir sestir.

Berberin söyleminde dikkat çeken hususlardan biri “ağız tadıyla” diye bahsettiği kısımdır. Toplu alanlarda erkeğin keyfiyetini zedeleyen, kadın sesinin “varlıksal” manada bir hacme hâkim olmasıdır. Adler’e göre, “Toplum içinde yaşayan bir birey her an bir yer işgal eder.” (Adler, 2014: 318). Erkeğin büyüklenmeci kimliğinin işgal ettiği alan kadının sözsel varlığını istila eden bir genişliğe sahiptir. Böylesi fiziksel mekanlarda erkeği rahatsız eden esas gürültü, kadının yükselebilen sözü ile erkeğin sesini bastırabileceği yönünde tehdide ulaşan sedasının, zihni korkuyla kodladığı alanda saklıdır.

Kâmil Bey'in hapishane günleri, *Esir Şehrin Mahpusu* eserinde, bir başka cezaevine nakil edilmesi ile yeni bir sürece girmiştir. Vahap Onbaşı, Kâmil Bey'in içeri girecek olan bavullarını kontrol ederken, onun iç çamaşırlarına rastlamıştır:

“ - Bak işte bir avrat donu daha... Evden sana çamaşırları yanlış mı çıkındılar? Yoksa bunlar senin mi?

Kâmil Bey hem utandı hem de kızdı:

- Benim! N'olmuş?

- Böyle kısa karı donları burada hiç olmaz. Kimin, kimsen gelirse unutma, erkek donu ısmarla. Burada adama kötü söylerler Ağa!” (Tahir, 1982: 28)

Toplumsal normları yıkıcı etkiye sahip olan bir görünüm örneği, bireyi dahil olduğu cinsiyetin yeterliliğini sağlayamadığı görüşü ile toplumun dışına itebilmektedir. Maskülizm, dış görünüm ile ilgili nitelikler silsilesinde erkeğin gücünü pekiştiren bir tamamlayıcılığa sahip olabilmektedir. Bu manada, erkek cinsiyeti, toplumun alışkanlıklarının dışına çıktığında, kıyas tutularak aşağı çekileceği alt tür “kadın cinsiyeti” olarak belirlenmektedir. Yahut erkek görünümünde alışkın olunmayan bir detay varsa, olasılıkla benzerlik kadın cinsiyeti arasında kurulmaktadır. Kâmil Bey'in alafrangaya karışmış zevk anlayışı, geleneksel bireyin yabancı olduğu bir görüntüyle karşılaştığında, cinsiyetlendirme üzerinden bir ötekileştirme yaratmıştır. Esasında, bu çamaşır, kadın çamaşırı olmadığı halde kültürel beklentiyi sekteye uğratarak erkeklik gücünü de zarara uğratacağı bir risk taşımış olabilmektedir. Hapishane içerisinde, erkeklik kudretinin zarar görmemesi ve ayıp karşılanmamak adına, Kâmil Bey'in görüntü temsiliyetinin değiştirilmesi gerekli görülmektedir. Dolayısıyla, maskülenitenin semboller birliği ile erkekteki varlığı, görüntüyü de kapsayarak bir gücün timsali boyutuna ulaşmaktadır. Feminenliği içerdiği düşünülen kuşanmalar ise “kadınsı” bir temsili içermekle görüntüsel bağlamın ötesine taşınmakta ve ayıplanma sebebi olarak değerlendirilmektedir.

Zekeriya efendinin cezaevine girme sebebini Kâmil Bey'e anlatırken, bir kadın yüzünden talihsiz bir deneyim olarak anlattığı meselede şu şekil bir ifade görülmektedir:

“Bana sorarsan şeytanın domuzu: Karı...Biz karı oyununa geldik. Şeytan bir şeytan, karı bin şeytan...” (Tahir, 1982: 37)

Kadının toplumda algılanışı, anaerkil dönemin ataerkil döneme yerini bırakmasıyla birlikte değişime uğramıştır. Kadının şeytana benzerliği yönünde kültürel bir temelin oluşumunun da anaerkil düzenin yerini ataerkil düzene bırakmasıyla başladığı düşünceler arasındadır (Altın, 2021). Kadının, şeytana benzerliği, nefsi emellere hizmet etmesi, yeni

bir söylemin yerleşikliği ile ilişkili sayılmamakta, kültürel bir görüntünün ürünü olduğunu belirtmek olanaklı görünmektedir. Egemenlik gücünün erkeğin bünyesine geçmesi ile birlikte çeşitli anlatılarda da rastlanılan kadın ve şeytan benzerliği, sözlü anlatılar yoluyla kültürel yapının bir parçası ya da uzantısı biçiminde dildeki kalıcılığını sürdürmüştür. Kadının şeytanlaştırılması, yalnızca kadının erkekten alt bir varlık olduğu inancına hizmet etmemiştir. Bu benzerlik, kadına doğası gereği erkeği celp edici bir misyon yükleyerek erkeğin suçlu olduğu anlardaki (yetişkinlik bilincini veya akli sorumluluğunu kullanamamış olmasını) kusurunun toplum tarafından görmezden gelinmesi hususunda ortak bir bilinç (yahut bir iş birliği) yaratmıştır. Erkeğin kusurlu taraflarının, kadına uyması/şeytana uyması biçiminde görmezden gelinmesi veya mazeretlendirilmesi ise erkeğin suçluluk psikolojisi gütmesini engelleyen bir avuntuya dönüş olabilmektedir. Narsisizmin yücelik algısında, suçun benliğe yaraştırılması düşük olasılıklardır. Erkeğin kadını çevreleyen narsisizminde ise kadınlık algısının cürüm taşıyıcısı olarak işlevselliğe büründüğü görülebilmektedir.

Erkeklik narsisizminin örneğine, üçlemenin son kitabı olan *Yol Ayrımı* romanında da tanıklık edilmektedir. Diyalog halinde konuşmalar devam ederken, Farmason:

“Şimdi beni söyletme! Akıllı hatun denilen yaratık bu dünyada var olsa, hiç bekar erkek kalır mıydı?” (Tahir, 2005: 252)

Erkeğin, üst varlık olarak algılanışı, roman karakterlerinde oldukça sık rastlanılan bir durumdur. Erkek, diğer bütün yönleri gibi, zekasıyla da kadının önündedir. Erkeklik narsisizminde, bekar kalan erkeğin talihsizliği, akıllı bir kadına rastlamamış olmasıdır. Bu anlayışa göre, erkek, tamlik ereğine bütün yönleri ile ulaşmayı başaran, eşsiz, üst varlık iken kadın, onunla mukayeseye dahil edilmeyecek ölçüde tamamlanmamıştır ve onu yalnızlaştıracak kadar kusurludur. Kadının, erkeği tercih etmeyeceği yönünde herhangi bir ihtimal karakterin zihninde yoktur.

Esir Şehir üçlemesinde, avamı yansıtan erkek karakterlerin çoğunda kadına dair ortak bir dil yaratıldığı ve kadının, erkek tarafından idealize edilmediği durumlarda olumsuz algılandığı saptanmaktadır. Kadının, erkek merkezli avam toplulukta istikrarla ötekileştirildiği ve önemsizleştirildiği kurguda, aydın erkek karakterler için durumun daha farklı olduğu, kadının ortak bir davada, ortak emellere sadık kaldığında bu bakışın dışında değerlendirildiği durumlar sıkça işlenmektedir. Fakat bu, kadınlık meselesinin ne derece önemli olduğunun

ötesinde, ideolojik bağlamın güçlülüğü ile de ilgilidir. Bilinçsiz halk nezdinde, kadına bakış bilincin gerisinde olabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMİR PARMAKLIKLAR ARASINDA RUHUN GELİŞİM SÜRECİ VE BEN ÜZERİNDEKİ DÖNÜŞÜM: KÂMİL BEY

2.1. Korku ve Yabancılaşma

“Kâmil Bey eğildi. Ayakkabılarını acele çıkarıp eline aldı. Tabanlarında tahta döşemenin serinliğini duyar duymaz, dört aya yakındır Bekirağa bölüğünde yattığı halde, asıl mahpushaneye şimdi ayak bastığını anlayarak ürperdi.” (Tahir, 1982: 34)

Kâmil Bey’in dönüşümü, boşlukta yer alan çokluğun farkına varmasıyla başlamaktadır. Ayağının bastığı yer somatik bir duyunun ürpertisini yaşatmaz. Bu somatik duyum, mekân ile kahraman arasındaki boşluğun bilinçli farkındalığına da zemin hazırlayan dışsal bir duyumdur. Mekân fiziksel bir gerçeklik iken ve kişi karanlıktayken onu gerçeğe bağlayan, boşluğun dışında tutan tek teması, bir zemin üzerinde var olma durumudur (Harmancı vd., 2022: 184). Ruhun karanlığında ise zemin, Kâmil Bey için, ötekilerle içsel ilişkisini anlamak adına öncelikle bulunduğu yerin farkına vardığı sezgisel alandır.

Cezaevi içerisindeki düzen, bireyi özerklikten alıkoyan bir otoriter işleyişle kuruludur. Kâmil Bey’in bu düzen içerisindeki ilk varlıksal konumu diğer tutuklular için siliktir. Bu, Kâmil Bey’in yaratılışı gereği, suça doğal bir yatkınlık sağlayacak ruhsal kimyaya sahip olmayışı ile ilgilidir. Onun ruhunu şekillendiren, kimliğini meydana getiren şahsiyeti, tek yönlü değildir. İçerisinde bulunduğu ilişki ağında, insanlar baskın ruhsal bozukluklara sahip bir kümenin parçalarıdır. Böylesi bir düzenin de kendine münhasır bazı dinamikleri mevcuttur. Kâmil Bey’in giydiği hüküm, beraberinde, ruhunun uzağında biçimlenmiş türlü kimselere mahkûmiyeti de zorunlu kılmaktadır.

“Kâmil Bey’in yüreğini, birden, kayboluşun, unutuluşun yıldırıcı duygusu sardı. Yutkundu. Zekeriya Hoca’nın fısıl fısıl konuşması, bu yabansımayı büsbütün artırıyordu.” (Tahir, 1982: 38)

Bireyin yalnızca davranışlarının değil, hareketliliğinin ölçüsü de cezaevi içerisindeki otoriter düzen tarafından sınırlandırılmaktadır. Burada, şahısların sesinin daha az çıkması, her alanı özgürce kullanamayışları, ötekinin alanını gasp etmekten imtina etmeleriyle bağlantılı değildir. Kısıtlanmalarının özünü oluşturan, nezaket değil, bir otorite tarafından baskı altında tutuluşun kabullenilmesidir. Kâmil Bey’in, hakiki bir nezaketin getirileri ile karşıladığı

durumlar, ötekiler tarafından otoritenin onaylanması olarak yorumlanabilmektedir. Lakin o, daha ilk başlarda kendi yabansımasının bunalımını duymaktadır. Engin Geçtan, yabancılaştırmanın açmazlarına değinirken şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

“Yabancılaştırma, insanın üzerine çöken en ağır duygu olmalı, yaşattığı dünyasızlığıyla. Panik atağın ölüm agonisini andıran çaresizliğinden ya da depresyonun iflah olmayacağına inanılan karamsarlığından da ağır. Panik atağa dünyaya yönelik bir imdat çağırısı, depresyona dünyaya yönelik bir öfke eşlik eder, yabancılaştırmada ise dünya silinir.” (Geçtan, 2002: 9).

Kâmil Bey, kayboluşun, unutuluşun ardında benlik kavramının yitiminden endişe duyuyor olabilmektedir. Bu yabansımanın gerisine püskürtülen, aşına olmadığı “şeyler dünyasında” var olmakla, yitireceği benlik korkusudur. Onun, aşına olduğu dünya ortadan kalkmaktadır.

Kâmil Bey’in ötekileri içeren bir korkunun içerisinde olduğu fikri, öz benliğine dair suçluluk yaratmaktadır. Korkunun, diğerlerinden kaynaklandığını düşündüren bazı görüntüsel değişikliklerinin farkındadır.

“Kâmil Bey, bir şeyden korkuyor gibi fısıl fısıl konuştuğunu fark edince kendisinden utandı ama sesini de yükseltemedi.” (Tahir, 1982: 63)

Kahraman, korkunun dışarıdan gelen türü ile karşılaştığında kendisiyle bağdaştıramaz. Bağdaştıramamak ise temelde var olan uyumsuzluğun neticesidir. Yabancılaştırma, içinde bulunduğu gruhun uyumlu bir parçası olamayacağına dair özlük bilincine ulaşmış bireylerin yaşadığı kırılmadır. Kâmil Bey’in sesini yükseltememiş olması, nasıl bir dönüşümün içerisinde olduğunu anladığı fakat bunu onaramadığı bigâneliği açıklamaktadır.

Cezaevi sınırlarında, ibadetin yaratıcıdan ziyade mevcut düzene itaat etmek üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Oysa sözlük anlamı ile ibadet, “Tanrı buyruklarını yerine getirme, Tanrıya yönelen saygı davranışı, tapınma” (TDK, 1998: 1031) olarak anlam yüklenir. Osman Ağa, kişi ile karşı karşıya gelip söylemlerde bulunmasa da namaz kılmayanlara kızmaktadır. Kâmil Bey, en son ne zaman namaz kıldığını ve namazın usullerini anımsayamadığı halde, istemeyerek buyur edilen namaz ibadetine dahil olmak durumundadır (Tahir, 1982: 41). Kâmil Bey’in, bir başka kısımda da namaz boyunca sırayı karıştırmamaya zorladığını ve sonrasında bu mecburiyeti nasıl sonlandıracağını düşündüğü takip edilmektedir. Bu edim ile oraya alışabileceğine dair inancını kaybetmekte, umutsuzluğun dibe çeken korkusu benliğini sarmaktadır (1982: 48). Bütün bu anlardaki gerilimine eşlik eden his, onun bulunduğu yer ile ayıksılığını belirginleştirir. İbadetin, öteki bireyin arzusu ile yerine

getirilmesi, düzene uyum sağlanmadığı takdirde cismani bir korku nesnesi ile karşılaşılması dini çarpıklaştırmakta ve bireyi yabancılaştırmaktadır.

Korku, bireyin zihinsel süreçlerini harekete geçiren temel güdüler arasında yer almaktadır. Ben'in dönüşümünde, içsel ve dışsal korkuların, bireyin tepki gelişimini doğrudan etkilemekte olduğu ve çoğu durumda kişide gerileme yarattığı bilinmektedir. Kâmil Bey'in benlik dönüşümünde de korkuya sıkça vurguda bulunmaktadır. Onun ruhi portresi göz önünde bulundurulduğunda, dış korkunun ruhunda gerileyici bir etki neredeyse yaratmadığı, korkusunun çoğunlukla içsel sebeplerden tezahür ettiği söylenilebilir. Zira vaka gelişimi incelendiğinde, cesur bir duruşun onun eylemlerine yön verdiği ve dış korkunun tarafınca bastırıldığı çok kez takip edilmektedir. Ancak cezaevinde esir olduğu günlerde, bedenlen, dışsal bir korkunun gerilimini duyuyormuşçasına bir görüntü sağladığını belirtmek gerekir. Kâmil Bey'in korkusunu tanıdıkça, onun tinsel yıkımına neden olan ve benliğini sekteye uğratan tedirginliğin içsel bir kaynağa ulaştırdığını söylemek olanaklıdır.

Kâmil Bey, zorlu bir günün ardından gece yatağına girdiğinde, yorganının altında pantolonunu soymuş, kimse tarafından izlenmediğini bildiği halde sırlıslıkla terlemiştir. Yatağa girdiği an vücudunda dolaşımda olan bir ürperti hissetmiştir. Beraberinde, sinirlerinin çekildiğini fark etmekte ve kemiklerindeki acıyı duymaktadır. Yorgundur. Bir anda yer değiştirmenin karmaşık duygularını yaşamakta, oranın yasalardan ücra varlığına ve yabancılık duyduğu insanlara tahammülünün gücünü ancak yatağa girinceye dek sürdürebildiğinin bilincine varmaktadır. İç mağarası ışıksızdır. Buradaki boşluğu duyumsar gibi kendisine kulak vermeye çabalamaktadır (Tahir, 1982:60).

“Şaşılacak şey!. Tedirginlik ruhunda değil, etinde kemiğindeydi. İçinin içinde, kibirlenmeye benzer bir rahatlık duyduğu bile söylenebilir.” (1982: 60)

Tedirginlik, tehlikenin hissedilen yakınlığına bağlı olarak artan yahut azalan bir tepkiselliktir. Kâmil Bey, aşına olmadığı çehrelerin veya çevrenin noksanlığıyla tedirginlik yaşamaktadır. Hiç tanıdık olmayan bir çehre, kötü ancak tanıdık olan çehreden çoğu zaman daha az korkutucu gelebilmektedir. Kâmil Bey'in yabancılaşmasının devam ettiği bağlamda, mekânın dışında kalan yasaların varlığı çarpık bir sistemin önüne geçememekte, ötekiler bir “uzaklığın” gösterimi olmaktan ileriye taşınmamaktadır. "Ben-şey" ilişkisindeki 'ben' kendini önemli ölçüde kendine saklar, 'şey' olarak algıladığı insanlar dünyasını çeşitli açılardan inceler, sınıflandırır, yargılar ve onların şeyler dünyasında ne işe yarayacağına karar verir." (Geçtan, 2005: 32). Kâmil Bey'in, bu tedirginlik veren ücra histen alıkoyacak bir

yakınlık arayışında bulunduğu izlenmektedir. Ancak bunun bir insana yaklaşmaktan ibaret olmadığı açıktır. Bu yakınlık arayışı, onun, ötekileri kendinde tanıdık olan “şeyler” dünyasına uyumlu birer varlık olarak algılama isteği ve iç dünyasına dahil etme beklentisiyle ilişkilidir. Bu, bulunduğu yerdeki insanların fayda sağlayabileceği hususunda diri tuttuğu umudunu da hatırlatmaktadır. Öte yandan orayı kanıksamasının farklı bir yolu da yoktur. Osman Ağa’yı daha önce kendisini tehlikeden koruyan yaşlı paytoncudan, Zekeriya Hoca’yı Bağlarbaşı’nda Kuvayi Milliye için çalışmış Durmuş Hoca’dan eksik tutmamak adına umudu vardır. (Tahir, 1982: 61) Onun görüngesinde, daha önce tanışık olduğu yüzler gibi mahpustaki şahıslar da hâlâ yarattığı ideal dünyanın bir parçası olmaktan tamamen kopuk değillerdir. Bu, onun toplumsal umudun taşıyıcısı olma rolünü ilgilendirse de bireyin ruhsal sürecinde, korku nesnesinin dışsal bir varlık formuna ulaşmadığını göstermektedir. Dışsal varlıkların onu hâlâ rahatlatılabildiği bir güce sahip olduğu düzlemde, korku bedenin yüzeyine sirayet eden ve ruhun derinliklerine ulaşamayan bir sarmaldır. O, yabancılık hissinin yok edilebilir olmasının umudunu taşıırken, kişinin ne aciz bir zorunlulukla umuduna bağlı olduğunun ve bunun dışında bir dış dünyanın mümkün olmadığını görmenin en kaçınan yollarla içsel korkusunu yaşamaktadır.

Kâmil Bey’in hâlâ direnç gösterdiği idealler dünyasındaki kırılma, onun dış dünyayı gerçek taraflarıyla görmesiyle yaşanmaktadır. Birey, varsaymak istediği ütöpik dünyada değildir. Ötekiler, gerçek ve hayalin karıştırılmasıyla sevgi dolayımında değer kazanamamaktadır. Kendi gerçekleri ile uyumsuz, aidiyet duygusu geliştiremeyeceği bu yer, Kâmil Bey’in ayrıık dünyasına hapsini gerçekleştirmekte, yabancılaşma hissinin iyiden iyiye pekiştirmektedir.

Kâmil Bey voltada iken âdem babalar çevresini kuşatmıştır. Her biri dilenmenin bir başka biçimiyle Kâmil Bey’den sigara istemektedir.

“-Bi çıkıntı atla abi!

-Bir duman tosla da ciğerleri bayram edelim!..

-Harmanım, anam avradım olsun dünden beri...

-Ayaklarını öpeyim bir cigara yırtıl!

-Bir cigara! Bayramdır bu anam babam! Allah çoluğuna çocuğuna kavuştursun.

Kâmil Bey, bu insan cıvıklığından üstüne pislik sıvaşacakmış gibi telaşlanarak hepsine birer cigara verdi.” (Tahir, 1982: 81)

Kâmil Bey'in maruz kaldığı olguda, dilenmenin dolandırıcılık ile kesiştiği bir sömürü durumuyla karşılaşmaktadır. Âdem babalar, mahpus kültürüne hâkim olmayanların acemiliğini ve merhametlerini sömürerek çıkarlarına ulaşmaktadır.

Bu eylem, insanlığın erdem değerlerinden uzak, ayıp karşılanan bir davranıştır. Dilenen kişiler ise, kendi türünün değerlerine yabancılaşmış, ahlaki sorumluluğu reddeden ayaktakımından oluşmaktadır. Kâmil Bey'in bu olgusal hakikatin bir parçası olması, mağdur rolündeyken dahi insanlık erdemine zarar vermektedir. Kahraman, “kendisine (ya da kendi öz tabiatına) yabancı (alien) olması prosesi” (Uçar, 2016: 235) içinde, tabiatındaki doğal ayrıksılık neticesinde iç dünyasına doğru geri itilmeye devam etmektedir. Bu zorunlu, kendini bulaşacak pislikten koruma güdüsü, ben ile öteki arasındaki anlamsal ayrıklığı belirginleştirmektedir. Yabancılaşma olgusu, kompleks yollarla sürecini tamamlamaya devam etmektedir.

Kâmil Bey'in yılgınlığı gittikçe artmaktadır. O, bulunduğu yere alışamayacağının farkındadır. Fakat uzun bir vadede alışmak da olası gözükmüyordur. İçsel hesaplaşmasında, kendisini bazı sorgulara açmaktadır:

“Belki, gözünde biraz büyütüyordu, belki de duyduğu bu yılgınlığın, bu adamlarla hiçbir ilgisi yoktu. Bu adamları kendi yaşama şartları içinde ölçüp biçmeli... Kısıtlanmış yoksul adamların davranışları elbet biraz başka türlü olur.” (Tahir, 1982: 118)

Kâmil Bey, içten içe bu türlü insanlarla ortak faaliyet göstermediğinin farkında olmalıdır ki kendisini onların bulunduğu koşulların dışında tutarak değerlendirmektedir. Yaşamının önceki evrelerinde, bu gibi insanlarla hiçbir kesişimi olmamasına rağmen, yaşamının bu evresinde bir ortaklık vardır. Kâmil Bey de artık eşit ölçüde yoksul ve kısıtlanmıştır. Kahraman nerede olduğunun farkında olsa da bulunduğu yaşama yabancısıdır.

Mekânın, bireyin ruh durumuna doğrudan tesiri bulunmaktadır. Kapalı mekân örneği olarak cezaevi, yalnızca fiziksel bir alan değil, ruhun çıkmazlarını da bildiren canlı bir varlıktır. Kâmil Bey'in ruhsal dönüşümünü tamamladığı bu alan, onun içsel dünyasının yansıtımı olarak kurulmakta, dolayısıyla ruh durumu ile bu kapalı mekân arasında da bir paralellik aranabilmektedir. Yabancılaşma duygusunun, korkunun, sığınma temayülünün geliştiği anlarda mekân, karakterin ruh dünyasının nesneleştirilmiş bir dışavurumu olarak kurgulanmaktadır. Tüm bu anlarda seçilmiş mekanın kapalı olması ve dar, içinden çıkılamayan, kurtulunamayan sınırlara muhatabını hapsedmesi, içsel ve dışsal yönleri ile bir bütünlük kurmaktadır.

2.2. Var Olma Direnci: Persona

“Bilincin olmadığı yerde, pratik anlamda bir yaşam yoktur, çünkü dünya ancak bir psişe tarafından bilinçli olarak düşünüldüğü ve bilinçli olarak ifade edildiği sürece varolabilir. Bilinç var olmanın önkoşuludur.” (Jung: 1999: 77). Jung’a göre insan, şuurun taşıyıcısıdır. Fakat insan, ruhunu kasti bir yolla doğurmaz. Bilakis, kendi tarafından önceden var olmuştur ve çocukluktan itibaren günden güne eklemelenen bir bilinç ile doyurulmaktadır. (1999: 77) Ancak birey, yaşamın ileriki safhalarında, var olmanın direncini arttıran maskelenmeler (persona) yaratabilmektedir. İnsan, esasen olmadığı bir benliğe bürünerek, kendisiyle alaka barındırmayan kişiler ile ortak bir yaşam yaratabilmekte, bu yolla sosyal yaşamını devam ettirmektedir.

Bilinçsiz personalar yaratmak, gündelik yaşamın içerisinde şuursuz bir huzura ulaştırabilmektedir. Bu anlarda, "bir uzantısı olarak" hissedilen sosyal birliktelikler mevcuttur. Birey, maskelendiğinin farkında olmadan, geçici bir hoşnutluk ile bir ilişkide var olmayı sürdürmektedir. Fakat bazı maskelenmeler, yok olmaya direnirmişçesine kurulu, bilinçli, yapay ve zorunlu roller üstlenilmesi ile temellenmiştir. Bu türlü personalar yaratılırken bireyin mevcut yaşantıya aidiyeti zayıftır. Geçtan’a göre, aitlik hissi, bireyin, üzerine hüviyetini temellendirdiği referanslar içerisinde öneme sahiptir. Bu hissin zayıflaması, personanın dayanağından mahrum kalmasına sebebiyet vermektedir (Geçtan, 2005: 72).

Kâmil Bey’in, mahpus yaşamında sıklıkla muhabbette bulunduğu şahıs, Zekeriya efendidir. Bu sebeple olmalıdır ki, persona gelişimi en fazla onunla geçirdiği vakitte seyredilir. İnanç geliştirmenin parapsikolojik boyutları iki karakter için aynı değildir. Kâmil Bey’in personaya bürünme ihtiyacı, Zekeriya Efendi gibi görünmek için bir çaba gösteriminde bulunduğu anlamına gelmemektedir. Ancak o, olmadığı bir vaziyeti, ötekine tahammül etmek adına silah olarak kullanmaktadır.

“İstemez! -Kâmil Bey, ‘Ben fala inanmam,’ diyecekti. Vazgeçti: -Ona da sonra bakarız.”
(Tahir, 1982: 78)

Kâmil Bey, karşının talebinden tamamen uzaklaşıyor görünmemektedir. Lakin karakterin kendi inanç değerleri içerisinde batıl inanışların itikadi bir karşılığı yoktur.

Zekeriya efendi, ilk yatılan yerde görülen rüyanın kesinkes gerçeği bildireceğine inanmaktadır. Kâmil Bey’in rüya görmediğini söylemesi onu tatmin etmemektedir. Kâmil Bey, personanın dayattığı örtülü bir mecburiyetle, yorumlanmak üzere bir düşten bahseder:

“-Hele aklına gelsin Kâmil Efendi?”

“-Düşümüz mü? Gelsin bakalım!..’ -Kamil Bey bir şey uydurabilmek için tavana baktı: - ‘Deve gördüm.” (Tahir, 1982: 77)

Kâmil Bey mahpus yaşamını kolaylaştırmak, esas fikirlerini saklamak, berikiyle düzgün geçinmeyi sağlamak adına bir persona yaratmıştır. Ancak bu personaya bir an bile olsa kendisini kaptırmaktan uzaktır. Kâmil Bey’in, bu maskelenmelerden arındığı takdirde gerçek bir hürlik kazanacağı düşünülebilir. Dolayısıyla kahramanın yarattığı persona, özünde var olan malzemeden değil, yalnızca var olma direncini arttırmaya yönelik içsel bir düzenden üretilmiştir.

Kahramanın zoraki persona geliştirmek zorunda kaldığı durumlardan biri de ceketini sırtına, bıçağını beline takmak zorunda kaldığı, ortak bir jargona sürüklendiği meseledir. (Tahir, 1982: 277) O, Arif Bey’in zoruyla böyle bir maskelenme geçirmek durumunda kalsa da ruhu ile görüntüsünün uzlaştığı bir bütünlük yoktur. Heybetinin ve bilek gücünün aksine, kahraman, insanca uzlaşının yollarını arayan bir tıynettedir. Ona böyle imaj kazandırılmasının ardında güvenliğinin tehlikeye düşmemesi için kurulu bir niyet vardır.

2.3. Sığınma Refleksi: Güven Duygusuna Yaslanış

Abraham Maslow’a göre güven duygusu, şefkat duygusuna göre öncelikli ya da kuvvetli, baskı altında tutan ve hayati bir ihtiyaçtır (Maslow, 2001: 163). Birey, üstesinden gelinemeyen yaşantının ağırlığından kurtulmak için daima güvenli alan arayışındadır. Bu alan, kimi zaman fiziksel bir mekân iken kimi zaman emniyet veren başka bir insanın yakınında bulunmak yahut ulaşılabilecek bir yerin veya insanın yokluğunda kendi inine yaslanmaktır. Kendinden güçlü bir varlığa sırtını dayamak, insanın öz yetisinin bulunmadığı, koruma becerisinden mahrum kaldığı ve göremediği “ardını” zihinsel yollarla güvence altına almaktır. Kâmil Bey’in ruhsal çözümlemesinde, “yaslanma” eylemi sığınma refleksi olarak çözümlenebilmektedir.

Koğuştakilerin cezaevinin avlusuna çıktığı anlarda, isteyeninin istediği gibi, özgürce gezinmesi mümkün değildir. Cezaevinin diğer bütün alanları gibi burası da hegemonik kısımlara bölünmüştür. Avlunun orta kısımları ağır cezalılarıdır. Hafif suçlardan hapis yatanlar için en iyisi, Mortocu’nun deyişine göre duvar dibinden ayrılmamaktır. Sıradan bir mahpusluk, ağa takımının volta attığı yerlerde gezinemez. Eğer olur da böyle bir şeye kalkışacak olursa, ağa takımının oracıkta gazabına uğrar (Tahir, 1982: 93). Kâmil Bey avluda, Zekeriya Hoca’yla sohbet halindedir. Fakat Zekeriya Hoca, olağanca bilgisizliği ile Mustafa Kemal’e hakaretler sıralamakta, Kâmil Bey bu duruma katlanamamaktadır. Kâmil Bey,

Zekeriya Hoca'nın Mustafa Kemal'e hakaretlerinin önüne geçmek için, bir refleks ile cüzdanına yönelmiş, çıkardığı bir lirayla hocayı sigara alması için yanından uzaklaştırmıştır. Zekeriya Hoca, kalabalığın arasına karıştığında:

“Kâmil Bey, yağmurdan sığınır gibi yer değiştirip sırtını duvara dayadı. ‘Yedi yıl. Yani, seksen dört ay. Yani üç yüz otuz altı hafta.’ (Tahir, 1982: 95)

Baş edilemeyen dış gerçeklikten kopma isteği, uzaklaşma izleği oluşturmaktadır. Kâmil Bey, bulunduğu yerden uzaklaşıp bir başka dünyaya sığınamaz. Zira kaçabileceği son nokta, teninin temas ettiği dört duvardan biridir. Karakter, uzaklaşmak isterken işlevsellik kazandıramayacağı bu duvara, sığınmayı tercih edebilmektedir. Yağmurun mitolojide sembol karşılığı, “gök ile yer arasında bir barışma, bir sevgi birliği” (Jung, 2009: 280) olarak belirtilmiştir. Gök, özgürlüğün sembol karşılığı iken Kâmil Bey'in bulunduğu dar mekân, bu barış birliğinden dışlanmış bir kapalı mekânı andırmaktadır. Yağmur, aynı zamanda bereketin de sembol karşılığıdır. Fakat ruhun çöküşü izlendiğinde, yağmurun çokluk anlamı olumlu bir mana kazanamaz. Pasajda yağmurun çokluk manası, Kâmil Bey'in ruhunu korumak zorunda hissettiği dış unsurları niteleyebilmektedir. Yağmurdan sakındıracak bir güvencenin olmaması ise “korunmasız bir ruhsal durumda bulunduğunu” (Jung, 2009: 124) işaret etmektedir. Kâmil Bey, yağmura mahsur kalan çaresiz insanlar gibi içgüdüsel olarak bir sığınak arayışındadır. Sırtını yasladığı duvar, onun imgesel yağmurundan sığındığı, kendisinden daha dayanıklı ve içgüdüsel olarak kendisini güvende hissettirecek içsel bir dayanaktır.

Kâmil Bey, yüzleri, hakikati gösteren bir niyet olarak okuduğu eşiktir.

“Maltada barbar bir homurtu, oturanlarda tehlikeli bir durgunluk, cıgara yakmak gibi en alışılmış küçük işlerde kavgaya hazır bir sertlik vardı.

Kâmil Bey koğu arkadaşlarının, aylardır adam öldürmeyi tasarlıyora benzeyen bulanık, dalgın bakışlarından korunmak istermiş gibi yatak yerine sığınmıştı.” (Tahir, 1982: 102)

Sığınma refleksi ortaya çıktığında kahramanın kendisini güvenli alanda hissetmediği sezinlenmektedir. Tıpkı, dölütün güvenli yatağına dönme arzusu gibi, Kâmil Bey bu yatak yerine, kasta kapalı ve kötücül ilişkilerden sakınacağı, güvenli bir dayanak olarak sığınmaktadır. Kaçma izleğinin görülemeyeceği fiziksel mekanlarda, bu izlek yerini dış yaşamdan kaçarak öz benliğine yaslanma refleksine bırakabilir. Kâmil Bey'in sıkışmışlık durumunda, örtülü bir kaçma temayülü görülmektedir.

2.4. Ruhsal Uyanış

Kâmil Bey'in mahpus arkadaşlarını kurdukları düzmece yaklaşımlarının ötesinde görme gayreti belirli bir süre devam etmiştir. Kendisi elbette, bazı küçük oyunların bilincindedir. Hatta, zekasının altında kalan bu küçük kurnazlıkları kimi zaman sevimli gördüğü ve gülümseyerek baktığı da olmuştur. Bir gün, Hala Hanımların hizmetçisi Eleni, Kâmil Bey'i ailesi adına ziyarete geldiğinde yirmi beş lira harçlık bırakmıştır. Bu paranın Kâmil Bey'e verildiğine ve miktarına tanık olan tek kişi Zekeriya Efendi'dir (Tahir, 1982: 116). Kâmil Bey, bu meblağı aldıktan sonra, Osman Ağa kendisini kumara davet etmiştir. Kâmil Ağa her ne kadar oynamayı bilmediğini ve katılmak istemediğini söylese de karşı konulamaz bir ısrar ile Osman Ağa, yanından ayrılmasına izin vermemiştir. Buradaki düzmece oyunda, amaç, kazanma ereği ile Kâmil Bey'in bütün parasına el koymaktır. Osman Ağa, bu para da dahil Kâmil Bey'in cebinde tek kuruş bırakmayınca kadar kumar oynamaya devam etmiştir. Kaybettiğinde ise Kâmil Bey'e, eğer kazanmış olsaydı, parayı yarı yarıya bölüşeceklerine dair uydurma bir mütekabiliyet yaratmıştır.

Bunun öncesindeki günlerde, Kâmil Bey zorla yedirilip içirilmekte ve yatağı gelinceye dek bir yatakta uyuyup uyanmaktadır. Lakin yeni yatağı geldiğinde (mahpuslara göre bu yatak oldukça ihtişamlıdır.) Osman Ağa borcunu almak üzere adamlarını Kâmil Bey'in yanına göndermiştir. Kâmil Bey, onlar tarafından yapılmış gibi görünen iyiliğin, aslında bir karşılığının olduğunu görünce ferahlamışsa da talep ettikleri miktarda bir parası yoktur. Osman Ağa'ya verdiği paranın, borcun yerine sayılmasını ve üzerine on lirayı yakında tamamlayacağını söylediğinde bu küçük oyunların ilk infilakı yaşanmıştır. Osman Ağa, aldığı bu paraları borç niyetine değil, kazandığında ikisinin de kazançlı çıkacağı bir senaryo ile servis ederek paraların üzerine yatmıştır (Tahir, 1982: 133). Kâmil Bey ise kurmacanın bu türüsünden bile hoşnut görünmektedir. Zira, bu insanlar tarafından tesadüfen uğrayacak iyilik bile kendisinde huzursuzluk yaratmaktadır. Düzmecenin, kendisinde aydınlanma yarattığı esas kısımlarından biri Zekeriya Efendi'nin de bu işlerin içerisinde olduğunu anladığı andır (1982: 127). Düzmece anların ardından, zorla yedirilen yemeklerin ve yatağın borcunu karşılamak için Kâmil Bey, saatini rehin bırakmak zorunda kalmıştır (1982: 134). Üstelik kendisine idareten ihtiyacını görsün diye yalnızca bir lira para (1982: 136) verilmiştir. Bu verdikleri parayı sigara aldirmek adına mahpusluktan birine vermesinin ardından, mahpus geri dönüp para için sahte diyerek Kâmil Bey'e bırakmıştır. Oysa kendisinin verdiği para ile geri dönen para aynı değildir. (1982: 139) Dolayısıyla Kâmil Bey büsbütün bir kurmacada hissetmektedir.

Kâmil Bey, o gün sigarasız kalmıştır ve bunu dile getiremeyip, çaresizce ancak yatağına çekilebilmiştir. Bir başına, güçsüz ve faydasız olduğunu, söylenenleri duyamadığını, duysa dahi anlayamadığını, tıpkı bir ölünün ruhunu taşıyormuşçasına hissetmektedir. (1982: 140) Bu, her ne kadar dipte olduğunu duyumsatan bir tükenmişlik duygusuysa da onun ahvaline uyandığı anlardan biridir. Bireyin dönüşümü, bilincinin durmadan uyanık olduğu anların toplamından ibaret değildir. Şuursuzca görülen fakat farkındalık uyandıran küçük meseleler, dönüşümün önemli birer değeri haline gelebilir. Zira Freud, şu anki durumun, ilerisi için yargı bildiren kısımlarını görebilmemiz için, o anki durum ile birey arasına mesafe girmesi gerekebildiğini ileri sürmektedir. Yani, şu anki durumun geçmişe dönüşmesi gerekebilmektedir (Freud, 2014: 6).

Bu uyanışa eşlik eden, öz benliğine atfettiği değerın nasıl kayba uğradığını duyumsadığı bir başka uyanıştır. Düşünmektedir, acaba şu an sokakta olsaydı ve yerde büyükçe bir sigara izmariti görseydi eğilip alır mıydı? Kâmil Bey, bu sorunun verdiği korkunun bir anda farkına varmıştır. O, değerinin ne olduğunu, şimdiye kadar, bu kadar acımasızca sorgulamamıştır. Düşünmeye devam etmektedir: Hiç kimsenin görmediğinden emin olsa acaba alır mıydı? Alırdım diyebilmeye cesaret edememektedir. Farkına varmaktadır ki elleri titremektedir. Bu titremenin de nedenini sorgular: Zinhar, uzanıp almak adına olmasın? Acaba elleri, onun ne düşündüğünü önemsemeden uzanıp alır mıydı? (Tahir, 1982: 141) Bu anlarda, kahramanın kendisi hakkında tam bir malumatı yoktur. Kendisinin acınacak bir durumda olduğunu sezinlese de okuyucu, onun kabuğundan çıkmaya bilinçsiz bir şekilde hazırlık yaptığını hissedebilmektedir. Öyle ki, içgörü kazanmadan, bireyin kabuğunun dışına çıkabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Ötekiden kaçıp kendisine sığınan bireyin, kendisini terk edip kabuğunu kıran bireye dönüşmesi için önce kendi prangalarını tanıması gerekmektedir:

“Bir şey vardı ki milletle kaynaşmasını önlüyordu. Galiba her lafa ‘Efendim’ demesi, durmadan teşekkür etmesi...” (Tahir, 1982: 141)

Yadırgamanın yerini, kendisi ile öteki arasındaki duvarın neyle örölmüş olduğunu bildiren saptamalar almaktadır. Kâmil Bey duvarın öte tarafına geçme arzusu taşımamaktadır. Ancak duvarın, bu tarafından ortak bir dil yaratmak imkansızdır. Kâmil Bey, istemsiz bir dönüşümün pençesine takılmadan evvel hangi noktada anlaşılabilirlik kazanacağını şuursuz yollarını tecrübelemektedir.

Bazı bilinçli anların dışında Kâmil Bey'in kabuk değiştirdiğini sezdirenen, kendisinin de farkında olmadığı anlar mevcuttur. Onu ayağa kaldıran dayanaklardan biri de kızı Ayşe'nin imgesel varlığıdır. Kızını içeren hakikatler ile yüzleştğinde, eleştiriyi kendisine doğru yöneltmektedir. Bu anların ardından şuur dışı bir atılganlık ile daha önce kendisinde göremediği cesareti göstererek:

“Koğuştakilerin yadırgayarak baktıklarına hiç aldırmadan kısa donuyla kalktı, pantolonunu giydi. Başına gelenleri, bazı bazı kahramanlık gibi görmesine şimdi şaşıyor, durumunun acıklı maskaralığını, İstanbul Tevkihanesinin ikinci kısmında, şeker bayramının ikinci günü, ancak sezebildiği için kendisini sahiden ayıplıyordu.” (Tahir, 1982: 112)

Kâmil Bey'in daha önce ter içerisinde, kimsenin kendisini izlemediğinden emin olduğu halde saklanarak üstünü değiştirdiği bir an olmuştur. Kahramanın uyanmaya başlamasıyla, bu kaçınan davranışların yerini bastırılmış utanç duygusu almaktadır. Hiç kimsenin kendisini izlemediği an ise yerini yadırganarak seyredildiği başka bir ana bırakmıştır. Fakat farklı olarak, kahraman kabuğunu kırmaya hazırlanırken, diğerlerini nasıl değerlendirmesi gerektiğini uygun bir zemine oturtmuş ve bu bakışların kendisini ne derece ilgilendirmedikçe eylemsel olarak hissettirmeye başlamıştır. Meselelerin asıl yüzünün görüldüğü an ile işlendiği vakit arasında eş zamanlılık yoktur. Kahraman ancak sonraki bir vakitte gerçeklerin acımasız tarafına uyanmaktadır. İçgörünün işlevsellik kazanması için, bireyin, iç dünyasına ayna tutabilmesi, tutumlarını gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmesi ve öz bilincini doğru kavrayabilmesinin elzemdir. Kâmil Bey, nihayetinde diğerlerini yanlış yorumlamayı bırakmakta ve kendinde var olan hatalı algılayışa yüzünü dönmektedir. Ancak tüm bu devinimlerin içerisinde, kahraman, planlı bir dönüşüm serüveninde yer almaz.

Kahramanın bilinçsizce ihya olmasının sebeplerinden biri de amacını hatırlatan bir uyarıcının temasıdır. Bu, bir şahsiyet görünümünde ana dahil olan Fatma Hanım'dır. Fatma Hanım'ın cezaevine ziyaretinin ardından, Kâmil Bey'in, ruhsal bunalımından uzaklaştığı ve ruhunun dirildiği seyredilmektedir. Bir amacın varlığı, kişiyi en olmadık anda yaşamın içerisine çekebilmektedir. Kâmil Bey, bu ziyaretin ardından içindeki güce yeniden erişmişçesine ayağa kalkmaktadır. Fatma Hanım'ın yanından ayrılmasının hemen ardından, voltasını dünyanın en kuvvetli, en mutlu adamı olarak atmaya başlamıştır. Avlu yeri kapanıncaya değin, aklında kurcalayan hiçbir şey kalmadan, tek başına yürüyüp durmuştur (Tahir, 1982: 149). Onu bu duruma getiren, mahpus dışındaki varlığının amaçlarını hatırlatan, içindeki kuvvetin bildiricisi bir şuurdur. Bu şuura erişmeye ruhunu açtığı anda, karşılaştığı ilk resim, bilincinin uykuda olduğu halidir: Kâmil Bey'in aklına, öncelikle saatini nasıl

pervasızca bırakabildiği gelmektedir: Saatine acıdığını, bu zamana kadar ona vakti gösteren bu eski dostunu delikanlıca savunamadığı için bir garip mahcubiyet duyduğunu gittikçe anlamaktadır. Saati sanki yaşayan bir varlıktır. Mesela, sevgili atı sanki o anlarda Osman Ağa'nın cebinde nüfuz etmektedir. Bu da atıyla kendisi arasında şerefini zedeleyen, insanlığını kirleten duraksız bir bağ oluşturmaktadır (1982: 150). Kâmil Bey'in, olup bitene, bu denli net sözlerle baş kaldırdığı ilk içsel andır. Bu, bilincinin dip ve görünmez alanlarında kendisini ortaya çıkarmaya hazırlayan bir dönüşümün son safhasıdır.

2.5. Ben'in Dönüşümü

Bachelard'a göre, saklanan varlık, kabuğunun içerisine sinmiş varlık, bir çıkış hazırlamaktadır. Bu, toprağın altındaki bir ölünün yeniden hayata dönmesinden başlayıp uzun bir süre konuşmamış bir ferдин bir anda konuşmaya başladığı ana kadar, tüm benzetmeler için geçerlidir. Ona göre, en etkin kaçışlar, varlığın sıkışmış olduğu koşullarda meydana gelmektedir (Bachelard, 1996: 131). Çıkışı yakınlaştıran koşullar, genellikle sürecin en zorlayıcı koşullarıdır. Varlığın artık o kabın içerisinde bulunmaya yaşamsal gücü tükenmektedir. Kendi kabuğunu çatlatarak yaşamına hareket alanı kazandırmak, bir başka deyişle özgür bir yaşama erişmek zorundadır. Kâmil Bey'in dönüşüm süreci eğreti olarak bu koşullarda tamamlanmıştır. Erich Fromm'a göre ise Âdem ile Havva'nın özgür kılınmasına sebebiyet veren itaatsizliktir. Onlar gözlerini dünyaya açtıklarında, birbirlerine olduğu kadar dünyaya da yabancıdırlar. Tıpkı onlar gibi, içine atılmış dünya da kendilerine düşmancıl ve yabancıdır. Fakat boyun eğmemek, onların doğa ile bağını koparmış ve bireyleştirmiştir (Fromm, 1987: 7). Kâmil Bey'in itaatsizliği de ötekilerin doğasından kopmak ve kişileşmek adına bilincinde olmadığı bir başkaldırının zeminini oluşturmaktadır. O, ferdileştirilmiş yaşamı, bileği ile sökerek, mahsur kaldığı dünyadan, yeniden edinmek durumundadır.

Kâmil Bey, Fatma Hanım'ın yanından ayrılmasının ardından, kendisine bırakılan kurabiye paketini aramaktadır. Ancak paket, çoktan diğerlerince imha edilmiş ve hatta tüketilmeye başlanmıştır. Kâmil Bey ısrarlı bir şekilde paketinin geri verilmesini isterken, Osman Ağa takımıyla karşı karşıya gelmiştir. Tartışmanın bir ayağı Fatma Hanım'a ulaştığında, Seringel, kadını tanıdığını, kendisinin düşkün bir kadın olduğunu ileri sürmeye kalkışmıştır. Kâmil Bey'in içindeki saldırganlığı durduramadığı ve yazgısının değiştiği kritik an, bu andır. Başta, usta bir yumrukla Seringel'in ağzının tam ortasına vurmuş, bu yumrukla onu yere sermiştir. Laz Ali, bıçağına doğrulmaya kalkışınca, sert bir yumrukla onu da köşeye kadar savurmuştur. Osman Ağa'nın da bıçağını tam çekmesine müsaade etmeden savurduğu

bir yumrukla onu duvara vurmıştır. Bu yumruklar elini sızlattınca ancak ağanın bayıldığıının farkına varmıştır. (Tahir, 1982: 153)

Öfkesinin bir anlık infilakıyla, Kâmil Bey kabuğundan sıyrılarak dirilmeye başlamıştır. Bu dönüşümün aşamalarında, kahramanın yapay bir rol üstlenmediği açıktır. Bundan sonraki süreç, kahramanın hem kendi dönüşümü ile tanıştığı hem de yeni versiyonunun çevre tarafından nasıl tanımlandığına tanıklık ettiği farklı bir fasıldır. Kâmil Bey, gözünü açtığı hücrede bambaşka bir duygunun muhatabıdır. Yaşamın içerisinde mutluluk olduğunu yeniden hissetmeye, bu mutluluğun ise hiçbir engel tarafından durdurulamayacak kadar kuvvetli olduğuna kanaat getirmektedir (Tahir, 1982: 159). Bu fiziksel kavgadan bağımsız, dönüşüm, özünden bağımsızlaşan, başkalaşan bir beni değil; parmaklıklarından kurtulmuş, hür ve esas benliğini ortaya koymaktadır.

Dövüş meselesinin ardından, Kâmil Bey'in yeni yaşamına, aidiyet duygusunu hatırlatacak hususi bir şahıs eklenmiştir. Bu şahıs, ortak davalarının yürütücülerinden, dostu İhsan Efendi'nin yoldaşı, Arif Bey'dir. Şimdi düzen, teşekkürünün cüret olarak algılandığı değil, büyüklüğüne aykırı olarak görüldüğü nizamdadır. Otorite, Kâmil Bey tarafından alaşağı edilince güç dengesi de büsbütün değişmiştir. Yalnızca mahpuslar arasındaki hegemonik sistemi yeniden düzenleyen bir etki değil, yönetimin de dahil olduğu olumlu muameleler dizgesi başlamıştır. Bunda, enişte beyin ahababı müsteşarın etkisi ve Kâmil Bey'in paşa çocuğu olmasının doğrudan ilgisi vardır. Enişte bey, Kâmil Bey'in yerinin rahat olması adına özel bir talepte bulunmuştur. Fakat kavga yaşanmadan önce, Kâmil Bey'in hangi koşutta ve ne durumda olduğundan hiç kimsenin haberi yoktur.

Müdürün, daha önce dokunulmazlığı olan ve hatta işbirlikçisi sayılabilecek Osman Ağa için, bu patırtıdan sonraki tutumu oldukça farklıdır. Osman Ağa geberse bile, hatta başgardıyanı, Osman Ağa için, bu dayaktan sonra sağ kurtulacağı şüpheli bile dese yolu yok zindana atılacaktır (Tahir, 1982: 197). Kâmil Bey artık herhangi biri olarak görülmemektedir. Müdürün odasına davet edildiğinde, müdürün, oturacağı yer için takdimi dikkat çekicidir:

“Şöyle geçiniz beyefendimiz!”, “şöyle koltuğa beyefendi, koltuğa...” (Tahir, 1982: 197).

Müdür, Kâmil Bey'in bulunduğu revir içinse şu sözleri sarf etmiştir:

Revirimizin temizliğini, efendim, nasıl buldunuz? Revirimizin temizliğinden ötürü, yüksek Nezaretimiz, bu fakire kapı kadar takdirname vermiştir.” (Tahir, 1982: 198)

Çeşitli etkenlerin birleşimi, otoritenin değişimini farklı yollardan hissettirmektedir. Bunun bir parçası da Kâmil Bey'in, söylem içinde "efendi" tayin edilmesidir. Müdür, öte yandan doktorun revirde bulunmayışı hakkında da Kâmil Bey'e hesap verir nitelikte açıklama yapmıştır. Kâmil Bey'in bilinçsiz dönüşümü, onun ruhuna kabalık nakşetmese de ötekinin anlayacağı makul bir dil yaratmıştır. Daha önce sigarasının tükendiğini kendisi dışında bir kişiye söyleyememiş Kâmil Bey'e, şimdi müdür tarafından ısrarla ikram edilen ve almazsa gönül koyulacak bir paket sigara vardır. (Tahir, 1982: 199) Öte yandan, ailesi ziyarete gelirse artık onları karşılayacağı yer, müdür beyin kesin emri ile makam odasıdır. (1982: 200)

Kâmil Bey, özellikle Osman Ağa konusunda kendisine gösterilen ilginin, bu türüsünden mutlu değildir. Dile getirmek için yorgun hissetse de saldırgan eyleminin onda yarattığı tek duygu, pişmanlıktır. (1982: 201) Eğer mutluluğunun hakiki kaynağına erişmek mümkün sayılabilirse, özgürce resmini yapabilmek, baskıcı bir ortamın dışında kitabını okuyabilmek ve yol arkadaşları ile davası üzerine rahatça konuşabilmek onun için ziyadesiyle yeterli görülecektir. Yeni düzen içerisinde de yüz değiştirmiş riyakarlıklar saklıdır. Fakat artık kahraman, insanların saklı tuttuklarına karşı koşulsuz bir iyimserlikte değildir. Örneğin, Arif Bey, Osman Ağa konusunda yönetimin gösterdiği tavrı eleştirirken, maddi çıkarlarına zarar gelmemesi için Kâmil Bey'in gönlünü hoş tutarak meseleyi çözmeye çalıştıklarını ve bu sebeple tavırlarını olağanca sert tuttuklarını belirtmiştir. (1982: 202) Fakat kahramanın dönüşümünde, bu türlü riyakarlıkların artık ortak bir çehresi vardır. Şaşırmayı bırakmış kahraman, artık, kendisine bilinçsizce bahsettiği sakinliğin ve dengenin öznesidir.

Kâmil Bey'in dönüşümüne ışık tutacak bir başka mesele, isimden içeriğe vakaların gelişim sürecidir. *Esir Şehrin Mahpusu* romanının ilk kısmı Hafız Ağa başlığı ile başlamaktadır. Bu, Kâmil Bey'e Osman Ağa koğuşunda takılmış bir addır. Kâmil Bey, lakabın manasını sonraki bir vakitte ancak anlayabilmektedir. Hafız Ağa:

"İyiliğe alırsanız 'Yüreği temiz', kötülüğe alırsanız, düpedüz 'Avanak' demek... Bir üstü, 'Palabıyık Hafız'dır ki, 'Avanakların Padişahı' demektir." (Tahir, 1982: 202)

Osman Ağa takımının kötülük girişiminde bulunabilmelerinin referans noktası, Kâmil Bey'in kibarlığının saf, yani kolay kandırılabilir olarak değerlendirilmesidir. Kâmil Bey, istemsizce onlar gibi bir görünüm kazanıp, ezici gücünü meydana serince onların algısındaki kişilikten arınarak bireyselliğine kavuşmakta ve bireysel hüviyetini ortaya koyabilmektedir. Bu sebeptendir ki romanın ikinci kısmı, özüne dönüşü imleyen 'Millici Abi' başlığı ile başlamaktadır. Kahraman ilgili kısımda, çoklukla pasif bir biçimde dinleyici rolündedir.

Bunun sebepleri içerisinde, kahramanın iç dünyasına yönelişi kadar, insanların madalyonun yalnızca bir yüzünü görebilmek kadar şeffaflığa sahip olduklarını bilmesi ve güvenliği adına imtina göstermesi gerekliliği de eklenebilir. Her ne kadar lehine işleyen çarkı zoraki elde etmiş olsa da bu çarkı çevirenler, çarkın dışından tersine etki edecek emeller taşımaktadır. Örneğin müdür, Arif Bey’den de Kâmil Bey’den de yüzlerine belli etmeyecek gizlilikte nefret duymaktadır. Arif Bey’in Boğazlıyan Kaymakamı gibi asılmamış olması onun yüreğinde urdur. Öte yandan Kâmil Bey hem maddi işleyişine gem vurmuş hem de azar ıstırtmasına sebep olmuştur. (1982: 276) Diğer koğuşun mahpusları ise olaylar biraz yatışınca özlendiklerinde yatan cambazı yeniden uyandırmıştır.

Örneğin, Zekeriya Efendi, başta Osman Ağa’yı hırpaladığı için Kâmil Bey’in mübarek ellerini öpmek isterken (1982: 201) sonrasında Kâmil Bey’in gıyabında gavurluğa meylettiğini söylemektedir. (1982: 275) Mahpusluklar arasındaki ayrılık, ortak ülküde yer almadıkları için daha da artmaktadır. Elleri bir fırsat geçedursun öncelik İttihatçıları ortadan kaldırmaktır (1982: 274). Kâmil Bey’in zoraki dönüşümüne tanıklık edilen bir diğer vaka, bu meselenin uzantısıdır. Arif Bey, Kâmil Beyin, sırtına ceket almasını, beline bıçak takmasını, kısaca yeni bir çehre edinmesini talep etmektedir (1982: 278). Bu, Millici Abi isminden, vakanın içeriğine doğru kahramanın görüntüsel değişimini içeren bir ihtilal niteliğinde sayılabilmektedir.

Kahramanın benindeki dönüşümüne kendisinin de şaşkınlık duyduğu an, boşanmaya hızlı bir şekilde karar alması, bunu yaparken aklını kurcalayan düşünceleri bir çırpıda geride bırakması ve lafı dolaylamadan Nermin’e ulaştırma cesaretidir. Onun dönüşümünde, ötekileri mazeretlerle yaşamına dahil edeceği bir korkaklık artık barınmamaktadır. Bu dönüşümün yordayıcı cümlesi, ruhsal karanlığına ışık tutan bir içgörünün izdüşümüdür. Kahramanın önceki benliğine bakışı şudur: “Aldanmaya ne kadar hazırmışım!” (1982: 292) Öz benliğe dayalı kimi suçlamalarda, psikanaliz, ruhsal hakikatin anlaşıldığının belirtilerini görmektedir (Freud vd., 1981: 24). Kâmil Bey’in suçu dış yaşamın öğelerinde değil kendi benliğinde bulması, içgörüsüyle alakalı bir gelişimin izahatıdır. Zira, bireyin ötekini suçlama eğiliminin önüne geçebilen, geliştirmiş olduğu içgörü mekanizmasıdır.

Kâmil Bey’in, Nermin ile boşanmasına karar verme gerekçesi, Nermin’in Sabriye Hanım’ın zoruyla da olsa Fransız balosuna katılmış olması ve buradaki davranışlarıdır. Kâmil Bey’in niçin orada bulunmadığına dair bir yalan kurgulanmıştır. Yalan özetle şöyledir: Kâmil Bey’in İspanya’da bir dostu vardır ve dostunun özlemine dayanamayarak ona gitmiştir.

Avukatlar ise Nermin Hanım’a boş kağıdını getirmek için uğraşmaktadır. (Tahir, 1982: 281) Nermin Hanım’ın bulunduğu ortam, evlilik birliği adına düşündürücüdür. Hala Hanımların doktoru Lütfi Bey ile kısıktırarak ölçüde bir yakınlık söz konusudur. Mesela, bu baloya gidilmeden önce Sabriye Hanım’ın da eşliğiyle bülbül dinlemeye gidilmiştir. Yalnız bu hadisede esas nokta şudur: Nermin Hanım’ın isteğiyle Doktor Bey, bülbüle gitme teklifini geri çevirmemiştir. Buradan hep birlikte baloya teşrif etmişlerdir. (1982: 280) Kâmil Bey’in öncelikli davranışı pasif agresif modelidir. Kıskançlık hissettiğini vaka boyunca takip etmek mümkündür. Fakat o, kıskançlığını netlik kazandırılmış bir davranış olarak sergilemez. Ne yapacağı konusunda, Nermin Hanım hakkında ne düşünmesi gerektiği konusunda kaçınan bir öfkeyle eylemini baskılamaktadır.

Bundan önce de Nermin’i her düşündüğünde çekimser yaklaşımı fark edilebilmektedir. O, pek çok eyleminde Nermin ve kızı Ayşe tarafından izlenseydi kendisi hakkında ne düşünürlerdi, çıkmazına takılarak faaliyet göstermeye çalışmıştır. Ya da eylemini bu ölçüte göre değerlendirmiştir. Kahramanın, cezaevi süreci boyunca, aile ilişkisinde onay görmeyeceği, kabullenilmeyeceği üzere bir kaygısı vardır. Fakat bu evrede, kaygının kendisini dibe çektiği bir ruhsal çöküntüde eylem bildirmemektedir. Tam aksine, Nermin’in uzağında kalmayı diri bir cesaretle kendisi istemiştir. Sürecin tamamlanması ile pasif agresif modelinin, eylemini dışa dönük, kararlı bir şekilde gerçekleştiren güvenli davranış modeline evrilmesi, onun da kendinde sorguladığı bir yeniliktir:

“Sonra arkasına dayanıp kendisinde neyin değiştiğini anlamak için gözlerini kapattı.” (Tahir, 1982: 292)

Bu ruhsal devinim, romanın bitişini tamamlayan son cümleler ile aktarılmaktadır. Daha önce, yatak yerine sığınan kahraman, şimdi “arkasına dayanarak” yalnızca kendi dönüşümü hakkında düşünecek kadar birey olmanın bilincindedir. Varlığın, kabuğunu çatlatıp bilinmezler diyarına açılmasından sonra, varlık sahasında ne olarak bulunduğunu sorguya açması, kahramanın dönüşümüne, bir başka söyleyişle, kişinin bütünleşme yolculuğuna ayna tutmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İD'E MAHKUMİYET: CEZAEVİ SINIRLARINDA GÖZLEMLENEN KİŞİLİK BOZUKLUKLARI

Kişilik, bireyin günlük hayatında gösterdiği kendine dair davranış örüntüleridir. Bu davranış ve tutumların kendi içerisinde çelişkisiz ve tahmin edilebilir tarafları vardır. Sözü edilen bu durum, genel olarak insanlarda izlenen değişkenlik derecesinden sapma gösteriyorsa, karakter özellikleri ciddi bir şekilde katı ise, kişinin sosyal adaptasyonunu ve faaliyetini bozuyorsa, öznel bir probleme sebep oluyorsa kişilik bozukluğu teşhisi konabilmektedir. Kişilik bozukluğu olan bireyler, bu özelliklerine oldukça bağlıdır ve değişimi kendi benliklerinde edinmek yerine ötekileri değiştirmeye çalışan bir tutuma sahiptirler (Köroğlu: 2010: 3).

Öztürk ve Uluşahin'in çalışmasında, kişilik bozuklukları değerlendirilirken, bu bozuklukların ağırlık durumları üzerinde durulmaktadır. Tanıda bulunabilmek için öncelikli olarak toplum içinde yaşamaya uyumluluğunda, bir işte düzenli bir şekilde çalışabilmesinde, insan ilişkilerini sürdürebilmelerinde belirli bir derecede ve uzunca bir süre bozukluk yaşanması gerekmektedir. Görülen genel bozuklukların arasındaysa; kişilik yapısına yerleşmiş olan tutumların uyumluluk sağlamak adına değiştirilebilir olamaması, örneğin geçmiş tecrübelerden ders çıkarılamaması, toplumda aykırı sayılan davranışlar geliştirmesi, insan ilişkilerinde toplum tarafından belirlenmiş değerlerden sapması, dürtü kontrolü sağlayamaması, duygulanımlarında yahut bilişlerinde toplum değerlerine uygunluk gösterememesi, adolesan yahut çocukluk çağlarından itibaren bu bozuklukları sürdürmüş olması gibi örüntüler vardır (Öztürk ve Uluşahin, 2011: 558). Buna ek olarak, bazı durumlarda benlik tarafından benimsenmiş olması ve değişimine arzu duymaması, bazı durumlarda ise benliğe yabancı olduğu halde değiştirilememesi söz konusudur. (2011: 559)

Köroğlu'na göre, kişilik bozuklukları toplumda % 6-9 civarındadır. Farklı olarak % 15 gibi daha ileri derecede yüzdeliklerden de bahsedenler vardır. Çoğunlukla geç ergenlik yahut yetişkinliğin erken çağlarında görünür olmaktadır. Fakat çocukluk çağında da bazı belirtiler gözlemlenebilmektedir. Kadın ve erkekler arasında dengeli bir dağılımı bulunmaktadır. Kişilik

bozukluklarının büyük bir kısmının genetik aktarım biçiminde bireye yerleştiği belirlenmiştir (Köroğlu, 2010: 5).

3.1. Antisosyal Kişilik Bozukluğu

Antisosyal kişilik bozukluğunun tanımı ilk kez Hervey Cleckley tarafından 1941 yılında *The Mask Of Sanity* isimli çalışmada derinlemesine yapılmış ve klinik semptomları üzerinde durulmuştur. Cleckley çalışmalarında, bu grubun insanlarla ilişkilenme yaşadıklarını ancak derinlemesine bağ kurmadıklarını ve oldukça sorumsuz davrandıklarını ayrıca onların, ötekinin hissiyatlarına ve içinde bulundukları durumlara duyarsız kaldıklarını belirtmiştir (Geçtan, 1997: 275).

Köroğlu'na göre ise bu grupta yer alan insanlar, pişmanlık ve vicdan muhakemesinden yoksundur. Dürtü kontrollerini sağlayamazlar ve tasarılı eylemlerde bulunmazlar. Ötekine karşı düşünceli ve duyarlı davranmazlar (Köroğlu, 2010: 43). Öztürk ve Uluşahin ise bu gruptaki insanlar için, çocukluklarında kavgalarda bulunma, hırsızlık yapma, evden kaçma, yalan söyleme davranışları geliştirdiklerini belirtmektedir (2011: 568). Yine aynı çalışmada, antisosyal kişilik bozukluğu yaşayan kişilerin yetişkinlik çağında ısrarlı bir biçimde karakola düştükleri ve ceza aldıkları ancak bundan herhangi bir şekilde ders çıkarmadıkları belirtilmektedir. (2011: 569)

Antisosyal kişilik bozukluğu yaşayan kişilerin, kendilik algıları, öteki algısından üstündür. Kendilerini merkeze oturttukları her türlü eylemsel dışavurumu, ötekinin zararını gözetmeden kendilerinde hak bulabilmektedirler. Bu sebeple ötekini içeren her zarar verici eylemlerinde, kendilerini haklı çıkarmaya çalışacak sebepler türetmeye yatkın kimselerdir. Köroğlu'na göre bu grup, sürekli olarak yalan söylemekte, diğer insanları dolandırmakta, topluma takma isimler kullanarak dahil olmakta ya da hastalık öne sürebilmektedir (Köroğlu, 2010: 56). Bu kişiler kontrolsüz, saldırgan girişimlerde bulunurlar. Süperegönün, antisosyal bireylerde tamamlanması sağlanmamış gibidir, çoğunlukla suçluluk hissi yaşamazlar. Pişmanlıkları varsa bile içten değildir ve bir anlıktır. Farklı bir söylem ile kendilerini iç dünyalarında değerlendirme ve öz kontrol azdır yahut yoktur (Öztürk ve Uluşahin, 2011: 569). Sonunda nasıl bir zarara sebep olacaklarını düşünmeden heyecan duyacakları ve geçici bir doyuma sebep olacak bir maceradan öteki maceraya atlama davranışları vardır (Köroğlu, 2010: 45). Ötekilerin içsel dünyasına gözleri kapalı değildir fakat görebildiği içsel manzaraları, kötüye kullanım yönünde ayrıştırmayı başararak görebilmektedirler. Bir başka ifade ile, bu insanlarda, öteki insanların zaaflarını ve eksik taraflarını tespit edip, bunlardan

menfi sonuçlar elde etmeye odaklı kaba bir bakışın varlığı saptanabilmektedir (2010: 46). Antisosyallerin, fiziksel kavgalara girişen ve genellikle dövüşü başlatan, zaman zaman silah kullanabilen, muhatabını cinsel ilişkiye zorba bir şekilde dahil eden, hayvanlara ve insanlara zulmeden, ötekinin malını bilerek zarara uğratan kimseler olabilmektedir (Geçtan, 1997: 276).

Ayrıca bu kişiler, düşmanca hislerle daima girişimde bulunmanın sosyal yaşamda işlevsel olmayacağını bildikleri için, dürtülerini yumuşatmak ve farklı yollarla açığa çıkarmak adına üç farklı mekanizma kullanmaktadır. Bunlar: “Rasyonalizasyon (mantığa büründürme), sublimasyon (yüceltme) ve projeksiyon (yansıtma)” davranışlarıdır (2010: 48). Yapılan araştırmalarda cezaevlerinde bulunan bireylerin %75’inin bu kişilik bozukluğunun etkisinde olduğu belirtilmiştir (2010: 43).

3.1.1 Karakterlerde Gözlemlenen Antisosyal Davranış Eğilimleri

Esir Şehrin Mahpusu romanında antisosyal kişilik bozukluğuna yatkın mahkumlardan biri Toycu Mustafa’dır. Esrar tükettiği ve “toyculuk” geçmişi ile bilinmektedir.

“-Toyculuk nedir?

-Mahalle aralarında kimsesiz kızları kandırır, kötü evlere satar. Kaç kızoğlan kızın kanına girdiğini Allah bilir. Bu sefer kız buna soyulmak istememiş besbelli, verdiği evden kaçmış...” (Tahir, 1982: 45)

Kadın ticareti yapan Toycu Mahmut’un cezaevinde olma sebebi son işlediği suçun açığa çıkmasındandır. Görülen odur ki bu cezanın ıslah edici yönlerinden faydalanmak yerine kendi namına yakıştıramadığı bir yakalanmadan sıkılmaktadır. Toycu Mahmut’un işlediği suç, kendisini ve bir başkasını bilerek tehlikeye atacak türdendir. Ağına düşürdüğü kadınlardan biri:

“Meğerse anasının gözüymüş...Sidikli’nin Kazasker’deki gizli evine düşürdük. Sidikli bizim teyze oluyor. Nikahlanacağız, nikahlanıyoruz, diye, bir hafta idare ettik. Bu yolları bilirsin! Baktık tutkunluğu tamam... Bir gece kalantorun birini, ‘dayım’ diye getiriyorum. Çaktırmadan birasına konyağı kattık. Sabahleyin uyanyor ki bizim dayının koynunda.” (Tahir, 1982: 54)

Toycu Mahmut’un kadınları ağına düşürürken aldatmaca senaryosu ön plandadır. Evlenmek vaadiyle tanıştığı kadını bir süre oyalamış ve ardından alkollü, savunmasının bulunmadığı, kendi arzusunun ve rızasının dışındaki anlarda kendisinden yaşça büyük birine ticaretini gerçekleştirmiştir. Toy ifadesi, bilgi ve tecrübenin yetersiz bulunduğu kimseler için kullanılmaktadır. Belirli bir kapasitenin altında bulunan kadınların bu yönünü kullanmak,

kandırmak ve çıkar elde etmek, sonrasında bu durumdan yakınma payının yalnızca yakalanmış olmak üzerine kurulması ve pişmanlığın yer almaması antisosyal bir eğilimi belirtmektedir. Kişi bu yönüyle topluma karışırken, kendi kimliğinin dışındaki kimliklere başvurarak esas olanı saklamaktadır. Örneğin, kadın ticareti yapan bir kişiliğin yerini evlenmek isteyen masum bir karakter almaktadır. Ayrıca Paytoncu Osman Ağa'nın Toycu Mahmut'a vukuatı öğrenmek için sorduğu soru:

“Bu seferki dalga neyin nesi?” (Tahir, 1982: 54)

Vukuatın tek seferlik değil birden çok kere tekrarlanmış olduğunu bildirmektedir. Kişilik bozukluklarını incelerken, belli bir zamanı kapsayan veya bir kereye mahsus davranış bozuklukları yeterli done olarak görülememektedir. Bir saptama yapabilmek adına, kapsamlı ve uzun bir süre tekrarlanma gerekliliği aranmaktadır (Köroğlu, 2010:3). Toycu Mahmut'un çocuk koğuşunda büyümüş olduğu ve “yetişince” (Tahir, 1982: 44) toyculuğa başladığı bu sürece eklemelenirse, bunun “tek bir anı” kapsayan kusurlu bir hal olmadığının altı çizilebilir. Antisosyal kişilik özellikleri barındıran kişiler, toplum yasasına yani kurallara göre davranmamakta ve suç eylemlerinde bulunmaktadır (Öztürk ve Uluşahin, 2011: 568). Yani bu kişiler, tutuklanmalarına sebep olan eylemler gösterebilmektedir (Köroğlu, 2010: 54). Toycu Mahmut'un antisosyal kişilik bozukluğuna eğilimli olduğu, süregelen geçmiş vukuatlarından hareketle söylenilebilmektedir.

Bir diğer karakter, Kâmil Bey'in bulunduğu mahpusun kısım ağası Paytoncu Osman Ağa'dır. Onun da geçmişte toyculuk yaptığı ve bu eylemi gerçekleştirirken gösterdiği olumlu sonuçlara başarı gözüyle baktığı ve ayrıca o günlere özlem duyduğu belirtilmektedir.

“Ben senin yaştayken, haftada üçünü, dördünü sırtlar gelirdim. Hepsi de el değmemiş, ev piliçi... Bozulmamış istif meraklıları, ‘Kimin ürkütmesi’ diye sorarlardı. ‘Paytoncunun’ dedin mi, siftahına iste isteyebildiğini...”

“Ağa eski günlerini iyice özlemiş gibi içini çekti.” (Tahir, 1982: 55)

Karakterde bir suçluluk duygusu bulunmadığı ve hatta bu eylemleri gerçekleştirebildiği özgür anlara özlemle geri dönüş yaptığı açıktır.

“Karının tam fayrap zamanı, fasaryadan bir kıskançlık numarası tuttur, yataktan hoplayıp ceketini sırtla. Yallah!.. İştahı kursağında kalmayan körpe kahpe adama mangiz emdirmez.” (Tahir, 1982: 55)

Osman Ağa, toyculuk yaptığı zamanlardan kalma tecrübelerini anlatmakta, karşı koyulmaz cinsel dürtünün paraya nasıl çevrilebileceğinin usullerini paylaşmaktadır. Bunlar içerisinde kadınların, cinsel doyuma ulaşma evresini içeren zaaf anları ve yalanlar ile kandırma yolları vardır.

Cezaevindeki her devinim ağanın bilgisinde gelişmektedir. Belirli zamanlarda “zagon” adı altında mahkumlar arasında para toplanıp Osman Ağa’nın bilgisi dahilinde kullanılmaktadır.

“Buranın zagonu: Yeni gelenler, ağır cezalı yatkın mahpusları görürler.” (Tahir, 1982: 56)

Zagon adı verilen yol, haraç toplamının hapisane sınırları içerisinde kanıksanmış usulüdür. Ötekilerin hiçbir, birbirinden sorumlu bireyler olmamakta, fakat baskı altında tutularak belirli miktarda paraları koparılmaktadır. Zorbanın “manipülasyon” haliyle vuku bulması, zorla elde edilen para gerçeğini değiştirmemekte ve hatta bunun diğerlerini manipüle etme gerçeğiyle izlenilen bir yol olması, antisosyal kişilik bozukluğunun eğilimini işaret edebilmektedir.

Osman Ağa’nın antisosyal eğilimlerinden bir diğeri, oğlancılıktır. Zekeriya Hoca, Kâmil Bey’e, Osman Ağa’nın gerçeklerini paylaşırken gıyabında:

“Oğlancı’ derler, ‘Cenabet gezer’ derler. Günahı boynuna. Şurda verdiği iki kuruş sadaka, bakarsın Allahın hoşuna gitmiş, günahlarını toptan silmiş.” (Tahir, 1982:46)

Fayrap’ın, Osman Ağa’nın önüne ite ite getirdiği, henüz on beş, on altı yaşlarında, kızsal davranışlarda bulunan, kalçasını sağa sola kıvıran (Tahir, 1982: 52) bir erkek çocuktur. Ayrıca Fayrap, Osman Ağa dışında kimseye hizmet etmemekte ve onun emirlerinin dışına çıkmamaktadır. Ancak ite ite getirdiği çocuk, Osman Ağa’nın yanına ulaştığında Fayrap koşa koşa çocuğa terlik getirmiş ve kundura ayakkabısının yerine bu terlikleri vermiştir. Bu yaşlarda bir çocuğa, ağasına itaat eden biri tarafından titizlik gösterilmesinin ardında, cinsel bir çıkarın varlığı sezinletilmektedir. Ayrıca Osman Ağa, çocuğu karşısına alıp azarladıktan sonra utanmak ile kasılmanın arasında bir gülümseme göstermiştir. Bu iki duygu, arkasında bir gerçeği maskeleyen duygulardır. Osman Ağa’nın henüz açık olmayan kişiliğinin bu yönü, vücut göstergeleriyle, varsayımları kuvvetlendirmektedir. Sosyopatik kişilik bozukluğunda, düş nesnesi, ilişkilenenmenin yasal görülmediği yaş aralığına doğru akışta bulunacak kadar dürtüsel olabilmektedir. Pedofili olarak adlandırılan cinsel sapkınlık, antisosyal kişilik bozukluğunun varlık ihtimalini güçlendirmektedir.

Osman Ağa'nın cezaevine asıl düşme sebebini okuyucu, Zekeriya efendinin anlatımından öğrenmektedir. Ağa, kötü ev işleten bir kadın ile dost olmuştur. Kadın, Osman Ağa'ya başlangıçta tutkundur. Sonrasında ya parayı kısmaya başlamış ya da kendisine yeni bir dost bulmuş olmalı ki Osman Ağa'ya tutkunluğu azalmıştır. Osman Ağa, bağın koptuğunu hissetmiş olmalı ki giderayak kadının gerdanındaki beşbirlikleri zorla almaya çalışmıştır. Tenha bir yerde kadın ile boğuşmaya ve takılarını gasp etmeye çalışırken kadının canı şakacıktan çıkmıştır. (Tahir, 1982: 68) Zekeriya Efendi bu meseleyi anlatırken, kadının canının halihazırda çıkmaya meyilli olan bir zayıflıkta olduğunu eklemektedir. Lakin can almak için olağanüstü bir zorbalıkta bulunulması gerekir. Osman Ağa'nın hem gasp etmeye eğilimi hem de kasten insan öldürmesi antisosyal bir davranıştır.

Yalnızca Osman Ağa'nın değil, koruyucularının da insan katlettikleri görülmektedir. Örneğin Laz Ali, Kadayıfçı adında birini sandalına almış, Pamukçu Zehra'nın isteği ile denizin ortasında bıçaklayarak öldürmüş ve ölüsünü denize atmıştır. Hapse girdikten sonra da pişmanlık yaşadığını söylemek mümkün değildir. Mahpus zamanlarındaysa, daha önce koruyuculuğunu yaptığı koğuş ağası Yusuf Bey'i Osman Ağa ile kumpas kurarak arkasından bıçaklayıp öldürmüştür. (Tahir, 1982: 92) Ayrıca Laz Ali, yasaların olduğu yerde, sustalı çakıları açık bir şekilde taşıyarak, yeni bir hücumu hazır davranışlar göstermektedir. Bir diğer koruyucu Tanaş ise kendisine güvenen bir ailenin evine maddi çıkar gözetmek için girmiş ve Erşed Bey adında bir şahsı, çeteye öldürtmüştür. Eve girinceye kadar kimse olacıklardan şüphe duymamıştır çünkü Tanaş güvendikleri biridir. (1982: 69) Ötekinin güvenini menfi emeller ile suistimal ettikten sonra birinin canına kıydırtmak antisosyal bir davranış örneğidir. Bu kişilerin ıslah evinde eğilimlerini sonlandırmadıkları ve saldırgan davranışlarda bulunduğu izlenmektedir. Dışa dönük eylemin tekrarlayan örgüsü, karakterlerin antisosyal eğilimlerinin güç örneğini oluşturmaktadır.

Bu karakterler arasında yer alabilecek bir başka antisosyal kişi Mehdi Bey'dir. Aynı zamanda, sadist yanlarıyla değerlendirilen Mehdi Bey'in sadomazoşizm eğilimine eşlik eden öteki bulgusu antisosyal kişilik bozukluğudur. Ertuğrul Köroğlu'nun belirttiği üzere, bu tip kişilik bozukluğuna eşlik eden bozukluklar, sadomazoşizm ve depresyon olabilmektedir (Köroğlu, 2010: 45). Mehdi Bey'in şiddet içeren davranışları, alkol ve uyuşturucuya bağımlılığı, düzenli olarak borç alma davranışı, Meliha Hanım'ı öldürme istenci, cana kast etme eylemini gerçekleştirdikten sonra bir pişmanlığın bulunmadığı ve hatta bunu mantıklı sebepler ile rasyonalizasyon etme çabası antisosyal kişilik bozukluğunun belirtilerindendir. Mehdi Bey, Meliha Hanım'ı öldürmezse, Lazların onu, ardından kesin öldüreceğine ve bunu

çok acımasız yollarla yapacaklarına, karnından silahı sıkacaklarına ve onu insanlıktan büsbütün çıkaracaklarına (Tahir, 1982: 263) dair sahte bir gerekçe yaratmaktadır. Çünkü, onun ardından Meliha Hanım'ı öldürebilmeleri için kendisinin de ortadan kalkması gerekmektedir ancak Mehdi Bey'in intihar girişiminde dahi bulunmadığına vaka boyunca tanıklık edilmektedir. Dolayısıyla bu sözler, içerisinde pişmanlığa dair bir işaret barındırmayan bir his durumunu ve gerçekleştirdiği eylemi mantığa büründürme girişimini öne çıkarmaktadır. Kahramanın, para ve madde tüketirken, ayrıca saldırgan eylemlerde bulunurken son derece dürtüsel davrandığı ve sonrasını düşünmediği açıktır. “Kahpe” tarzında argo sözcükler kullanması (1982: 265) onun antisosyal kişilik diline uygundur.

Antisosyal kişilik bozukluğunun gelişiminde genetik faktörlerin etkisi bulunmaktadır (Köroğlu, 2010: 44). Mehdi Bey, Meliha Hanım'la harcamak için, ailesinden malını satmasını ve parasını kendisine göndermesini talep etmektedir. Ailesinin geri dönüşü ise, bu işten vazgeçmezse eğer kadını öldürecekleri tehdidiyle doludur (Tahir, 1982: 262). Kâmil Bey, sahiden vurdurur mu diye sorduğunda:

“Hiç bakmaz. Çünkü bizim kabilemizde eşkıyalık etmemiş erkek yoktur.” (Tahir, 1982: 262)

Mehdi Bey'in aile ve çevre geçmişi incelendiğinde, genetik bir yatkınlığın aranması uygundur. Aile geçmişinde, benzer olayların yaşandığının ve yaygın saldırganlık örneklerinin ispatına kendi söylemi ile ulaşılmaktadır. Onda varlığı tespit edilen kişilik bozukluğunun kökleri, aile bağlarına dayanmaktadır denebilir.

3.2. Şizotipal Kişilik Bozukluğu

Şizotipal ruhsal bozukluğu olan bireylerin, tutumlarında, hislerinde, düşünsel süreçlerinde, söylemlerinde, dış görünümünde fark edilen tuhaf, alışılmışın dışında bir hal saptanmaktadır. Beraberinde büyüsel düşünme, kendilerine ait sıradışı, anormal fikirleri, illüzyonları, dış yaşamdan gelen iletileri işaret olarak görme yani referans düşünceler ve irrealist duyumsamaları ön plandadır (Köroğlu, 2010: 31).

Şizotipal kişilerin söylemleri, oldukça metaforik, belirsiz, konu ile alakasız ve tuhaftır. Ötekinin zihninde acayip ve değişik bir profil yaratırlar. Yakın bir bağ kuramazlar. Buna etken olarak alınganlıkları ve şüphecilikleri ve tuhaf karşılanan tipik özellikleri gösterilebilmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2011: 568). Bu kişiler, “geleceği görme, telepati, altıncı his gibi doğaüstü güçlerle aşırı ilgilidir. O mekânda mevcut olmayan bir insanın ya da bir gücün varlığını algılayabilir.” (Geçtan, 1997: 264). Ayrıca bu kişilerin mezheplere ilgileri vardır.

Tuhaf dinsel pratikler içerisinde girdikleri görülmektedir (Köroğlu, 2010: 31). Gaipten haber verme gibi davranışları izlenebilmektedir (2010: 32).

3.2.1 Karakter Örneği ile Şizotipal Davranış Eğilimi

Şizotipal kişilik bozukluğu başlığı altında incelenecek olan Zekeriya efendinin tanı kriterleri ile bulguları arasında tamamıyla bir uygunluk gözlenmemektedir. Fakat kişilik bozukluğu ölçeklendirmesinde yer alan tanılara görmezden gelinmeyecek ölçüde uygunluk gösterdiği kimi hususlar, karakter özelliğinde güçlü bir eğilimin bildiricisi sayılabilmektedir. Şizotipal kişilik bozukluğunda gözlemlenen, yakın ilişki kurmadan kaçınma ve istegın de beraberinde az olması, ötekine karşı kayıtsızlık benzeri bulguların gözlemlenmemesine rağmen; kurduğu ilişkilerde, diğerlerinden farklı olduğunu düşündüğu benlik algısıyla inançlarını, batıl inançlarını tuhaf biçimlerde yaşatma, olağanüstü güçleri olduğuna inanma, bu güçlerle değişime sebebiyet verdiğini farz etme, referans düşüncelere sahip olma, onun bu eğiliminin güçlendirilmesinde itici güç oluşturmaktadır.

Mortocu Zekeriya Efendi, askerliğinde, kimi meraklılar tarafından teşvik edilmesi sonucunda, kendisinde olağanüstü saydığı remil falına bakarak geleceğe yönelik bazı yaşantıları öngördüğünü iddia etmektedir. Seferberliğin ikinci senesinde, bölük emniğindeyken, o yaratıcıya sığınarak remil açtığını ve rakamları kâğıda geçirdiğini, gördüğu şeylerin sonucunda ise büyük bir korkuya uğradığını anlatmaktadır. Aynı mesele üzerine tekrar remil açtığında tepkisi daha da büyümüş, gözlerinden yaşlar inmiş, bedenini titreme almıştır. Daha sonra gördükleri ilk gördüğünden daha korkunç şekildedir. (Tahir, 1982: 39) Zekeriya Efendi, remil falı ile kaybolan eşyaları bulduğuna da inanmaktadır. (1982: 64) Remil kabaca, kum üzerine çeşitli şekiller çizilerek bakılan bir faldır. Bu bir çeşit, referans düşünceye sahip olmak, daha geniş bir açılımla, çeşitli durumlardan işaretler, sinyaller elde etmiş olmanın biçimlerinden biridir. Aynı zamanda, Zekeriya Efendi, ailesinden uzaklaşmış kadınlara muskalar yazmakta, çocuğu olmayan kısır kadınlara deva bulmakta, evlenemeyenlerin, kızların kısmetini açmaktadır. (1982, 64) Büyüsel inanışlara ve düşüncelere bağlılığı bu türlü girişimleri ile somutluk kazanmaktadır. Çeşitli inanışlarından biri de yıldızına bakıp kişi hakkında ön bilgiye sahip olmasıdır. Bir kadının yıldızına baktığında onun uğursuz olduğuna kanaat getirmiş ancak buna rağmen muska yazmaya devam etmiştir. Bunu söylerken, hatırına gelen düşünce ise, şeyhinin bu gibi yıldızı bulanık olanlardan uzak durması gerektiğini söylediği vakitlerdir. (1982: 65) Zekeriya efendide, ait olduğu tarikata yoğun bir bağlılık duyduğu da gözlemlenmektedir. Bunun referanslarından

biri, yedi sene boyunca hocasının abdest suyunu değiştirmiş ve yemeklerini pişirmiş olmasıdır. (1982: 38) Öte yandan, yıldızına bakarak bir kişi hakkında ön bilgiye sahip olmak, kendi olağanüstü gücüne inancıyla gelişmektedir. Zekeriya efendinin, mahpustaki yaşantısında da bu türlü inanışlara teşebbüsü gözlemlenmektedir. Örneğin Kâmil Bey'in kurnazlık yahut dolandırıcılık olarak gördüğü bir girişim şu şekilde gerçekleşmiştir: Kâmil Bey, Zekeriya efendiye bir siyah tavuk yanında da iki okka şeker verecektir. (1982: 67) Onun tuhaf istekleri, her ne kadar kasıtlı bir amacın ürünü olarak görölse de beraberinde tuhaf bir görüntüyü ve algıyı da içermektedir. Bir başka söyleminde ise peri kızı ile evlilik konusundaki inancını şu şekilde açmaktadır:

“-Kariya doymaz heriflerden bazıları peri kızıyla evli olur. Bu Amcabey gibi kartala vurup dünya evine girememişlerin çoğu peri padişahının damadıdır. Allahın emriyle nikahları kıyılmıştır. Peri kızıyla evlenen boğazlı olacak... Böyleleri eti, tatlıyı çokça yemeli ki peri kızının hızına güç yetirebilmeli.” (Tahir, 1982: 74)

Sanrısal bir varlık onun zihninde, canlı, somut bir varlıkmişçasına gündelik yaşamın faaliyetlerini yerine getiren bir mevcudiyet olarak yaşamaktadır. Bu, “soyut ve kurgusal düşünme” (Köroğlu, 2010: 38) üzerine eğilim geliştirmiş bir duyuşsal bozukluğun sonucudur. Zekeriya efendi ayrıca, dünyanın yedi parça olduğunu belirtmiş ve sekizinci dünya olarak öte dünya inanışına rüyadan bir portal yaratmıştır. O, bu duruma inanan ve takipçisi olduğu diğer kanaat önderleri gibi, rüyayı sahici dünyaya geçmek, öte yaşama ayak basmak olarak nitелеmektedir. (Tahir, 1982: 78) Bu duyumötesi algılayış, şizotipal kişilik bozukluğu yaşayan kişilerin farklı frekanslarda sürdürdüğü yaşantı örneklerine paraleldir. Bunları Kâmil Bey'e iletтикçe onun tepkiselliğinden, Zekeriya efendinin alışılmışın dışında bir görünüme sahip olduğu ve muhatabı tarafından yadırganıcı derecelerde karşılandığını kavramak mümkündür. şizotipal kişilik bozukluğu yaşayan bireylerin çevreleri tarafından tanımlanmasında, konuşmalarını, tepkilerini, zaman zaman giyim kuşamlarını içeren bir absürtlüğün gözle görülebilir olduğu ve normal karşılanmadıkları hususunda ayırıcı özellikleri üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla Zekeriya efendinin eğilimi bu yönüyle de güçlenmektedir.

3.3.Paranoid Bozukluk

Paranoid kişiliğin nedenselliği ile ilişkin kanılar arasında, bebeklik döneminde, sevgi ve nefret duygusunun aynı nesne üzerinde bulunamayacağına dair ikircikli bir temel ve bu algıda tutuklu kalmak vardır. Kaygının kaynağı, iki duygunun bir obje üzerinde yoğunlaşması olasılığında, nefretin sevgiyi bertaraf etme gücünden (tehlikesinden) doğmaktadır. Bu sebeple kişi, “splitting” denilen yöntem ile olumsuzlukları ötekilere yöneltme eğilimi duymaktadır.

Kişinin özünden filizlenen, düşmancıl kişi ve onun mağduru algılayışı, dış dünyaya aktararak yahut projeksiyon edilerek yaşamayı sürdürmektedir (Geçtan, 1997:261).

Paranoid bozukluk yaşayan kişiler, şüpheli, alıngan, öteklinin tutumlarının kötü niyet taşıdığına ve amacının kendisini zarara uğratmak olduğuna inandığı için son derece dikkatli, taarruzda ve tetikte bir görünüm sergilerler. Ötekilerin eylemselliklerini, örneğin bakışını, söylediklerini, kendileri adına bir kasıt taşıdığına dair negatif yorumlama özellikleri vardır. Genellikle son derece hasetli, kin büyüten ve fazla gururlu yapıdadırlar. Bu sebeple küçük meseleleri büyütürler ve tartışmaya ortam yaratırlar (Öztürk ve Uluşahin, 2011: 567). Yetersiz argümanlarıyla, ötekilerin kendilerini istismar ettiğinden, kandırdığından ve zarar verdiğinden şüphelenmeleri öne çıkan düşünsel örüntüleridir (Köroğlu, 2010:16). Yetişkinlik dönemi ile birlikte düş kırıklıklarının çoğalması, imkanların kısıtlılığı ile kişiye sınırların doğması ve paranoid yönelimlerini sağlıklı bir dengede korumaya çabalayan bireyin yaşadığı güçlükler ile bozukluk belirgin hale gelmeye başlamaktadır (Baytimur, 2019: 64).

3.3.1. Karakter Örneği ile Paranoid Davranış Eğilimi

Paranoid bozukluğa eğilimi ile zaman zaman Kâmil Bey'in çevresinde beliren karakter, Köprücü'dür. O, Kâmil Bey'in mahpusta tuvalete gittiği bir vakitte, oldukça kaygılı fakat kaygısına sanrıların da eşlik ettiği ve dış dünyaya duyduğu güvensiz hissiyatı ile fark edilmektedir.

“-Allah kurtarsın efendi!

Ses o kadar kuşkuluydu ki, Kâmil Bey ürpererek döndü:

-Mersi Efendim.” (Tahir, 1982: 59)

Kahramanın sesindeki duygu geçirgenliğini sağlayan abartılı ifade “kuşkucu” varlığını içermektedir. Paranoid kişileri tanımlarken yoğun olarak üzerinde durulan betimleyici ifadelerden biri kuşkudur. Köprücü, Kâmil Bey ile muhatap olduğu andan itibaren güvensiz ve korkak bir tutum ile Zekeriya hocanın girdiği abdesthaneyi gözlemektedir. Onun bu tavrında kendisi dışındakilere karşı duyduğu emniyetsiz vaziyet ve paranoid bozukluğun, kişinin kendisini güvende hissetmeme halini içeren bir atmosfer sezilenmektedir.

“-Yatağın yok mu?

-Var ama daha gelmedi.

-Aman gelsin çabucak! Aman yatak gelsin yarından tezi yok! Aman mahvolursun kardeşlik...

-Neden?

Sorma nedenini... Diyemem. Başımдан korkarım. Bitirirler seni... Gelsin aman yatağın çabucak!"
(1982: 59)

Paranoid kişiler, her an bir tehlike içerisinde bulunduğu algısıyla ağız sıkı davranmaya eğilim gösterebilirler. Aksi takdirde eğer bildiklerini paylaşırlarsa bunun sonucunda zarara uğrayacakları düşüncesine kapılma ihtimalleri bulunmaktadır. Ayrıca, normal anlarda dahi, saldırgan eğilimlerini dış nesneye akıtip sanrısai bir gerçeklik yaratarak objenin işlevselliğini bozabilirler. Yatak meselesinde görülen sanrısai durum, bozuk bir algının kendisini itimatsız bir ortamda konumlandırmasıyla ilişkilidir. Paranoid kişi, diğer insanların kendisinin başına kötü işler açacağına ve zarar vereceğine öylesine odaklıdır ki ilgili konu hakkında bilgi duyurmanın kendisinin sonu olacağı düşüncesinden kurtulamayabilirler. Kahraman da bu düşüncenin pençesinde, yaşamına mal olacak bir bilginin sınırlarını aştığı sanısı yaşamaktadır. Pasajın devamında, abdesthaneden birinin öksürmeye başlamasıyla yoğun bir panik hali yaşaması ve abdesthanenin en uzak kısmına kaçarak yüzüne sular çarpması takip edilmektedir. Kâmil Bey tüm bu olanlar içerisinde adamın dizlerindeki titremeyi de fark edebilmiştir. (1982: 60) Nihayetinde, adamın davranışlarında gözlemlenen istikrarlı paranoya hali, zihinsel bir aksaklığın, doğru işleyişe ket vurduğunu ispatlar nitelikte sayılabilir.

Köprücü'nün gıyabında anlatılanlar arasında, onun parasına oldukça düşkün olduğu ve onu korumak adına hapse ilk geldiği günlerde bir hafta kadar uykusuz kaldığı bilgisi vardır. (1982: 73) Her an uyanıklık durumu, bir kinaye dolayımındadır. Paranoid kişiler, olası riske karşı her an hazır bulunabilmektedir. "Bu, çoğunlukla, kişinin doyum kaynağını yitirmesi veya onu yitirme tehlikesi yaşamasında gerçekleşir. Yani paranoid patlama, kişinin anlamlandıramadığı devinimi olmayan arzularına ve güçsüz kalma korkularına karşı ortaya koyduğu abartılı bir dengeleme gayreti şeklinde düşünülebilir." (Baytimur, 2019: 65). Bu uyumama hali, Köprücü'nün neredeyse ölümüne sebep olacak evrelere ulaşmıştır ki koğuş ağası Paytoncu Osman, para çalmak üzerine şaka yapılmasını koğuşta engellemiştir. (Tahir, 1982: 73) Öznenin ortadan kaldırılması ile nesnenin doyum sağlatacağı mevcudiyet de yitirilmiş olmaktadır. Dolayısıyla paranın işlevi, fayda sağlamak ise sağlığın tehlikeye girdiği bir durumda önemini yitirmiş olacaktır. Fakat bilişsel bir sekte ile özne, enerjisini yalnızca doyuma ulaştıracak nesne üzerine yoğunlaştırmakta ve kendi gerçeğinden, bu hezeyanlarla uzaklaşmaktadır.

3.4. Obsesif Kompulsif Bozukluğu

Obsesif kompulsif bozukluğu olan bireyler, sergiledikleri davranışlar ile bilinçdışı güdülerindeki zıtlığı görmezden gelmek için gayret göstermektedirler. Kendilerini soruşturmadan kaçınarak durumu görmezden gelmeye çabalarlar. Neticede, güdülerini ve hislerini anlamlandırma konusunda yeterli içgüdüye sahip değildirler (Köroğlu, 2010: 134). Bu grupta yer alan kişiler, bugün de obsesyonlar, ego-distonik fikirler, kompulsiyonlar ise kaygıyı azaltmak adına yapılmak mecburiyetinde hissedilen eylemler olarak bilinmektedir (Geçtan, 1997: 192). Bu kişilerin, tekrar eden ve saplantılı düşüncelerinden kurtulmak adına bastırılmayan bazı eylemsel dışavurumlarda bulunduklarını söylenebilir.

Rahatsızlığın nedenselliğine inildiğinde, oldukça katı tutumlu ebeveyn davranışları görülebilmektedir. Ayrıca bu tür kişilik bozukluklarının genetik olabileceği de tanımlanmıştır. Obsesyonların türlerine göre ise pek çok çeşitlilik saptanmıştır. Bunlar içerisinde, eylemin gerçekleştirildiğine yönelik yineleyici kuşku davranışları (ev içerisindeki cihazların kapalı olup olmadığını sıklıkla kontrol etme), kirlilik olasılığına karşı tekrarlanan temizlik kompulsiyonları gibi biçimler sıralanabilmektedir (Kani, 2014: 7).

3.4.1. Karakter Örneği ile Obsesif Kompulsif Davranış Eğilimi

Romanda erkeksi protestonun eril bir vücuttan doğuşunu izlediğimiz Çimendifer'in cüceliğe yakın bir boyda olduğu belirtilmiştir. Onun, bedensel kompleksinde, eril protestoya başvuru olarak bedenini ve gücünü düşsel bir forma ulaştırma ve görülebilirlik edinme gayreti üzerinde durulmuştur. Aşağılık kompleksinin benliği yoğun bir şekilde sarmalamasının altında bir buhranın varlığının sorgulanması gerekmektedir. Çimendifer'in protestoya dönüşen davranışlarının altında da eşgüdümlü olarak aynı ruhsal bunalıta yer alabilmektedir. Bu bunalının bir yönü maskülen protestoya dönüşürken bir başka yönü obsesyonunu bastırma gücüne dönüşmüş olabilmektedir.

Çimendifer'in yinelenen “çuhçuhçuh!” (Tahir, 1982: 98) söylemi ile birlikte önüne çıkan kişilerin üzerine yürüdüğü takip edilmektedir. Çuh çuh yansıma sözcüğü ilk olarak okuyucuda bir trenin hareketlilik halini canlandırabilmektedir. Sözcükleri takip eden “seni ezerim” söylemi de trenin kontrol dışında gelişen olası tehlikesinin ve yok etme işlevinin tehdide dönüşmüş şekli olarak düşünülebilmektedir. Çuhçuhçuh tekrarlama, erkeksi protestonun dolaşıma girdiği anlara eş zamanlı olarak katılım göstermektedir. Dolayısıyla ortak bunalının üzerine temellenmiş ruhsal bozukluk, rahatsızlık veren düşüncenin, kompulsiyon (eylem) ile geçirilmesi ya da görmezden gelinmesi durumuna uygunluk

sağlayabilmektedir. Kompulsiyonun gerisinde yatan obsesyonel düşünce, bedensel yetersizliğine ilişkin bunaltı olabilmektedir. Farklı bir ifade ile, Çimendifer eril protestoya başvurdukça, bastırmaya çalıştığı bir düşüncenin varlığı görünür kılınmakta ve bu düşüncenin zihni meşgul eden gücüne karşı, engel olunamayan bir kompulsiyon “çuhçuhçuh” biçiminde sürekli olarak açığa çıkmaktadır.

3.5. Narsistik Kişilik Bozukluğu

Bütün libidinal enerjinin ben tarafından esir alındığı ve obje yatırımları için bu enerjiden faydalanamayan kişiler ile narsistik davranışlar arasında kesin bir ilişki bulunmaktadır (Freud, 2019: 65). “Bu hastalara özgü bozukluk, kendilik ve narsistik libido ile yatırım yapılmış, hâlâ arkaik kendilik ile yakın bağlantılarını sürdüren (yani kendilikten ayrı ve bağımsız yaşanamayan) arkaik nesneler (kendilik nesneleri) alanındadır.” (Kohut, 1998: 22).

Narsisizmin, mitsel kökenlerine ulaşıldığında Yunan efsanesinden tanınan Narcissus’un, mental rahatsızlığa ad verdiği görülmektedir. Narcissus, güzelliği ile su perilerini kendisine aşık eden bir erkektir. Bu perilerden biri olan Echo, Narcissus’a yoğun duygular beslemektedir fakat Narcissus’ta bu duygulara bir karşılık olmadığı gibi Echo’yu reddederken de oldukça kırııcıdır. Echo bu mutlak reddedilişin ve yıkıcı tavrın ardından büyük bir buhran ile kendisinde var olan her şeyi kaybeder, geride yalnızca sesi kalır. Narcissus’tan bunun intikamını almak isteyen su perilerinin dileği kabul olur ve Nemesis tarafından bu yakışıklı genç cezalandırılır. Bir gün suya eğildiğinde Narcissus, kendisine asla karşılık vermeyen bir ruha âşık olur. Su üzerinde gördüğü bu görüntü, kendisi dışında biri değildir. Narcissus’un cezası, sonsuza kadar kendi görüntüsüne hayranlık duymak ve ona asla ulaşamayacak olmasıdır. Bu genç yakışıklı, suya eğildiği bir anda düşerek boğulur ve ölür (Geçtan, 1997: 268). Yok olduğu yerden, yeniden varlık alanına bir çiçek döner. Nergis olarak bilinen çiçeğin, doğduğu bu trajedi, kendisinin sonsuz döngüde var olacağı bir hikâye yaratmıştır. Mitin isminden içeriğine uygunluk taşıyan bir kavramsallaştırma görüldüğü daha önce psikanalistler tarafından belirtilmiştir. Kavramın psikanaliz evreninde karşılanması pek çok yaklaşım türü meydana çıkarsa da temelde var olan görüş psikanalistlerce aynıdır. Kişinin narsist eğiliminin altında benlik bilincine dair muhakkak bir buhran yer almalıdır.

Narsisizm sözcüğünü Freud, Havelock Ellis’ten ödünçleyerek kullanmıştır. Ellis’in anlayışında bu sözcük kişinin kendi bedenine yönelttiği cinsel arzulanımı esas almaktadır (1997: 269). Kavram, günümüze değin geliştirilirken karşıladığı ölçütler de değişiklik

göstermiştir. Örneğin Sigmund Freud nezdinde narsisizmin, sadece benlik ile ilgilenen ve dış dünya ile tüm hissi bağları bastırmaya çalışan tehlikeli, benliğe doğru (egosantrik) hareket olarak açılımı dikkat çekmektedir (Zweig, 1991: 97). Ertuğrul Köroğlu narsisistik kişilik bozukluğu hakkında açılımlarda bulunurken aile etkeninin üzerinde durmaktadır. Ona göre, narsisistler, düşünsel ve davranışsal süreçleri ne olursa olsun ebeveynleri tarafından daima sevilecek, harika insanlar olduklarına inandırılmış olarak büyümektedir. Bu sebeple, yaşamlarının geçmişinden kuvvet alırlar ve beklentileri fazladır (Köroğlu, 2010: 94).

“Kohut'a göre, narsisistik kişilik bozukluğu gösteren insanlar, çocukluklarında, kişilik bütünlüğünün oluşturabilmesi ve korunabilmesi için çevreden belirli tepkiler alınmasına ihtiyaç duyulan gelişim döneminde takılmış kişilerdir. Bu tepkileri bulamadıkları zaman kişiliklerinde dağılma eğilimi görülür.” (Geçtan, 1997: 272)

Narsisizmin doğuşuna, belli oranda biyolojik sebepler etki etse de nesneler ile bağıllık kurma problemi, kişi ile dış dünya arasında gelişen sosyal sebeplere dayanabilmektedir. Bebeklikten itibaren, obje ilişkileriyle gelişen bağıllık durumlarında yaşanan bir kopukluk varsa, dışa yönelim sağlaması sağlıklı olan libidinal dürtü yalnızca benlik üzerine inşa edilebilir. Gelişimin ileriki safhalarında, benliğe yönelik hayranlık, küstah davranışlar, kendisinden üstün olarak gördüğü kişiler ile kurulan sanrısız denklik, kendinden düşük olarak algılanan bireyler ile birliktelikte hissedilen değersizlik duygusu, kendisi dışında var olan varlıklara karşı üstünlük kurma hırsı, öz benliğine yönelik abartılı değer atfı, yoğun kibir görülebilmektedir.

3.5.1. Karakter Örneğiyle Narsistik Davranış Eğilimleri

Birey üzerinde birden fazla ruhsal bozukluğun birbirine eşlik edebilmesi mümkündür. Roman karakterlerinin pek çoğunda, eğilim olarak saptanan kişilik bozukluklarına eşlik eden ikincil bir ruhsal bozukluk çoğunlukla narsisizmdir. Karakterlerin aksiyon alırken deneyimledikleri güdünün, libidinal yatırımın kendilerine yönelik işleyişinden kaynaklı olabileceği bu esnada fark edilebilmektedir.

Şizotipal eğilim ile hakkında çıkarımlara ulaşılan Zekeriya efendinin, bir metaforunda:

“Şeytanla çok pençeleştim. İlk zamanlar beni yerlere çaldı. Sonra boynuzunu elime geçirdim. Kör şeytanın görür gözünü söndürdüm, dua gücüyle... Şeytan gözü söndürmek kolay değil haaa! Çok sıkıntı çekeceksin, dilin dışın kitlenecek. Şeytan yere çalınca sana yalnızlık safası görünür. Yalnızlık safası, yani, adam aramaz oluyorsun!” (Tahir, 1982: 63)

Tinsel bir dönüşüm yaşarken, Zekeriya efendinin “oluş” a farklı bir bakış geliştirdiği ve insanoğlunun maneviyatı tahrip eden yönleriyle şeytanlaştırıldığı, bilhassa kemale ermek yolunda ortadan kaldırılması gereken bir engel olarak görüldüğü ileri sürülebilmektedir.

Tasavvufta “fenâ” olarak bilinen, kişinin tüm nefsanîyetinden, dünyeviliğinden uzaklaşarak yaratıcıya bağlandığı eşik, Zekeriya efendinin, başardığını düşündüğü eşiktir. Bu eşığe erişinceye dek tahayyülünde şeytanla fiziksel bir mücadelesi olmuştur. Bunun sembol karşılığı şöyle olabilmektedir: Tıpkı narsisist birinin rüya içeriğine, esasında ulaşamayacağı ulu bir varlığı konumlandırması gibi; örneğin, bu türden bireylerin rüyasında Allah ile konuştuğunu ve kendisine hususi bazı mesajlar verdiğini iletmesi gibi Zekeriya efendinin tahayyülünde olgunlaşan, şeytan ile kıran kırana mücadelesi de benzer bir formun neticesidir. Sıradan insanlardan farklı olarak, şeytan, görsel bir imgelem olarak Zekeriya efendinin karşısında yer almıştır. Efendi, alt etmek üzere şeytanın görüntüsel varlığına ulaşabilen, çok çetin bir kavganın ardından onu yenilgiye uğratan üst bir varlıktır.

“Rüya tam değerlikli psişik bir fiildir. Kendisine hareket gücünü veren husus, tatmin edilmesi gereken bir arzudur daima.” (Freud, 2018: 355). Tahayyül için de rüyanın oluşum gücünden farksız olarak bir istencin ürününü ortaya koyduğunu ileri sürmek mümkündür. Zekeriya efendinin abartılı anlatımının altında bir semptom “nesneleştirilmiş, sahnelenmiş yahut sandığı gibi yaşanmıştır.” (2018: 356) Onun fantastik anlatısının arkasında yer alan düşsel plan, üstünlük arzusunun narsisizm ile bağdaşan sembollerini içermektedir.

Pasajın devamında, şeytanı alt etmenin başarısı Zekeriya efendinin bir perdeyi daha aradan kaldırmasına olanak tanımaktadır. Onun gözüne artık gözüken iblis yerine enbiyalar, meleklerdir. Hatta “biraz daha zorlatsan, ilerisi Tanrı yakınlığı...” (Tahir, 1982: 64) Zira o evrenin ardından ibadet zorunluluğundan da kişi mesul değildir. Eğer canı isterse, namaz ve oruç ibadetini yerine getirir fakat eğer istemezse önemsemesine hiç lüzum yoktur. O safaya erişenler, dilerlerse oğlan yahut kadın sevebilirler. İçki içmek isterlerse içmekte özgürdürler. Bu eşığı tanımayanlar için tüm bunlar ayıplanma içermektedir. “Oysa bunların sevdikleri karı, oğlan, aslında Tanrı sevgisidir.” (Tahir, 1982: 64)

Zekeriya efendi, bütün bu safhaları aşmış kişiyi açıkça “kir tutmaz” olarak nitелеmektedir. Narsisizmin gelişen bir yönü ahlaki değerler ile ilişkisine bir başka yönü ise Tanrıya yakınlaşma sanrısına doğru hareket halindedir. Bütün günah kapılarının dışında olduğuna dair öz tatmin yaratımı, esasında var olmayan ahlaki değerleri toplumda makul bir zemine oturtma arzusuna bağlıdır. Toplumda olumsuz karşılanan davranış şekillerinin, kendi

erdem sinyalleriyle uyumsuzluğu, narsisist bireyin duygulanımında yıkıcı bir etkidir. Dolayısıyla, narsisist bireyin öz tatmininin ulaşması gerektiği eşik, kendi değerlerini aşan bir noktadır. Zekeriya efendi, bulunduğu tepe noktasından, ahlaki eksikliğini mazeretlendiren bir fetva yaratarak hem büyülenmeci tavrına uygun bir yüceliğe erişmiş hem de değerlerin bütününe kendisinden yola çıkan, merkezci, yeni bir anlayış getirmiştir. Bu yön, narsisist bireyin menfi emellerini ilgilendiren bir algılayışın sonucudur. Gelişen bir diğer yön ise Tanrıya yakınlaşabileceğine dair gizli bir kibrin mahsulüdür. Zekeriya efendinin “yakınlık” olarak gördüğü kurbiyet anlayışı, İslamiyet’te güzel davranışların ve ibadetlerin yerine getirilmesi ile kurulmaktadır. Oysa kendisinin oluşturduğu makam, İslamiyet’in asıl emeliyle arasında rabıta barındırmayan bir mevki atamaktadır. Bu noktada sezilen yakınlık, Tanrı ile kul arasındaki ayrıklığı azaltmakta, neredeyse bir denklığe karşılık gelmektedir. Narsisistik yaklaşım, bireyi gerçeklik şuurundan koparmıştır.

3.6.Histrionik Kişilik Bozukluğu

Histerik ya da histrionik kişilik bozukluğunun stereotip görünümünde, abartılı davranış geliştirme, ilgiyi üzerine toplama arzusu, bu arzuya ulaşmak için uç noktalarda tutumlar sergileme benzeri örüntüler bulunmaktadır. Köroğlu, bu grupta yer alan kişilik bozuklukları için, aşırı renkli, son derece süslü, dikkat çekmek amacıyla baştan çıkarıcı ve ayartıcı bulgulardan bahsetmektedir. Bu türlü kişiliklerin, derinlikli bir duygusal dünyası yoktur, yüzeysel ve içtenlikten uzaktırlar. Onları seyrederken bir rolün içerisinde oldukları görülebilmektedir (Köroğlu, 2010: 77). Bu kişiler, sosyal ilişkilerinde yalnızca dost canlısı olarak görünmezler, övgüye yönelik yoğun bir beklentileri vardır. Çekici olma durumlarını sosyal ortamlarda satışa çevirirler. Eğlenceye ve hazzı düşkün kişiliklerdir ve cinsel açıdan tahrik edicidirler (2010: 79). Histeri, kadınlarda erkeklere oranla daha sık görülen, yaygın bir kişilik bozukluğudur. Bu kişilik bozukluğunun betimlenmesinde, tinsel dengenin pek çok sebepten ötürü sarsıldığı, yani ruh dengesinin yitilmesinin gerçekleştiği fark edilmektedir (Erdem, 2021: 2408). Ayrıca, halk içerisinde, muska yaptırılarak, dua okutularak ya da bir ziyarete gidip geldikten sonra iyileşen hastaların çoğu kuşkusuz histrioniktir (Kâhya, 1975: 417).

3.6.1. Karakterlerde Gözlemlenen Histrionik Eğilimler

Sabriye Hanım, roman boyunca Kâmil Bey’in hayatına temas eden bir karakter olsa da kesintili bir şekilde varlığı işlenmiştir. Bütün bu anlarda ise karakterinden yansıyan ortak yön, Sabriye Hanım’ın tutumlarındaki aşırılıktır. Enişte Bey, avanak olarak gördüğü Kâmil Bey’i

kandırması, kendi emeline ortaklık sağlaması adına, kızı Sabriye Hanım'ı kullanmaktadır (Tahir, 2015: 52). Sabriye Hanım'ın kullanıldığı yönü, onun histerisini kapsamaktadır. Kâmil Bey ile dans ettikleri anda, sarhoş bir kadının cinsellik içeren cazibesiyle karşısındakini kandırma girişiminde olduğu izlenmektedir. Onun bedeni hakkında, Nermin'e göre daha minyon olduğu ama vücudunun biçimli ve tıkHz oluşu belirtilmiştir. Kâmil Bey, böyle bir yaklaşıma hazır olmasa da Sabriye Hanım'ın belinin inceliğini, kalçalarının büyüklüğünü, göğüslerinin sertliğini, çok yakınında hissettiği sıcak nefesi ile duyumsamaktadır (Tahir, 2015: 50). Sabriye Hanım'ın bu kışkırtma girişimi bilinçlidir. Dans ettiği esnalarda, Kâmil Bey'den belini iyice sıkmasını hatta kemiklerini kütürdetmesini istemektedir. Ve hatta Kâmil Bey'in iddiasının aksine eğer sarhoş olsaydı, Kâmil Bey'in boynuna sarılacağını ve dudaklarını koparacağını da söylemiştir (2015: 51). Nermin'in Sabriye Hanım'a anlattığına göre, Kâmil Bey Avrupa'daki en güzel kadınları farkında olmadan peşinden koşturan biridir. Ancak Sabriye Hanım, kendisine karşı aldırışsızlığından, bu duruma kanılmaması gerektiğini dillendirmiştir. Hanımefendi, eniştesini yoldan çıkarmayı kafasına koymuştur ve onun canının istediği erkeği elde etmemesi mümkün değildir (2015: 51). Sabriye Hanım'ın yine kendi ifadelerinden:

“Kendinizi geri çektikçe hursım artar benim... Sonunda alırım öcümü... Nazlandığınızın on katı inletirim sizi...” (2015: 51)

Sabriye Hanım'ın göstermiş olduğu eğilimin, babasının körüklemesiyle eyleme geçtiği görülse de histerik yönü hissedilmektedir. Köroğlu'na göre, histerik kişiler bir taraftan çekici, etkileyici, çarpıcı tutum geliştirirken bir taraftan dikkati üzerine çekmeye odaklı ve düşüncesizce tutumlar sergilemektedir. Ayrıca bu kişiler rahatlarına düşkün kimselerdir. (Köroğlu, 2010: 84) Tıpkı histrionik kişilerde olduğu gibi, Sabriye Hanım'ın karşısındakini cezbetmek üzere davranışları, benzer ölçüde düşüncesizlik ve rahatlık içermektedir. Karşılarında somut bir şekilde yer alan Nermin'e rağmen Sabriye Hanım bu türlü davranışlarından vazgeçmemekte ve Kâmil Bey'i yaklaşımı ile rahatsız etmeye devam etmektedir.

Bir başka histerik eğilimi, Kâmil Bey için ziyarete, cezaevine gittiklerinde izlenmektedir. Sabiha Hanım, Nermin Hanım'dan daha fazla onu ilgilendiren sözlere karışmakta ve Kâmil Bey ile sohbede bulunmaktadır. Ancak bu yaklaşımı ile ilk yaklaşımı arasında niyet olarak büsbütün ayrıksılık mevcuttur. Kendi resmini çizmesini Kâmil Bey'den talep ettikten sonra, güzellik konusunda eşi Nermin ile yarışamayacaklarını, eşinin kendisinden güzel olduğunu öne sürerken, ruhsal bir tahribatın izlerine ulaşılmaktadır. Ona

göre gerçekten güzel bir kadın olsaydı onu boşamazlardı. (Tahir, 1982: 222) O, dul bir kadın olarak Kâmil Bey'den kendisini en güzel şekilde çizmesini istemektedir:

“Yüreği parça parça bir dul kadın olarak size yalvarıyorum! Portremi güzel yapın ki sanatınızın yardımıyla bir koca bulabileyim!” (Tahir, 1982: 222)

Sabiha Hanım'ın aşırı davranışı, histerik bir bulgu olarak saptanmakta ve arkasında saklı olan kaygı histerik kişilerde gözlemlenen anksiyeteye yatkınlık göstermektedir. Sabriye Hanım'ın kendisi hakkında övgü duymaya da ihtiyaç duyduğu gözlemlenmiştir. Resmini Kâmil Bey'e verdikten sonra, resimdeki şapka için, hasır şapkanın kendisinde nasıl durduğunu, yakışıp yakışmadığını sormaktadır. Bulundukları yer ve amaç dolayısıyla bu sohbet hem uyumsuz hem de lüzumsuz bir atılımdır. Ayrıca kendisine dair hoşnutsuz gözüken tutumun ardında, övgü dolu sözler ile tatmine ulaşma gayreti yatabilmektedir.

Esir Şehrin İnsanları romanında Sabriye Hanım'ın ruhi portresi çizilirken, onun şımarık bile olmadığından, bir tuhaf olduğundan, bazen çok geveze ve çok sesli iken bazen çok sessiz, zaman zaman çok canlı iken, kimi zaman çok durgun ve bir bakımdan da fazla kibirli olduğundan bahsedilmektedir (Tahir, 2015: 18). Her ne kadar aşırı yönlerini içerse de bu tanım üzerinden histeriye doğrudan bir yatkınlık aranmamaktadır. Fakat onun histerik yönleri, bu tanıma aşan olgular ile *Esir Şehrin Mahpusu* romanında yorumun değişmesine sebebiyet vermiştir. Arif Bey'in aktarımı ile Sabriye Hanım'ın ruhi portresine farklı bir bakış kazandırılmaktadır:

“Ben Sabriye Hanımı görür görmez, şakacılığıyla başımıza, böyle işler açacağını hemen kestirmiştim. Durun da bitireyim. Böyle şımarık kadınlar, hele dulluğun başıboşluğunu da ele geçirmişlerse, mahpus yatan ressam enişteyi filan düşünmezler, keyiflerince yaşarlar.” (Tahir, 1982: 287)

Nermin Hanım'ın Lütfi Bey ile vaktinin kesişmesi Sabriye Hanım yüzündendir. Arif Bey, Kâmil Bey'in kıskançlığını ölçülendirirken, Sabriye Hanım'ın ne türden bir aracı olduğunun altını çizmektedir. Sabriye Hanım'ın histerisinde, şımarıklığının bireysel yaşantısını aşarak kendisinden daha güçsüz bir yaşantıyı (Nermin Hanım'ın mevcut yaşantısını) etki alanına mecbur bıraktığı, manipülatif bir yaklaşım bulunmaktadır. Onun bu rahat yaşantısında, kendi talebinin devamlı gerçekleştirilmesine alışkın, bencil bir tutumun varlığı sezilenmektedir.

Yol Ayrımı romanında da Sabriye Hanım'dan bahsedilirken, oynakça bir kadın (Tahir, 2005: 444) olduğu belirtilmiş, bir başka kısımda ise Nermin Hanım, onun hakkında hoppa, şımarık (Tahir, 2005: 472) tanımlarında bulunmuştur. Bütün bu algıların, gıyabında söylendiği

ve hakkında söylenilenler ile uygun davranış geliştiren karakterin, histeriye eğiliminden bahsedilebilmektedir.

Sabriye Hanım'ın histerisi yalnızca bir karakter eğilimi olabilecekken histrionik kişilik bozukluğuna doğrudan yatkınlık sağlamaya en yakın roman kahramanı, Mehdi Bey'in öldürdüğü Meliha Hanım'dır. Kişilik bozukluklarının bir kişide birden fazla şekilde görülebilmesi mümkündür. Mazoşist yönleriyle incelenen Meliha Hanım'ın baskın eğilimlerinden bir diğeri histerisidir. Kâmil Bey, Mehdi Bey yanından ayrıldığında, kadın karakterin geçmişte var olan histerisinin altını şu sözlerle çizmiştir:

“Çıkıp gittiği zaman hücrede sürdüğü esansın kokusunu değil, sanki histerik bir kadının, çürümeye yüz tutmuş ölüsünü bırakmıştı.” (Tahir, 1982: 266)

Meliha Hanım'ın histerik kişiliği, Kâmil Bey'in cümleleri ile açıkça belirtilmiş olsa da histrionik yanlarına ayna tutmakta fayda görülebilmektedir. Meliha Hanım, Mehdi Bey ilişkisi için ilk talepkâr kişi Meliha Hanım'dır. Mehdi Bey'in çaldığı utu dinlemesiyle “bir kere (Aman!)” (1982: 259) demesi bir olmuştur. Bunun sonrasında konaklar bahçeler kendisine dar gelmiştir. Meliha Hanım'ın daha ilk davranışındaki “aşırı” reaksiyondan histerik eğilimi açığa çıkmaktadır. Hanım'ın ayakçısı ve sırlarını paylaştığı Güllü Hanım, Mehdi Bey'e ulaştığında hanımının kendisi için saçlarını tutam tutam yolduğunu ve deliye döndüğünü iletmıştır. (1982: 260) Meliha Hanım'ın gösterdiği bu abartılı dramatik hal, histerik kişilerin aşırı uçlarda göstermiş olduğu bir başka tepki örneğidir. Vakanın sonrasında, Güllü tekrar Mehdi Bey'in yanına uğradığında Meliha Hanım'ın anadan üryan, baygın bakışlarla süslenmiş resmini beye bırakmıştır. (1982: 260) Meliha Hanım, emeline ulaşmak için cinselliğe ve bedenini teşhir etme yoluna başvurarak histrioniğin kalıp davranışlarından birine daha örnek oluşturmaktadır. Öte yandan Meliha Hanım'ın bulunduğu bütün ortamlar haz içerikli ve sürekli eğlenmek üzerine kuruludur.

Meliha Hanım, histrionik kişiler gibi eğlenceyi ve hazzı, dış dünyaya odaklı bir bakış ile birilerini hoşnut kılmaya araç olarak da görebilmektedirler. Meliha Hanım'ın Mehdi Bey'i ilk eve aldığı anısında, çok özenli kurulmuş bir sofraya, aşırı miktarda tüketilen alkol, uyuşturucu ve çalgı eğlencesi yer almaktadır (1982: 261). Bunun sonrasındaki buluşmalarında da sürekli gezme ve madde tüketmeyle alakalı, savruk bir yaşantının sürdürüldüğünü ve Mehdi Bey'in yazıhanenin varlığını unuttuğu belirtilmiştir. Paranın tükenmeye başladığı sıralarda, Meliha Hanım çeşitli bahaneler ile evde bulunmamakta, vücudunda emilerek oluşturulmuş morluklar yakalanmakta ve kendisi tarafından, Mehdi Bey'in

anlamlandıramadığı telefon görüşmeleri gerçekleştirilmektedir (1982: 262). Köroğlu, histrionik kişilik bozukluğunun ve histerik kişilik biçiminin ayrımını yaparken, kişilik bozukluğu yaşayanların hazzı erteleyemediklerine ve benmerkezci olduklarına vurgu yapmaktadır (Köroğlu, 2010: 86). Meliha Hanım'ın ilişki içerisinde tanıklık edilen aşırı para düşkünlüğü ve ortadan kalktığı anda hazzı erteleyememesinden ötürü farklı yollara başvurarak histerisini doyuma ulaştırması, öne çıkan bulgular arasında değerlendirilmektedir. Meliha Hanım'ın öleceği gün dahil vaka gelişimi haz üzerine temellenen bir ortam içerisinde kurulmaktadır.

Önce yeniden sofra kurulmuştur, ardından otele geçmek için yola çıkmışlardır. Öleceğini hissederek davransa bile keyifli tavrını sürdürmektedir. (1982: 265) Histerik kişilerin evreninde, duygular yüzeysel ve geçicidir. Uzun süreli ve derinlikli bir davranış istikrarı gösteremezler. Meliha Hanım'ın tüm vaka gelişimleri göz önünde bulundurulduğunda, öne çıkan çarpıcı yanlardan birinin, içtenlikli ve derin ilişki kurmaktan uzak, anlamlı bir bütünlükten ayrı durması gösterilebilmektedir. Meliha Hanım'ın tüm bu olaylar içerisinde genellikle dürtüleriyle eyleme geçmesi, bu kişilik türünün hareket noktasını oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ISLAH EDİLEMEYEN CÜRÜM: ALTBENİN DİRENİŞİ, CİNSEL SAPLANTILAR VE PARAFİLİ

4.1 Parafili Türleri

Cinsel davranış üzerindeki sapmalar, erken çocukluk dönemine işleyen davranış türünün erişkinlik yaşamındaki devamlılığıdır. Eğer bu evrede, duygusal ihtiyaçlar karşılanmadıysa saplanmanın söz konusu olabileceği belirtilmekte, öte yandan yetişkinlik yaşamının duygusal olgunluğuna ulaşamama durumunda da bir gerileme (regression) ile ortaya çıkabileceği saptanmaktadır (Geçtan, 1997: 227).

Freud, Anormalin Psikanalizi ve Çocuklar başlığında cinsel çekimi doğuran bireye cinsel nesne, itkinin sonucu yönelinen nesneye cinsel erek adlandırmasında bulunmaktadır. Cinsel nesne ile alakalı sapmalarda, kadının bir erkek yerine, farklı bir kadına; erkeğin ise bir kadın yerine farklı bir erkeğe yönelimi esas alınarak ilgili tiplere çevirtik ve olguya ise çevirtim (inversiyon) dendiğinin altını çizmekte ve ardından bu sapmaların “doğuştan gelen” ve “soydan gelen” biçiminde devamlılığını iki bağımsız aktarım türü olarak değerlendirmektedir. Her ne kadar bu şekilde inanışlar söz konusu olsa da ona göre, yalnızca soydan ve doğuştan diye nitelendirme, olgu örneklerini sınırlandırmakta ve yeterince açıklayıcı sayılmamaktadır. Erken çocukluk dönemlerindeki iz sürümler doğuştan gelen yönü açıklayabilir. Fakat bununla birlikte destekleyen ve engelleyen dış etkiler sebebiyle çevirtime saplanma kaçınılmaz olarak görülebilir. Buna örnek olarak tutukevleri, savaşlar gibi karşı cinse ulaşmanın mümkün olmadığı alanlarda hemcinsine yönelen çevirtikler gösterilmektedir (Freud, 1989: 21).

Bunların ötesinde cinsel sapkınlıklar bulunmaktadır ki bu noktada libidinal aktarımı, tehlike içeren, rıza içermeyen ve yasal olmayan yollardan boşaltmaya eğilimli sapkınların bulunduğu tiplerlemler ile nitelendirmek mümkündür.

Pedofililer bu tür parafililer arasında değerlendirilmekte ve bir yetişkine cinsel aktarımda bulunamadığı takdirde güçsüz bir varlığa cinsellik ile ulaşmaya çalışan sapkın grubu içermektedir. İktidarsız ya da ürkek kişi, cinsel ihtiyacını karşılayacak bir varlığın ihtiyacını duyduğunda ve bastırılmayan dürtü, eğer o anlarda makul sayılan bir nesneyi elde

edememişse bu rolün muhatabı çocuklar olmaktadır (Freud, 1989: 33). Geçtan, klinik çalışmaları belirterek, pedofili kişilerde, narsisizmin varlığından bahsetmektedir. Pedofili kişi, çocuk karşısında kendisinin idealize edileceği sanrısıyla doyuma ulaşmaya çalışmakta olabilir. Öte yandan, temelde kadınlara karşı hissedilen düşmanca duygular daha güçsüz bir varlık olan çocuk üzerinde öç almak niyetiyle “silaha” dönüşebilmektedir. Pedofilin alt nedenselliğinde, yalnızca psikopatinin ve saldırgan eğilimlerin bulunabileceği gibi, sevdiği tarafından terk edilme yaşantısının bir regresyona sebep olabileceği ya da gelişimini tamamlayamamış yani olgunlaşamamış bir benlik algısı da bulunabilir (Geçtan, 1997: 234).

Sapkınlık grubunda değerlendirilen bir başka yönelim biçimi fetişizmdir. Alfred Adler, fetişizmi, ihmalkarlığın ürünü olarak değerlendirmektedir. Şöyle ki, cinselliğin odağının kişi olması gerekirken bu odak partnerden uzaklaşarak ayakkabıya, kıyafete ya da eşinin bir uzvuna eğilim gösterir. Fetişizmin belirli bir miktarda herkeste var olabileceğinin ve bunun bir anormallik belirtisi olmadığını kasteden Adler’e göre, abartılmış fetişizmde, karşıdaki kişinin eksik haliyle (fetiş duyan kişiye göre) kabullenilişi söz konusudur. Bu aktarımda, belirli bölgelere odaklanmak bir aşağılamayı içermektedir (Adler, 2018d: 202).

Parafili olarak değerlendirilen sadizmde, Horney’e göre, cinselliğe tabi tutulan bir kurban bulunmaktadır ve onu denetim altında tutabilmenin verdiği haz, sadistiğin kendi yaşamına duyduğu ilgiden daha yoğundur. Kurban, kendisine dair hiçbir beklentisi olmamak ile birlikte sadistten (efendisinden) de hiçbir talebi olmayan bir köle olmalıdır. Sadist ve köle arasındaki ilişki tüm benzeri yapılanmalarda neredeyse aynılık gösterir. Köle, efendisi dışındakilere karşı körleştirilerek sadistin merkeze oturduğu bir ilişki türü biçimlenmektedir. Efendi, çeşitli aşağılayıcı söylemler ve davranışlar ile birlikte en düşük düzeyde ilgi yüklemesi yaparak ve ötekiler tarafından bu kadarının dahi verilmeyeceğine inandırarak köleyi kendi alanına tutsak etmektedir. Kurbanın olası arzusu yahut coşkusu sadist tarafından bozucu bir darbeye karşılanmakta ve hoşnutsuzluk gibi gerilim yaratan ifadeler takınılarak olumlu beklentiler aksi uça bir hisse evirtilmektedir (Horney, 2010: 148).

Mazoşizmde ise içsel derinlikte bağımlılık ve bu bağımlılığın neticesinde karşıdan aldığı olumlu duyguyu kesintiye uğratmamak ve cinselliğin sürdürülmesini sağlamak gibi erekler bulunmaktadır. Tıpkı sadizmde olduğu gibi hazzın kaynağı acıdır fakat bu acı yok oluşu önleme gayesi taşımaktadır. Yasaklara karşı duyulan suçluluk duygusu, çekilen ızdırap ile daha azlara indirgenecektir. Mazoşist kişi, karşıdakinin nazarında, halihazırda kendisini düşük duruma getirmeyi başararak bir kez daha öteki tarafından küçümsenmeye pay

bırakmamaktadır (Geçtan, 1997: 239). Nihayetinde bu gizil bir savunma aracıdır. Mazoşizmin cinsel bir içerikte yahut vücudun somut yüzeyinin ötesinde tanımlanan bir acıya eğilim biçimi olduğu ve içsel dünyayı ilgilendirdiği söylenilebilir.

Bir diğer parafili örneği gösterimciliktir (exhibitionism). Krafft-Ebing gösterimciliği açıklarken bozuk bir bilincin libido uyarılmasına eşlik etmesi üzerinde durmaktadır (Krafft, 2014: 228). Göstermecî kişi, bastıramadığı bir dürtüsellik ile cinsel uzvunu bir yabancıya gösterme itkisi yaşamaktadır. Teşhirci genellikle kadınların bulunduğu ve 16 yaşın altındaki kız çocuklarını öncülleyen mekanlarda eylemini gerçekleştirmektedir. Karşı tarafta gözlemlenen tiksinti, şok geçirme, korku gibi tepkisellikler gösterimciyi erkekliğinin doyumuna ulaştırmaktadır. Bu kişilerin aile yapısı incelendiğinde, çoğunlukla mutlu aile öyküleri bulunmaktadır. Ancak evin erkeği cılız ve güçsüz olarak hissetmekte ve dikkat çekme amacındadır. Dolayısıyla tıpkı bir çocuk gibi olumsuz bir davranış olsa bile kendisine karşı kayıtsızlığı kırma peşindedirler (Storr, 1992: 107).

Transvestik bozukluk, parafili arasında yer alan bir diğer cinsel sapkınlıktır. Erkeğin kadın giysisi giyerek kadınsılaştığı ve erkekliğinde var olan gücü bu görüntüye bakarak pekiştirdiği bir içsel süreç vardır. Bu görüntüye bürünürken iğdiş edilmiş gibi hissetmemektedirler (1992: 72). Temelinde çocukluk yıllarında gelişen, kadının da aslında bir penisi olduğu ancak kastrasyon geçirdiği inancı yatmaktadır. Bu, transvestik kişinin kendi bedeninin dönüşmüş halini incelerken, kadınların da benzer biçimde penise sahip olduğu inancının sürdürülmesiyle ilişkilidir. Yine çalışmalarda belirtilen bir başka nedensellik, çocuğun anneyle ayrılma kaygısını bu yolla engellemesi üzerine gelişmiştir (Geçtan, 1997: 236).

Gözetlemecilik (voyeurism) de halk arasında röntgencilik olarak bilinen parafili türlerinden biridir. Bu eylemi gerçekleştiren kişiler Köroğlu'na göre, çocukluk dönemlerinden itibaren kendileriyle taşıdıkları problemler sebebiyle bir kadına yaklaşmakta zorluk yaşamakta, mağlup olma yahut reddedilme endişesine karşı ona yakınlaşmadan gözetlemeyi tercih edebilmektedir (Köroğlu, 2010: 231). Toplum içinde karşılaşılması oldukça mümkün olan bu tür parafililerin, bir başka evi, odayı, imkanını bulduğu bölmelerden, eyleyici olmaktan ziyade yalnızca seyredici olarak ve cinsel tatmine ulaştırması amacıyla röntgenledikleri bilinmektedir.

Parafili grubunun tanı kriterlerini tam olarak karşılayamamış olsa da bozuk bir işlevselliğin varlığından haberdar eden ve parafili özelliklerine oldukça yakın olan farklı türlü

cinsel sapıklıklar da bulunmaktadır. Havyan sevicilik (zoofili), ölü sevicilik (nekrofil), cinsel birleşme bağımlılığı (nemfomani) gibi saplanmalar DSM-5 kılavuzunda yer almayan (Duman, 2018: 1293) ama ruhsal bozukluğa açıkça işaret eden türlere örnek olarak gösterilebilir.

Erken çocukluk döneminin belirli zamanlarında takılı kalan çocukların, yetişkinlik zamanlarında saplantılı davranışları, regresyon ile açığa çıkmaktadır. Bu gerileme davranışlarında kimi zaman saldırganca kimi zaman ise eyleme dönüşmeyen dürtüsellik geliştiği görülmektedir. Eğer bu dönemlerde takılı kalınacak bir yaşantı söz konusu değil ise ve sonradan gelişen bazı komplikasyonlar da yoksa sağlıklı bir gelişim seyredilmiş olmaktadır. Farklı bir ifadeyle, cinsel gelişimde bozulma yoksa yani gelişim süreci normal seyrettiyse, kişiliğin ve cinselliğin uyumlu olduğu bir kişilik oluşmaktadır (Krafft, 2014: 10).

4.1.1. Pedofili

4.1.1.1. Kadın Karakterlerde Gözlemlenen Pedofili Eğilimi

Pedofilinin roman içerisindeki tek yönü yetişkin erkeklerden oğlan çocuklarına doğru değildir. Kadınlar koğuşunda, birkaç kadının küçük yaşlarda bir kız çocuğuna yönelimi, pedofili olgularında sık rastlanmayan bir yönelim türünün seyrini oluşturmaktadır.

Romanda hakkında detaylı bilgi verilmemiş olsa da ifade alması için nerede olduğu merak edilen Emine'nin cezaevi personeli olduğu düşünülmektedir. Emine'nin kendisinden yaşça ufak bir mahpusla ilişkisi şu sözlerle aktarılmaktadır:

“Ne desen boş!.. Oğlan körpe, karı geçkin... Emine kahpesinin of çektikçe dumanı tepesinden çıkmakta... Bunca zamandır biriktirdiklerini çoktan yedirdi de işi borca bile döktü.” (Tahir, 1982: 25)

Oğlan sözcüğü, genellikle yaşça küçük erkek çocuklar için kullanılan bir terimdir. Bunu pekiştiren “körpe” sözcüğü ile Emine'nin ilişki kurduğu kişinin en fazla ergenlik çağında bir delikanlı olabileceği düşünülmektedir. Pedofili, cinsiyet üzerinde gözlemlenen yoğunluğa göre erkeklerde daha sık görülen bir parafili türü olarak kabul edilmektedir (Gölge vd., 2021: 532). Buna rağmen klinik çalışmalar, bazı kadın parafililerin varlığından da haberdardır. Emine, sübyan sayılabilecek bir erkek çocuğa cinsel yönelim duyan parafilik bir karakter olarak tetkik edilebilmektedir. Pedofililer, toplumun güvenini kazanabildikleri kurumları, halihazırda şüphe çekmeyecekleri inancı ile araç haline getirebilmekte, yani okullar, çocuk yurtları gibi alanları amaçları adına kullanabilmektedir. Islahın temel “amaç”

olduğu bir kurum içerisinde, bu amacın yönünü çocuğa cinsel eğilim duyarak saptıran bir olgu pedofili olarak değerlendirilebilmektedir.

Mahkûm oğlan tarafından cezbedici nokta, finansal bir karşılık ile ilişkinin ödüllendiriliyor olması ya da rüşvet karşılığında rızada bulunmasıdır demek, kadının borç batağına girmesine paralel olarak nedenselliği güçlendirmektedir. Yalnız bu ilişkinin, çift taraflı rıza içermesi, yasaların buyurduğu amacı suistimal eden bir seviciliğin önüne geçememektedir. Kadın karakterin davranışının ardında, pedofili kişilerin geçmiş öyküsünde bulunan nedenselliği ortaya koymak olanaksızdır. Fakat “tatmin” olmanın her pedofili türünde dürtüsel ve duygusal bir kök oluşturduğu bilinmektedir. Tatmin olma serüveninde, pek çok ruhsal açıklığın alt sebep olması izlenebilir. Bu durumda, Emine’nin geçkin diyerek vurgulandığı yaşına rağmen denklik sağlamaya çalıştığı bir yaş grubunun altı çizilebilmektedir. Emine’nin bu yaşlara kadar inerek ilişki üzerinden ispat edilmiş bir eşitlik sağlama gayreti, onun geçkin yaşının gerçeğine kendisini körleştirmesi ve bu geçkinliğin realitesinden kaçarak gençlik narsisizmini diri tutma girişimi olarak algılanabilir. Öte yandan Emine hakkındaki bulgulardan, pedofilinin, narsisizm temelinin etkin olduğuna dair bir doyum ereği olması çıkarsanabilir. Ayrıca Emine, çocukluk çağında hissettiği boşlukları, fantezi temelli bir yönelim ile doldurmaya çalışıyor da olabilir. Fakat örnek olguda, çocukluk dönemine hapsolme arzusu, sapkınca bir telafi yolu izlenerek, bu boşlukları doldurma gayretinin ötesine geçmiş görünmektedir.

Alt sebepler daha da çoğaltılacak olursa, yaş almış Emine için, çocuk bedenine sığınma refleksi, daha da yaşlanma gidişatının önüne geçme refleksi olarak da değerlendirilebilir. İhtimaller arasında Emine’nin, kendi gençliğinin belli dönemini ve tazeliğini anımsattığı için bu yaş grubundan bir çocuğa eğilim göstermesi ve özdeşlik kurmaya çaba sarf etmesi de yer alabilir. Zira bu geçkin kişi, vücudunun tazeliğine geri dönüş sağlatacak bir duyumsama arzuluyor olabilmektedir.

Kadın pedofililere rastlamak, günlük yaşamda, erkeklere oranla daha düşük olasılıkta olsa da romanda tek pedofili kadın örneği “Emine abla” değildir. Osman Ağa’nın karşısına borç almak için çıkan on beş on altı yaşlarındaki çocuğun finansal hizmetini sağlayan bir başka koca karıdan da bahis olmaktadır.

“İki papel borçlanıyorum. Kocakarı bayramda gelir. Herifçioğlu sövüşledik belledi. Asılıyor. Bugün de yan sallarsam, hırışacağız.” (1982: 32)

Pedofili üzerine kök arayışlarında bulunabilmek için kadın karakterler hakkında daha derinlemesine bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak çocukların yaş aralıkları ile kadınların tanımlanan yaşlılık durumları arasındaki korelasyon, anormal tipte bir ilişki görüntüsüne uygunluk göstermektedir.

Zekeriya efendi, kadın koğuşunda kalan mahpusların gıyabında Kâmil Bey'e anlatırken, Sabahat ile Roza isimli iki kadının (1982:107), Nezihe adında henüz on altı yaşını doldurmuş ya da doldurmamış bir “körpeciği” paylaşamamaları yüzünden birbirleri ile kavga ettiklerini ve bu kavgaya sonrasında Melek ve Sofa adında iki kadın mahkûmun daha dahil olduğunu ifade etmiştir. Nezihe'nin, kadın cinsiyetinden olduğunu Kâmil Bey'in mesele ile ilişkili sorusu tasvip eder biçimdedir:

“Kadınların birbirlerini sevdiklerini mi?” (Tahir, 1982:107)

Aşırı dürtüsellik yaşayan ve iktidarlara zayıf olan mahpus kişiler arasında eşcinselliğin, olanaklarla şekillenmiş bir güdüsel duyum olduğu daha önce belirtilmiştir. Bu bireyler arasında, sonradan edinilebilen bir doyum aracı haline varmış eşcinselliğin bu yönü, cinsel sapkınlık üzerine öne sürülen görüş değildir. Yalnız, mahpus kadınların arzuladıkları kişi, henüz on altı yaşını doldurmuş olduğundan şüphelenilen bir çocuktur. Kız çocuğu hakkında, ortak kanı ise güzelliğinin, ötekileri etkilenim alanına sürükleyebilecek ölçüde olmasıdır. Pedofilinin derininde yer alan benmerkezci duygu, özseviciliktir (Storr, 1992: 121). Kişi kendisinde olmasını istediği ne varsa, dürtüsellik duyduğu çocuk üzerinde sevdiği o olabilmektedir. Kadınların, talepkâr oldukları ve bölüşemedikleri, kendilerine ait olunması arzu edilen bir güzelliğin mahsulü olabilmektedir.

İlgili kısımda, kadınların Nezihe için birbirleri ile mücadele içinde oldukları vurgulanırken Nezihe'nin edilgen durumda olması, istismarın görünür yüzlerinden biridir ve bu durum pedofili yöneliminin varlığını güçlendirmektedir.

“Berikiler körpe yavruyu bölüşememişler.” (1982: 107)

Şimdiye kadar yapılan çalışmalar genellikle, erkeklerin pedofili yönelimlerini içermekte, kadın pedofili türleri üzerine yapılan araştırmalar yetersiz kalmaktadır. Bunda, ileri sürülen görüşlerden biri, kadının, çocuğun temel gereksinimlerini karşılayan ve bakımını veren kişi olması dolayısıyla toplumda istismarcı rolü ile bağdaştırılmaması, kadınların istismar biçiminin daha gizli kalabilmesidir (Gölge vd. 2021: 533). Ayrıca, kadın istismarcılara yönelik, birincil psikotik bozukluğu olmadığı sürece uzun süreli cinsel dürtü

yaşayamayacakları ve pedofili olamayacaklarına dair inanç duyulan bir dönem de bulunmaktadır (Ryan C.W. vd., 2007: 524).

Zekeriya efendi, bu eğilimin nedenselliğini, Memet İmam'ın kadınlara, dar yerde bu tür lüsünün cürüm sayılmayacağını telkin etmesiyle açıklamaktadır. Böylece, pedofili eğiliminin, çevresel bir sebep ile daha görünür yaşanmasının önü açılmıştır. Ayrıca belirtilen kadınların, “körpecik” olarak tanımlanan çocuk ile aralarında yaş farkı olduğu düşüncesi, cezaevi sınırlarında bulunsalar dahi pedofililerde görülen dürtüyü bastıramama ve hazzı erteleyememe durumuyla paralellik göstermeleri ile ilişkilendirilerek pedofiliye yatkınlık durumları göz önünde bulundurulmuştur.

4.1.1.2. Erkek Karakterlerde Gözlemlenen Pedofili Eğilimi

Antisosyal kişilik bozukluğuyla ilişkili olarak kısıtlı halde incelenen bir başka pedofili örneği Osman Ağa'dır. Bu başlık altında, Osman Ağa'nın oğlancılık/pedofili yönelimi detaylı incelenecektir.

Fayrap'ın, Osman Ağa'nın huzuruna çıkardığı çocuğun, henüz on beş, on altı yaşlarında olduğu ve kadınsı davranışlarda bulunduğu daha önce belirtilmişti. Fayrap'ın yalnızca Osman Ağa'nın ayak işlerine koşturduğu ve hizmetini gördüğü bildirilse de Osman Ağa'nın karşısına çıkarılan çocuğun koşa koşa önüne rügan terlikler koyması ve bu karşılaşmanın tamamlanmasının ardından Osman Ağa'nın takındığı tavır, evvelinden bir hikâye taşımış olduklarının göstergeleri arasında sayılmaktadır. Krafft Ebbing, Cinselliğin Psikopatolojisi'nde (2014) cezaevlerinde bulunan bireylerin daha zayıf süperegoya sahip olmalarından ötürü kısa süreli eşcinsel yönelime başvurdıklarını ancak şartların normalleşmesi ile cinsel yönelimde de değişim meydana geldiğini vurgulamıştır. Yatılı okullar, gemiler, cezaevleri gibi imkanların kısıtlı olduğu alanlarda gözlemlendiği takdirde bu durum sapıklık olarak nitelendirilmemiştir. Fakat “Eğitimli Oğlancılık” başlığı altında oğlancılık olgusu derinlemesine mercek altında tutulurken, bu cinsel eylem, “insanlık suçu” olarak değerlendirilmiştir. Osman Ağa'nın karşısına çıkarılan çocuğun “eğitimli oğlancılık” sürecinden geçtiği, tanımlanan kriterlerle gösterdiği görüntüsel uygunluk üzerinden saptanabilmektedir. Oğlanın hareketlerinde izlenen “civeli, oynak” tavır, takındığı kadınsı hareketler, erkek fahişelerin, oğlancısını cezbetmek amaçlı bilinçdışı olarak kullandığı ve kendi kendine ortaya çıkmış olan tutum, antipatik bir cinsel güdülenmeyi içermektedir (Krafft-Ebbing, 2014: 308).

Bir diğerk pedofili örneği, Fayrap'tır. Osman Ağa'dan para almak amacıyla karşısına çıkan çocuğu, daha sonra tekrar görmüştür.

“Abin sana kurban olsun! -Çocuğın yanağını makasladı: - Sen istedikten sonra bir papelin lafı mı olur. Benden iki papel.” (Tahir, 1982: 34)

Çocuk Fayrap'ın bu türlü yakınlığından huzursuz olmalı ki, onu Osman Ağabey'ine söylemek ile tehdit etmektedir. Ardından, gerilim biraz daha yükseldiğinde Fayrap şu cümleyi kurmaktadır:

“Ağaları doyurup sonunda bize düşenleri çok gördük.” (1982: 34)

Fayrap'ın gerilim yaratan dokunuşunun ardından “doyurma” olarak adlandırdığı, cinsellik üzerine bir açlığı giderme, yani cinselliğin tatminini içeren bir “doyumun” imasını taşımaktadır. Dikkat çekilmesi gereken hususların başında, eşcinsellik üzerine gelişen antipatik cinsel güdülenmenin yetişkin bireyler arasında değil, yetişkin ve çocuk ilişkisi üzerine temellenmesi gelmektedir. Pedofilinin, narsistik güçlü öğeler taşıdığının üzerinde daha önce durulmuştur. Fayrap'ın, kendisini idealize bir varlık olarak tahayyül edebilmesi için, kendinden daha güçsüz bir varlık seçmiş olması ve onun tarafından kendisinin idealize edilmesi beklentisi mevcut olabilir. Ancak çocuk, muhatabından daha güçlü olduğuna inandığı Osman Ağa'nın tehdidi ile bu beklentiyi alaşağı ederek narsisistin doyum beklentisini sekteye uğratmış olabilmektedir. Fayrap, gardiyandan, demir parmakları fayraplamasını talep ederken, kendisi ile alakalı bir hatırlatmayı tekrar gündeme getirmiştir. Fayrap'a göre onun bu şekilde tanımlanmasının sebebi, bu gibilerden intikamını almasındandır. Narsisist, kendisinden daha üstün tutulan bir engel ile karşılaştığında, açlığa çıkaramadığı saldırganlığı, dönüşüme uğrayarak öç alma hırsıyla dolaşıma girmiştir.

Kâmil Bey, ilk kez cezaevinin koridorlarında yürüdüğünde, çocuk koğuşunun hareketliliğini okul avlusuna benzetmiştir. Fayrap Ömer, Kâmil Bey'in bakışındaki niyette var olan yadırgamayı sezinlediğinde şöyle bir ifade kullanmıştır:

“-Açılın ulan!.. Açılın puşlavatlar!.. Yol verin!.. -Kamil Beye göz kırptı:- Daldın iyice Hafız!. Ayıp salladın şimdilik... Hele karnın iyicene acıksın da bizim kümesle öyle yeşillen!..” (1982: 30)

Yeşillenmenin, argoda tanımlanışı, duyumsanan cinsel arzusun muhatabına hissettirilmesi yahut eylemsel olarak gösterilmesidir (TDK, 1998: 2441). Kümes ise açlığa doyum sağlamak amacıyla yetiştirilen küçükbaş hayvanların bulunduğu mekandır. Kurulan istiarede, kümes, çocukların toplandığı koğuşu imlemektedir. Cinsel tatmine ulaşmanın, yani

tokluk sağlamanın besleyici figüranları çocuklardır. Pedofilinin yaygınlığı ve kanıksanmış varlığı, Fayrap'ın gelecek vakitlerde Kâmil Bey'in de oğlancılık yapan grup içerisinde yer alacağına dair beklenti içeren vurgusunda sezilenmektedir.

Pedofilinin cezaevi sınırlarında gözlemlenen yoğunluğuna bir başka örnek, Zekeriya efendinin şu ifadesinden de anlaşılmaktadır:

“Bizim adamımız gibi rezil m'olur? Çamaşır yıkamaya girenlerden birkaçı sözü bir etmişler, oğlan kapatmışlar.” (1982: 95)

Kapatma kavramının sözlük anlamı, bir kadın ile nikah birliği olmadan aynı evde yaşamaktır (TDK, 1998: 1195). Oğlanların, ağız birliği yapılarak bir mekâna kapatılması, cinsellik içeren bir akıbet durumuyla ilişkilendirilmektedir. Cezaevinde oğlancılığın yaygınlığı kadar, kanıksanmış mevcudiyeti de dikkat çekmektedir.

Paytoncu Osman, yabancı kadınların Türk kadınlarından daha değerli olduklarına ilişkin görüşünü Kâmil Bey ile paylaşırken şunu da eklemiştir:

“Oğlan da sevsen karı da sevsen reayadan şaşma!..” (1982: 120)

Homoseksüel bir bireyin söylemiyle bu oran, “kadın da sevsen erkek de sevsen” gibi bir ayrıma uğratılabilir. Fakat, oğlancılık ile kapsamına dahil olunan sapkınlık türü çocuk seviciliktir.

Bir başka pedofili örneğinin Zekeriya Efendi olduğuna dair çıkarsamada bulunmak olanaklıdır. Osman Ağa ilk kez Zekeriya efendinin yönelimi hakkında konuştuğunda, Zekeriya hocanın on beş yaşını geçmiş kız çocuklarını “kartala varmış” olarak gördüğünü ve onlara karşı kayıtsız kaldığını söylemiştir. (1982:53) Osman Ağa, hocanın çocuk düşmanı olduğunu söyleyerek kast ettiğinin pedofilik bir yönelim olduğunun ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Bir başka kısımda ise (1982: 143) Zekeriya Efendi, on üç, on dört yaşlarında bir kız çocuğunu işaret ederek Kâmil Bey'e göstermeye kalkışmıştır. Kâmil Bey'in, niyetin aslını anlayamadığı ise romanda kullanılan hâkim bakış açısı tekniğiyle okuyucuya verilmektedir. Burada, anlaşılamayan niyet, kendi beğenisini kazanmış bir çocuk bedenini ötekine de ısmarlamaaktır.

4.1.2. Gözetlemecilik (Voyeurism)

Parafili olarak nitelendirilen sapkın grup içerisinde fantezisine saplantılı duruma gelmiş atipik yönelimlerden bir diğeri gözetlemeciliktir. Gözetlemeciler, cinsel dokunuşlarda

ve sahip olma arzusunda bulunan kişiler değildir. Eylemsel olarak seyretmeyi sürdürürken cinsel tatmine ulaşan bir parafili türüdür (Geçtan, 1997: 231).

Zekeriya Efendi'nin Kâmil Bey'e on üç on dört yaşlarında bir kız çocuğunu ısmarlama girişiminde bulunmuş ve ardından, cezaevinde kadınlar koğuşunun gözetlenmesinin de para karşılığında yapıldığını söylemiştir (1982: 107). Cezaevinde Seyfi isimli bir mahpus para almadan gözetlemecilik yapılan pencereye dahi ötekileri yanaştırmamaktadır (1982: 108). Zekeriya efendinin, gözetlemecilik eylemini olumladığı, kendisinin de bu türlü parafili grup içerisinde yer alabilme potansiyelinin belirtisi sayılabilmektedir. O, bu durum hakkında güzellemesini şu düşünceyle maskeleyemeye çabalamaktadır: Güzele bakmak sevaptır, bu durum ayıp bellenmemelidir, mahpus dışında dahi sevapsa mahpuslukta hayli hayli sevaptır.

Kadınlar koğuşunun, bu gözetleme eyleminden haberdar olmaması, onların uygunsuz vakitlerinden cinsel doyuma ulaşmaya çalışan bir grubun ereğini oluşturmakta ve cinsel yönelimlerini başarıyla gerçekleştirmelerine imkân sağlamaktadır. Bazı olanaksızlıklar sonucu başvuru yöntemleri gibi sunulsa da yapılan eylemin gerekçelendirilmesinde, dış yaşamda gerçekleştirilmesinin de olağan sayılması ve sevap kazandırması şeklinde, sürdürülen bir eylemin uzantısıymış gibi yansıtılması, gerekçenin Zekeriya Efendi için ortadan kaldırılmasına sebebiyet vermektedir. Yani bu, özgür alanda, sınırlandırılmayan cinsel yönelimlerin bilinçli tercihi haline geldiğinde parafili durumunu belirli kılmaktadır.

Gözetlemeciliğin çoğu kimselerde görülmesinin ve alışıldık bir durum olduğunun işaretlerinden biri, Kâmil Bey'in camiye baktığı anlarda cami imamının ona karşı ithamıyla fark edilir.

“Kalıbından utan!... Ben senin, buraya, karıları gözetlemek için geldiğini bilmez miyim?..”
(1982: 97)

İbadetin gerçekleştirildiği alanın, bu amaca hizmet eden bir malikane haline dönüştürülmesi, normal olmayan cinsel dürtünün anormal tepkisellikler ile hem dini hem kadını istismar ettiği neticesindendir. Röntgencilik eyleminde, cinsel ilişkide bulunan ya da vücudun açık yerlerini bilinçsizce sergileyen kişileri seyrederek cinsel doyuma ulaşma eylemi vardır. Geçtan bu yönelim için Fenichel'in farkına vardığı şu olgunun üzerinde durmaktadır: Bu yönelimde gizil bir saldırganlığın ve kadın varlığına karşı yıkıcı arzuların daha az oranda suçluluk yarattığı bir durum mevcuttur (Geçtan, 1997: 232).

Camiinin eş zamanlı olarak kadınlar ve erkeklerin birleşme alanı haline getirildiğini Zekeriya Efendi bir başka kısımda şu şekilde ifade etmektedir: Erkekler bir kapıdan getirilir, kadınlar öteki kapıya getirilmektedir. Avludaki geçişi ise demir parmaklıklar sağlamaktadır. İki cinsin de parmaklığa yapışması ile cinsel eylem gerçekleştirilmiş olur. (Tahir, 1982: 106) Bahsedilen avlu camii avlusudur ve Zekeriya Efendi aynı kısımda, camiinin, kötü evlere dönüştürüldüğünden yakınmaktadır. Kâmil Bey, camii imamının suçlamasına maruz kaldığında şunları söylemektedir:

“Hani kadınlar? Burada kadın ne arasın? Camide kadın olur mu?” (1982: 97)

Gözetlemeciliğin, bu eylemi seyredenlerin bulunduğu yollardan gerçekleşmesi ihtimaller arasındadır. Nihayetinde, kadının camide bulunmasına dair sebepler oluşturularak bir düzen kurulmuştur. Bu düzen, cinsel ilişkiyi içermekteyse ve camiye ziyaret edene böyle bir itham yaratılıyorsa, Kâmil Bey’in bu ziyaretindeki işlevselliğin gözetleme sanısı yaratması olasıdır.

4.1.3. Cinsel Mazoşizm Bozukluğu

Cinsel mazoşizm bozukluğu için saptamada bulunmaya, Mehdi Bey’in öldürdüğü Meliha Hanım hakkında anlattıklarından yola çıkılmaktadır. Mehdi Bey’e göre (1982: 257) Meliha Hanım, daha önce beyefendinin birilerini öldürüp öldürmediğine, öldürdüyse ne şekilde öldürdüğüne, birini öldürürken cinsellik de dahil olmak üzere ne türlü dürtüler veya duygular duyumsadığına yoğun ilgi duymaktadır. Onun sorduğu sorular arasında şunlar da vardır: Daha önce kız çocuğu öldürdü mü? Öldürdüğü kişi kendisine nasıl yalvardı? Çok korktu mu? Öldürürken kendisini tırmalayan, elini ısırın var mıydı? Böyle bir ilginin Mehdi Bey’in sanrıları dışında gerçeklik karşılığı var ise, ruhbilim dünyasında bu merakın karşılığının bireyin sadistik arzularını doyuma ulaştırmaya çalışması olabilmektedir. Bir başkasının çektiği acının, birey için haz nesnesi olması, cinsel manada bir bozukluğa ulaştırmaz. Fakat bunları kendisine anlatmadığı takdirde Meliha Hanım’ın eline dahi dokundurmaması, dayak yiyinceye kadar sürdürmesi ve hatta bu dayak girişimlerinin de vücudunun her yerini mosmor edene çürüyene kadar sürdürülmesi (Tahir, 1982: 25), bilincin gerisine itilen, sadizmin mazoşizme dönüşümünü içerebilmektedir. Yahut sorduğu sorular, Meliha Hanım’ın mazoşizme duyduğu ilgiyle de açıklanabilir. Mazoşist birey, kendisine acı çektirilmesini, ruh sancısını bastırmak için aracı olarak kullanabilmektedir. Geçtan, Freud’un bu anlayışla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklar: Mazoşizmin ilgili tüm biçimlerinde, yasaklanan arzular hakkında suçluluk hissine karşı oluşturulmuş cezalandırılma yönelimi

bulunmaktadır (Geçtan, 1997: 238). Mehdi Bey'in, Meliha Hanım'ı silahla vurması mevzu bahis olduğunda, Meliha Hanım'ın kendisini vurması için arzu ettiği vücut bölgesi karnın alt kısmı, ancak iyice alt kısmıdır. (Tahir, 1982: 264) Bu yön takip edildiğinde, karnın iyice alt kısmında bulunan organın, cinsel uzuv olduğu düşünülebilir. Mazoşist kişi, halihazırda duyduğu suçluluk duygusunu ve ruhundaki acıyı, eziyet edilmesini istediği bölge yahut içten içe cezalandırarak ortadan kaldırmak istediği varlıksal anlam olarak seçmiş olabilmektedir. Meliha Hanım'ın öldürülmeye götürülürken de acıdan kaçmadığı, acıya dayanıklılık kazanmak adına uyuşturucu madde tükettiği, beraberinde Mehdi Bey'in etini koparırcasına kolunu sıktığı ancak bir tepki göstermediği (1982: 263) izlenmektedir. Mazoşist bireyin acıya yatkınlığı sayesinde, kaçma psikolojisi değil acıya dayanıklılığı arttırma gayreti içerisine girdiği görülmektedir. Mehdi Bey'in Meliha'yı öldürmeden önceki girişimi de Meliha Hanım için hâlâ doyum aracıdır. Mehdi Bey'e göre, kendisi Meliha Hanım'a soyun dedikçe o, dayak yemek için diretmektedir. Bu direktmenin ardından Mehdi Bey, elinin tersini yüzüne geçirmiştir. Tam suratının ortasına denk gelmediği için Meliha Hanım iskemleden düşmemiştir. Tekrar vurduğunda tekerlemektedir. Mehdi Bey ise vurmaya devam etmiştir. Ardından ise elbisesini, gömleğini çekiştirip yırtmıştır. (Tahir, 1982: 263) Meliha Hanım'ın daha önce de dayak yemek istediği anlarda Mehdi Bey'in zıddına davranması, tekrar eden bir aşağılanma duygusunu görünür kılmaktadır. Mehdi Bey bu kez bıraktığı sandığı morfinin lekelerini Meliha'nın vücudunda gördüğünde, onu öldürme işini daha hızlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. (1982: 263) Meliha Hanım'ın ölüme yürüdüğünü bildiği halde geri adım atmaması ve katilinin yanından ayrılmaması mazoşizmin, kurbanı rolündeki kişiyi ne türlü tutsak ettiğinin göstergeleri arasında sayılabilmektedir. Bu mazoşizmin bağlamından, psikopatik bir uç noktanın doğuşuna götürmektedir.

4.1.4. Cinsel Sadizm Bozukluğu

Sadizm ve mazoşizm ilgili yönleriyle birbirini tamamlayan parafili türleridir. Mehdi Bey'in Meliha Hanım'ın emellerini yerine getirebilmesi ve hatta onu yok etme eylemi, onun gelişmiş sadizm dürtüsünü içermektedir. Mehdi Bey'in ortadan kaldırma işlemini, ben vurmazsam eğer ben öldükten sonra ötekiler canını daha acımasız yollar ile alacaklar (1982: 263) şeklinde mazeretlendirmesi, Meliha Hanım'ı tamamıyla elde etme isteğinin dönüştürülmüş bir bahanesi olabilir. Onun düşünde, ilk olarak Meliha Hanım'ı, ardından kendisini öldürmek gibi bütünleşmiş bir bilinçaltı sebep vardır. Normalin dışındaki bazı yaşantılarda bu boyut ileri bir aşamaya ulaşabilir ve şartların ne olduğu önemsenmeden kadını elde etmek engellenemez bir dürtüye, o kişiyi tahrip etmek ve hatta yok etme saldırganlığına

ulaşılabilmektedir (Güdücü, 2016: 36). Sadistik eğilimin belirli boyutları, cinsel ilişki içerisinde normal kabul edilirken, toplumsal ve ahlaki ölçütlere aykırı düzeyde düzenlenen davranış örüntüsü, sadizmi işlevsel bir bozukluk olarak ele almaktadır. Sadistik kişiye dair davranış örüntüsünde, partnerini aşağılamak, bedenine zarar vermek, acı çektirmek gibi saldırgan eğilimler mevcuttur. Mehdi Bey'in, "soyun ulan kahpe" (1982: 265) diyerek kurbanına aşağılayıcı söylemlerde bulunması onun sadistik eğilimini güçlendirmektedir. Beraberinde, mazoşist partnerin daha fazla dayak yemek isteği ile onu kışkırtmaya çalışması ve Mehdi Bey'in dövme eylemi ile bedensel bir tahribata yol açması, sadizmin mazoşizm ile tamamlanma eylemini gerçekleştirmektedir. Mehdi Bey'in şiddet dürtüsü engellenemez bir boyuta ulaştığında, tekli cinayet işleyen sadist katil kişilerin genellikle tercih ettiği gibi silah ile öldürme eylemine başvurulur. Bunu sürekli hale getiren seri katillerin, öldürme eylemini gerçekleştirirken boğma, ayak ve el ile dayak atma tercihleri izlenmiştir (Kılıç ve Balcıoğlu, 2012: 57). Cinayeti sadistik emeller ile gerçekleştiren kişilerde intihara yönelim ise Mehdi Bey'de de görülmediği üzere oldukça düşüktür. Ancak Mehdi Bey, güya bu cinayetten sonra kendisini de ortadan kaldıracaktır. Bunu yapmadığı ve yalnızca ötekine dair emellerini yerine getirdiği açıkça izlenmektedir.

4.2.Parafili Grubunda Yer Almayan Ancak Cinsel Sapıklık Örneği Olarak Nekrofil

4.2.1. Nekrofil

Nekrofil, ölü bir bedene duyumsanan cinsel yönelimdir. Nekrofilide, Krafft-Ebing'e göre ölüye karşı tiksintiyi aşacak ve kadavra ile buluşmanın haz uyandıracığı kadar anormal ve sapık bir erotizmin varlığından söz edilmelidir (Krafft-Ebing, 2014: 331).

Mehdi Bey, Kâmil Bey'in resim yaptığına tanık olunca ondan öldürdüğü Meliha Hanım'ın anadan doğma çıplak resmini büyütmesini istemiştir. Hatta Kâmil Bey, önce Meliha Hanım'ın kıyafetli resmini yapmalı, eğer benzerlik olursa çıplak resmini büyütmelidir. Mehdi Bey'in nekrofil eğilimi onun bilinçdışı edimini de ele geçirmektedir. Freud'a göre, ruhsal aparatı devinime geçirebilen tek gerçeklik arzudur (Freud, 2018: 399) ve yine ona göre uyanık yaşamdaki dürtüler ve ilgiler rüyada devam etmektedir. (Freud, 2018: 428) Mehdi Bey, Kâmil Bey'e:

"Bazı geceler göğsümün şurasına bir yumru tıkanyor. Anlıyorum ki rüyalanacağım. Meliha Hanım gelip koynuma girecek." (Tahir, 1982: 255)

Kâmil Bey tüm bunları dinlerken, bir insanın neden öldürdüğü kadının resmini büyütme arzusu duyabileceğini düşünmektedir. (Tahir, 1982: 255) Anil Aggrawal, Necrophilia isimli çalışmasında nekrofililer hakkında yaptığı üçüncü sınıflandırmayı, nekrofilik fanteziler üzerinden işlemektedir. Bu kişilerin ölümler ile cinsel ilişkiye girmek gibi amaçları yoktur. Yalnızca onlarla ilişkilenecek gibi cinsel fanteziler yaratmaktadırlar (Aggrawal, 2009: 317). Mehdi Bey, hayalini kurduğu kadının halihazırda cinsel partneridir. Onunla cinsel yaşamını sürdürmek için ölümünü gerçekleştirmeye ihtiyacı yoktur. Ancak, Meliha Hanım'ı, sadistik bir parafili olarak planlı bir şekilde öldürmüş ve fetişizmini cansız duran fotoğrafı üzerine geliştirmiştir. Onun nekrofilik eğilimi ile sadistik davranışı arasında zincirleme bir ilişkinin varlığı düşünülebilmektedir.

4.3. İd'in Direnişi

Düşünceler, bilincin yüzeyinde görünür hale gelmeden önce bastırılmış haldedirler. Bu süreci izleyen bastırma gücüne direnç adlandırılmasında bulunmaktadır (Freud, 2019: 83). Bastırılmış olanlar bilincin görünür yüzüne ulaşmaya dek kişinin “benini” zorlayan bir çabaya ihtiyaç duymaktadır. Ben aynı zamanda, hazzın engellenmesi için güç isteklerinin gerçeklik ilkesi ile değişimini sağlama çabasıdır (Freud, 2019: 92).

Ortak etik anlayışların aksini teşkil eden haller, bilincin yüzeyine kolay bir şekilde çıkamayan idin kavramıyla açıklanabilir. Gerçeklik ilkesinin id ile değişiminin sağlanamadığı durumlarda dürtülerin kontrol altına alınma işlevleriyle ilgili sorunlar açığa çıkmaktadır. Kimi zaman, benin kontrolünde olduğu zannedilen idin, benin “direncini” bastırma gayretini aşarak ruhsal veya fiziksel formlara ulaştığı gözlemlenebilmektedir. *Esir Şehrin Mahpusu*, üstbenin zayıf olduğu psikolojik oluşumların çeşitliliği ile kurulmuş karakteristik bir romandır.

Roman çoklukla hapisane sınırları içerisinde geçmektedir. Cezaevi personellerinde, cezaevi sınırlarında gözlemlenen dürtüsel hareketliliğe karşı kanıksanmış, laubali bir tavır görülmektedir. Alışılmış bir düzende bulunmalarıyla kalmayarak suçun parçası oldukları anlara tanıklık etmek roman boyunca kaçınılmazdır. Üstten alta doğru kurulan ilişkilendirmedeki bozuk yapısalılık, altbenin yalnızca mahkûm psikolojisindeki direncini içermemektedir.

Gardiyan Vahap Onbaşı, yeni gelen mahkûmların üzerini aramakla sorumlu tutulmuş bir personeldir. Kâmil Bey'in yeni cezaevine tayininin akabinde, onu arama işi Vahap Onbaşı vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

“Kâmil Bey bu işkenceden çabuk kurtulmak için ayakkabılarını, hemen çıkardı. Vahap Onbaşı, elinin girebildiği yere kadar, kunduraların içlerini de yokladı. Bu işi görürken, kız memesi okşar gibi, zevklendiği yüzünden belli oluyordu. Bereket çorap çıkarmayı emretmedi, ayakları çorapların üstünden muncıklayıp kalktı.”
(Tahir, 1982: 23)

Vahap Onbaşı'nın arama işini sürdürürken kendisi hakkında açıkladıkları, bir erkeğe karşı cinsel yönlü bir etkilenim duymadığı hakkındadır. O, içinde bir kötülük olmadığını, işinin bu olduğunu ve cezaevine gönderilirken üzerinde sakıncalı bir parçanın bulunmasının Kâmil Bey için sıkıntıya mahal vereceğini belirterek aramasını sürdürmektedir.

Vahap Onbaşı'nın yaptığı arama işi, yalnızca işinin sonucunda bir tatmin sağlamakta, fakat bu onu dürtüsel hazzın ereğine ulaştırmaktadır. Kâmil Bey bunlara rağmen özel bölgelerine dokunulmasından rahatsız olmakta ve dokunulurken cinsel bir varlığa dokunuştaki kadar güdüsel bir temasın gerilimini duymaktadır.

Bu temasta açıkça bir şehvet olmasa da “yozlaşmış” bir algının işleyişinden söz etmek mümkündür. Bedensel duyumsamanın Vahap Onbaşı için neticeye erdirilmiş bir cinsel duyumsama olduğunu ileri sürmek olanaklı değildir fakat bu dokunuşların temelinde henüz açığa çıkmamış bir dürtünün dolaşımında olduğu düşünülebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AİLE MESELESİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

5.1.Aile Olamama Konusunda Gösterilen Ruhsal Semptomlar: Kâmil Bey, Nermin

5.1.1. Bağlanma Davranışı

Aile olmak, en temelinde, ortak yaşam alanında negatif veya pozitif uçlu bir bağlanmayı içermektedir. Bu bağlanmanın kökeninde ise bireyin geçmiş yaşantısında nesne ilişkileri yahut ebeveyni ile kurmuş olduğu bağlanmanın etkileri görülmektedir. Aile yapılanmasını incelerken, insanın, ilk ilişkileneceklerini takip etmek ve gelişiminin devamını ve devamlılığını mercek altında tutmakta fayda görülebilir.

Henüz anne karnında fetüsün annesini hissederek kurduğu etkileşim, bağlanmanın ilk eşiğidir. Bebeğin dünyaya gelmesinden itibaren annesiyle kurduğu oral ilişki bağıllık durumunun devamı niteliğindedir. Emeklemeye başlaması ile birlikte bebek, anneden ilk kez uzaklaşmaya ve objeler ile ilişki kurmaya yönelmektedir. Bebeğin dış dünyaya açılımla birlikte güven duygusuna erişmek adına bazı gereksinimler bulunmaktadır. Hazan'a göre bebek, bağlanılan kişinin ne derece ulaşılabilir olduğunu zaman zaman araştırmaktadır ve bu durum sürdüğü izlenmektedir. Evrimsel söylem ile, ihtiyaç duyulduğunda karşılık sağlayacak aşına bir koruyucu bulundukça, keşifte bulunmak yahut oyunlara dahil olmak için aranan güven sağlanmakta ve bu, bebeğin uyumunun işlevini görmektedir (Hazan ve Shaver, 1998: 5).

Bağlanmanın etkileri çocuğun tutumlarında doğrudan görülebilmektedir. Bebek eğer kendisini sıkıntıda ya da korku içinde hissediyorsa yakınlık kurduğu kişiyi özellikle arama temayülünde bulunmaktadır. Bakım veren bu gibi vakitlerde, bebeğin kaygılarını bitirmek ve yeniden güven içerisinde hissetmesi adına geriye dönebildiği bir teminat görevi görmektedir (Hazan ve Shaver, 1998: 7). Bu durumda çocuğun itimatlı, her ihtiyaç duyduğunda ulaşabileceğine inandığı, kendisi için daima görünür ve koşulsuz bir biçimde kabullenici bakım verenine atfetmiş olduğu bağıllık hali, öz benliğine duyduğu güven ile bütünleşerek iç ve dış dünyaya dair ortak bir algı evreni kurmaktadır. Yani dışsal öğelerin güvenilir algılanması, ruh özerkliğinin oluşumunda işlevseldir.

Bowlby'a göre, ikinci yaştan itibaren, çocuğun bağlanma biçiminde o yaş grubuna özgün değişiklikler fark edilmeye başlanmaktadır. O yaşı değin, annenin uzaklaşması ya da ürkütücü herhangi bir yaşantıyla, çocukların davranış sistemlerinin bütünlüğü kolay bir şekilde aktive olmaktadır. Annenin, sesi, dokunuşu, görüntüsü çocuğun ulaşabileceği bir alandaysa, bu davranış sistemlerinin hareketliliğinde etkili bir biçimde sonlandırılma görölmektedir. Kolayca aktive olma durumu, çocukların üç yaşına kadar devam ettikten sonra, artık bu kadar kolay bir şekilde aktivasyonun gerçekleşmediği ve anneye, duygusal yakınlık kurmadaki aciliyetin azaldığına dair değişiklikler yaşandığı gözlemlenmektedir (Bowlby, 2012: 235).

Bağlanma durumunun, biyolojik evrelere göre değişim gösterdiği kabul edilmektedir. Ergenlik çağındaki bireyin bağlanma biçimi, aileden daha önemli görölen yabancı kişilerle ilişkisi üzerine gelişmiştir. Yetişkin bağlanma davranışında ise, cinsellik ile temellenen farklı bir libidinal düğüm söz konusudur. Erişkinlikte bağlanma davranışının yoğun olmadığı, daha az seviyelerde gerçekleştiği ya da bazı türlerde neredeyse hiç harekete geçmediği görölmektedir. Bu duruma karşın, cinsel davranışın geç olgunlaştığı ya da olgunlaşmamış olduğu saptanırken, işlevsel olmayan ve parçalı bir biçim görölmektedir. (2012: 291)

Bowlby'in bağlanma kuramında üzerinde durulan bir görüş de bağlanma biçiminin, kişiliği oluşturan temel bileşenler arasında önemli bir yer tuttuğu, bebeklikte kişilerarası kurulan ilişkinin içselleştirilip erişkinlikte sosyal hayatı ve kurulan yeni bağlanma ilişkilerini düzenlediği yönündedir (Hendrick, 2016: 5). Bağlanma, bireyin dünyaya atılmış yavrularıyla ilişkisinde de benzer formlarda süregelen bir yakınlık, tamamlayıcılık ilişkisidir. Bu işlevde ortaya çıkan kopukluğun, erişkin yaşamında patolojik bulguların doğuşuna ve bağlanmayı içeren figürlerin fonksiyonel bozukluğuna sebep olduğu yaygın bir kabuldür. Güvenli kurulan ilişki, sonrasında kurulacak ilişkilerin de sağlıklı olmasına; güvensiz kurulan ilişki ise ileride aynı şekilde kurulacak kaygı yüklü ilişkilerin doğmasına sebep olabilmektedir. Güvensiz bağlanma, hayatı negatif yönde etkilediği gibi, ruhsal sorunlara da neden olabilmektedir (Subaşı ve Kazan, 2020: 148).

Bartholomew ve Horowitz'e göre, eğer bir kişinin benlik imajı pozitif veya negatif olarak ikiye ayrılıyorsa, yani benliğin sevgiye ve desteğe layık olması veya olmaması durumunda ve öteki kişi için kurulan soyut imaj olumsuz veya olumlu olarak ikiye ayrılıyorsa, ötekinin güvenilir ve ulaşılır ya da güvenilmez ve reddedici olmasını kapsayan dört kombinasyonun kavramsallaşması ortaya çıkmaktadır (Bartholomew ve Horowitz, 1991:

227). Bunlar, ötekine bağlanmaya karşı rahat ve özerk, benlik imajına karşı pozitif ilişkiyi içeren güvenli (secure) bağlanma modeli; ötekilerin olumlu değerlendirmesiyle birlikte sevgisizlik ve değersizliğin ortadan kalkacağı saplantılı (preoccupied) bağlanma modeli; diğerleri tarafından değersiz ve güvensiz bir eğilim gösterileceği öngörüsüyle benlik imajının negatif (sevilmezlik) yönlü etkilendiği korkulu (fearful) bağlanma modeli ve diğerlerine mesafeli ve ilgisiz kalarak düş kırıklığı yaşamaya bariyer kuran, benlik imajına karşı olumlu, diğerlerine karşı negatif olan kayıtsız (dismissing) bağlanma modelidir.

Sümer ve Güngör, Bartholomew ve Horowitz'in dörtlü bağlanma modelinden yola çıkarak; bu bağlanma örneklerinin, yakınlık kurma ve bağımlılık duyma davranışlarında farklılıklar olduğu üzerinde durmaktadır. Buna göre, ilişkilerde bağımlılık seviyesini ifade eden yatay düzlemde, saplantılı ve korkulu bağlanma modeli bulunmaktadır. Belirtilen bağlanma modelleri, ötekilerin kabullenme ve takdir etme algısına dayanan bir benlik üzerine kuruludur. Düşük bağımlılıksa, ötekinin kabulünden görece bağımsız şekilde beliren, içselleştirilmiş benlik algısıdır. (Kayıtsız ve güvenli bağlanma modelidir.) Kayıtsız ve korkulu bağlanma davranışı geliştiren kişiler, kaçınma tutumlarında yakınlık gösterirken, olumlu kendilik algısını sürdürebilmek için ötekine duyduğu ihtiyaç (bağımlılık) bağlamında birbirinden ayrılmaktadır. Saplantılı ve korkulu bağlanma davranışı geliştiren bireyler ise, olumlu kendilik algısı için ötekilere duyulan ihtiyaç konusunda benzeşim kurarlarken, yakınlaşma arzusundaki farklılaşma dikkat çekmektedir. Saplantılı kişiler, ihtiyaçlarını karşılamak için daima ötekine ulaşma çabasındayken, korkulu bağlananlar, sonunda düş kırıklığı olmaması için yakınlık arayışından kaçabilmektedir (Sümer ve Güngör, 1999: 77).

Bebeğin, bakımını veren, ihtiyaçlarını karşılayan olarak bağıllık kurduğu ilk nesne çoğunlukla annesidir. Öteki taraftan, anne sözcüğü kadar baba sözcüğünün de bağlanmayla ilintisi vardır. Aralarındaki fark, çocuğa ikisi tarafından vad edilen bağların türlerinde ortaya çıkmaktadır. Annenin vaat ettiği bağ yalnızca kendisini ve çocuğu içerirken baba, çocuğun dış dünyadaki tüm bağlanma durumlarını vaat eden kişidir. Babanın işlevi, anne ve çocuk bağlanmasında, öncelikle kendisiyle çocuğun bağlanmasının önündeki anne engelini sağlıklı bir şekilde ortadan kaldırmak, ardından ise öteki tüm bağlanmaların önünü açmaktır. Çocuk böylece, takılmadan öteki sosyal bağlanmaların içerisinde yer alabilmekte, aksi durumda mümkün olmayan bağlanmalar yaratılmış olmaktadır (Halifeoğlu, 2022: 17). Anne, bebeğine harikulade bir bütünlük içinde olduklarını olabilecek en üst düzeyde deneyimletir, bu onun işlevidir. Babanın fonksiyonu ise anne ve çocuk arasında kurulan imgesel ikiliği yıkıma uğratmaktır. Farklı bir söylem ile, annenin ve bebeğin var olmasına, birlikte olanak sağladığı

anneye yönelik tümgüçlü imgeyi ve bebeğin buna dair düşlemini yıkıma uğratmaktadır. (2022: 11) Bebeğin varlığının ilk senelerinde baba, anne olmayan kişinin sembolüdür. Baba, bebek için tanıdık değildir ve istenmeyen kişidir. Sonrasında, bu olumsuz anlayıştan pozitif bir figüre dönüşümü başlar ve “anneden” farklı olanı bildirir (Tatlıcalı, 2022: 146). O halde denebilir ki babalığın işlevselliğinde, çocuğun anneden ayrı kalarak yaşayabilme özerkliğini, babanın anneden sonra tanışılan ilk “öteki” olarak düzenlemesi oldukça önemlidir. Çocuk bu yolla, annesi dışında birinin varlığını ilk kez kabul edecek, bu kişi annesi ile arasındaki bütüncül ilişkilenebilir ve gerektiği ölçüde mesafelendirecek ve bağlanma ilişkisini, kendi özerk kimliğinin de ilk edinimi olarak düzenlemeye başlayacaktır. Özerklik ile kısmen tanışmış çocuğa, babası tarafından telkin edilen belki de ilk duygu güven duygusudur. Babanın dahil olmasıyla sağlıklı bir yapı haline gelen bağlanma modelinde, babanın varlığı, çocuğun dış yaşama karşı dayanıklılığını, korunma ihtiyacını, ötekine ve kendine itimadını etkilemektedir. Bu yolla, anne, baba ve çocuk üçgeninde, bağlanmanın gerekli tüm olumlu öğelerini içeren, eksiksiz bir yapı oluşabilmektedir.

Bağlılık ve kayıp halinde yaşanan santimental aktivasyon yalnızca annenin varlığı veya yitimi ile sınırlı değildir. Çocuk, anne ve baba üçgeninde kurulan güvenli bağlanma, herhangi bir ögenin travmatik yitimi ile alaşağı olabilir. Ebeveynlerin somut varlığı, güvenli bağlanma modeli kurmakta yeterlilik bildirmiş olsa da yakın bağ kurulmuş ebeveynlerden birinin olağandışı kaybı çocukta güvensizlik hissi oluşturabilmektedir. Bilincin gerisine püskürtülmüş olan ebeveyn ile bağlanma modeli, bireyin sonraki ilişki deneyimlerini yönetirken kendiliğinden açığa çıkabilir.

5.1.2. Kâmil Bey ve Nermin Hanım’ın Bağlanma Davranışı ve Evlilik Dügümleri

Esir Şehrin İnsanları romanında, Nermin karakterinin, Kâmil Bey ile evliliğinde açlığını duyduğu duygu, babasının olağandışı kaybıyla ortaya çıkan güvensizlik ilişkisine dayanmaktadır. Nermin’in erişkinlik çağında görülen bağlanma davranışı ile babasının sarsıntılı yitimi arasında derin bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlanma davranışı, temelde güvenmeyi talep eden ancak güvensizliğe karşı dirence sahip bulunmayan korkulu (fearful) bağlanma modelini yansıtmaktadır.

Kâmil Bey gibi Nermin de paşa çocuğudur. Nermin Hanım yirmi yaşlarına kadar fakirlikle, itimatsızlıkla, madden veya manen hiçbir zorlukla tanışmamıştır. Babası Taceddin Paşa’nın kumara yoğun tutkusu gibi fazla zengin oluşu da konuşulmakta ve içinde bulunduğu yaşam da bunu onaylamaktadır. Gecelerini kumarla geçirdiği halde, kalabalık konağındaki

fazlaca harcamalardan, kızı ve karısının pahalı fantezilerinden hiç sitem etmemiş ve maddi sıkıntının ne olduğunu bildirecek en ufak bir belirtiyi dahi evinin kapısından içeriye geçirmemiştir (Tahir, 2015: 9). Nermin'in yaşam öyküsünde, fiziksel babanın varlığı sekteye uğrasa da babalık işlevini yerine getirdiğine dair bulgulara rastlanmaktadır. Nermin'in Kâmil Bey ile evliliğinden itibaren arzu duyduğu yapılanma, geçmiş yaşamının ilk yirmi yılında tanık olduğu ilişki örneğine karşılık gelmektedir. Arzu ettiği ve güvenli alan olarak gördüğü bu yılların tekrarına eriştiği oranda korkularının ötesinde hissetmektedir.

“Güven içinde yaşamak istiyor, önemli önemsiz hiçbir güvensizliğe en küçük bir direnme gösteremiyordu.” (Tahir, 2015: 9)

Çocuk için baba, dışsal dinamiklere karşı direncin, kuvvetin, dış yaşamın tehlikesine karşı güvence altında hissetmenin olanağını sağlayan destekleyici, koruyucu varlıktır.

“Taceddin Paşa'yı birtakım adamlar, bir gece, sabaha karşı konağa ölü getirdiler.” (2015: 9)

Babanın yaşamla ilişkisi güven temelli bir zemine oturtulduğundan ötürü, baba varlığının bu şekilde alaşağı edilebilmesi çocuğun imgesel evreninde babanın yıkımına, mağlubiyetine tekabül etmektedir. Mağlubiyeti mümkün görülmeven bir figürü, aciz bir vaziyette karşısında bulan çocuğun, tehlikelere karşı öz benliğindeki direnç de kırılmış olmaktadır.

“O zaman bu zamandır dengeli kişiliğinin ruh gücündeki en yalınkat yön, yaşama zorluklarına karşı hiç beklemediği bir anda güvensiz kalmak korkusuydu.” (2015: 9)

Nermin'in, Kâmil Bey'e bağlılığında görülen derin arzu, taşıdığı korku yükünü hafifletebilmek üzerine bina edilmiştir. Kız çocuğunun, babasını yitirmesinin neticesinde onun yerine koymaya çalıştığı nesne, “baba” kavramına benzeyen tanıdık bir çehredir. Babasını kaybetmiş kız çocuklarının erişkinlik evresinde, cinsel yönelimlerini kendisinden yaşça büyük erkeklere aktarması, bilinçdışı baba edinimine uygunluk göstermektedir. Nermin'in Kâmil Bey'i tercih etmesindeki belirleyici sebeplerden biri, Kâmil Bey'in yaşının bu türlü arzuya hizmet edebilecek büyüklükte olması değil, olgunluk düzeyi ile bu ilişkilenebilecek tinsel bir görünüme sahip olmasıdır.

Daha karşılaştıkları gün, evlilik amacıyla tanıştırıldığı Kâmil Beyefendi'ye, yalnızca daima güvenip güvenmeyeceğini araştırarak bakmakta, henüz yirmili yaşlarının ortasında olan bu geniş omuzlu, uzunca boylu delikanlıyı, ağır duruşu sayesinde otuz beşlik, olgun bir

beyefendi kadar güvenilir görmektedir. Nermin, bu sebeple onu eş olarak kabul etmiştir (Tahir, 2015: 9). Nermin ile Kâmil Bey arasında açık bir yaş farkı bulunmamaktadır. Fakat imgesel olarak babasını var kılmaya direnen çocuk için iki nesneyi birbirine yakınlaştırmak, çeşitli sanrılarla mümkün kılınabilir. Nermin, yeniden edineceği bağlanma ilişkisinde babasının olumlu niteliklerini yaşatmayı sürdürecektir bir rabita arzulamaktadır. Ancak Nermin'in bilinçaltı düzeyindeki bu arayışı, bunun bağımsız bir bağlanma olduğunun idrakinde olmayan çocuk içtepisi ile harekete geçmiştir.

Bir amaç uğruna beraberliğe dönüşen ikili ilişki, semptomların açığa çıkmasıyla kesintilere uğramaktadır. Korkulu bağlanma modelinde, bireylerin kendilerini yalnızlaştırma politikası güttüğü, ilişkiye karşı çekingen davranış geliştirdiği belirtilmişti. Bu davranışın, yeni bir ilişkinin başlangıcında görülmesi gerekli değildir. Bir ilişkinin, yeterince ilişki sayılmamasında onarılmamış bir semptomun tekrarlanıyor olması sebep olarak görülebilmektedir. Nermin, Kâmil Bey'e bilinçaltında yoğun olarak gelişmiş güven talebi ile bağlanma çabası gösterirken, bunun tekrarlanmak zorunda hissedilen amaç haline dönmesi, ilişkinin duygusal yönleriyle bir bağlılık kurulamamasını ve sürekli “nedensellik” arayışını beraberinde getirmiştir. Bu güven hissi, evliliğin sonrasında kocasına sevgisini arttıracak yerde, aralarında tuhaf bir sıkıntı oluşturmuştur. Nermin, güvensizlik duygusunu her atlatışında, kocasına yeni bir güven hissi ile sığınmaktadır. Fakat bu durum bilincini zorlayarak her defasında tekrarlanan çabası yüzünden içi dolu bir sevgiye kendisini bırakamamasına; biraz korkakça, biraz çekingen, zaman zaman soğuklaşmasına yol açmaktadır. (Tahir, 1982: 10) Nermin Hanım nezdinde aranılan güven arayışı, tek bir uzantıda devamlılığını sürdürememekte, yani her ürküntüde başa dönen bir korkuya karşılık gelmektedir. Bu bağlanma davranışının özünde, geçerli bir güven gelişmiş bulunsaydı, Nermin, tekrarlamak zorunda hissettiği çabayı, amaç haline getirmek zorunda kalmayabilirdi. Güven duygusu, vakalara bölündüğünde, varlığını tazeleyebilen bir duygu görünümünde olabilir ancak her bir atakta yeniden güven duymak için gösterilen çaba, aslolan bir güvensizliğin varlığını bildirmektedir. Bu güvensizlik, Kâmil Bey ile arasındaki somut ilişkilenden kaynaklanmamakta, travmatik yaşam geçmişinden kök salmış bir iç kırgınlığı yeniden hatırlatmaktadır. Ötekinin varlığını olumlu algılamak ve buna karşılık kendine karşı pozitif bir zihinsel imaja sahip olmak, sağlıklı bağlanma kurabilen bireylerin çaba göstermeden yaşamına tabii kıldığı bir davranış örüntüsüdür. Korkulu bağlanma davranışı geliştiren bireylerin ise esasında ötekine karşı yoğun bir şekilde arzu ettikleri güven temelli

ilişki, bilinçaltının süzgecinden geçerken kesintiye uğrayan ve yeni bir zorlama ile ulaşılmaya çalışılan “gaye” dolayımında çözümlenmektedir.

Kâmil Bey, bekarlık zamanlarında aşkı, anlık duygular ile hiç karıştırmamış olduğundan, Nermin’i aşınmamış yüreğinin olağanca kudretiyle sevmektedir. Bu sevgi içerisinde, samimi bir yakınlık vardır. Bu kadar yıldır hayatında bulunan eşinin, içten içe yaşadığı tutukluluğu anlayamamasında, güvenilir biri olduğundan kesinkes emin olması ve eşinin en ufak ürküntüde kendisine sığınmasını olağan sayması sebeptir (Tahir, 2015: 10). Bilinç akışı tekniği ile Kâmil Bey’in ruh durumuna tutulan ışık, Kâmil Bey karakterinin narsisist eğilimine, mevcut ilişki üzerinden açıklık sağlamaktadır. “Olağan saymak”, esasında olağan olmayan ve farkında bulunulmayan bir akışın üzerinde durmaktadır. Olağan görülen fakat olağan bulunmayan ürküntünün taraflardan biri tarafından fark edilememesi, muhatabın, ilişki üzerindeki narsisist tutumunu içerebilmektedir. Nermin’in semptomu, Kâmil Bey’in narsisist bulgusuna uyumluluk gösteren bir realite ile özdeşleşerek, bu eğilimi doyurmakta olduğu için olağan karşılanmaktadır. Kâmil Bey, güvenilir olduğundan son derece emindir. Bu yolla, Nermin’in ürküntüsünde saklı olan sancısının karşısında körleştiği ve yakın bir ilişki anlayışının aktarımı olarak görülen sığınma refleksinin, Kâmil Bey için doyum aracı olarak görüldüğü düşünülebilmektedir. Nermin’in korkuları, Kâmil Bey tarafından bilinçdışı bir doyum ile kontrol altına alınmış, özümsemiş ve kendi benlik değerinin bir parçası haline getirilmiştir. Kâmil Bey, karşısındakinin ürküntüyle kendisine sığınması, bir itaat davranışı olarak görebilmektedir. Buradan ise açığa çıkan, haz ve narsisistlerde görülen kronik tamlık duygusudur ki, bu da Kâmil Bey’in “güvenilir” olduğuna dair şüphesiz olma sanısıyla Nermin’in gerçeklerini göremeyişi olarak açıklanabilir.

Paşa babasının aniden ölmesinin ardından, Nermin yalnızca o ana kadar hiç tanışmadığı yoksulluğu tanımak zorunda kalmamış, alacaklı olanların borçlu bir haneye nasıl saldırıda bulunduklarını, her şeyi yağmalar gibi nasıl ele geçirdiklerini, geride kalan sefil boşlukların kişinin yüreğine nasıl karşı konulmaz bir ümitsizlik verdiğini de görmüştür (Tahir, 2015: 9). Nermin ile Kâmil Bey’in ilişkisinin seyrine yön veren bilinçaltı yaşantılardan birinin, Nermin’in ansızın varlık alanından yokluk alanına hapsolması üzerine travmatize olması eklemlenebilir. Babasının yokluğu ile tanıştığı manasal eksiklik hissinin, maddeyi kaybetmesi ile derinleştiği ve yeni bir bakış geliştirdiği görülmektedir. Yaratılışı gereği, izini sürdüğü açık niyetin maddesel bir karşılığı yoktur. Fakat hayata itimat kurduğu zeminin, kaybetmeyi kaldıracak bir direnci de bulunmamaktadır. Evlilikteki şartların değişmesi ile

şahısların karakterlerindeki çatlaklar büyümüş ve aile olamamanın semptomları daha görünür hale gelmiştir.

Kâmil Beylerin geçmiş aile yaşantısında maddi bir buhran yaşamadıkları, bu manada refah bir yaşam sürdükleri belirtilmiştir. Fakat ülkenin işgal altında olduğu dönemlerdir ki Kâmil Bey, durumun vahametini kendi maddi gücündeki apansız değişimle (Tahir, 2015: 6) kavrayabilmektedir. Birer birer bütün mal varlıklarını kaybederek sonunda yoksulluk seviyesine ulaşmışlardır. Yukarıda belirtildiği üzere, Nermin'in bağlanma davranışını tehdit eden vaziyetlerden biri, umutsuzluğa denk olarak tanıdığı “sefil boşluklar” dır. Kâmil Bey’e maddi durumunu onarması adına teklifler yöneltirken, bu tekliflerin düşman eller tarafından menfi bir surete bürünmesi Kâmil Bey’in mutlak surette reddine sebebiyet vermektedir. Ne var ki Nermin ile Kâmil Bey’in bu fırsatlar üzere idraki aynı düzeyde değildir. Nihayetinde Kâmil Beyler önce istemeyerek Hala Hanımlara, sonrasında ise uzun uğraşlar sonucu ananesinden kalan köşkü kısmen onarıp oraya yerleşmişlerdir. Nermin, valizlerini taşıttmasının ardından eve girmiş ve evin bahçesi ile hiç ilgilenmemiştir. O, bulunduğu yeri hayatında ilk kez görmektedir. Yüzeysel olarak gezinmiş, yağlı boya, taze kalas kokan bu yeri rabıtalı bulmuştur. Bu yerin salonu, önceki eşyalara ufak parçalar eklenerek zevkle dizilmiştir. Eşinin, burayı yaşanabilir duruma getirmek için ne denli çabaladığını anlayamadığı gibi, başarı hissine karşılık “hayat adamı oldum!” diye nasıl mutlu olduğunu da hissedemiyordur (Tahir, 2015: 80). Travmanın tekrar eden yüzünde varlıktan yokluğa yeniden çekilme görülür. Fakat ilk öyküde, güvенеbileceği birine bağlanmayı talep eden Nermin'in travmanın tekrarlanması ile dışavurumunun farklılaştığı hissedilmektedir. Nermin'in evlilik birliğini yönetirken, öz benliğine yönelik kontrolcü tavrı, birlik duygusunda belli bir düzeye ulaşmak için tekrarlayan gayret olarak adlandırılabilir. Bu, ilk travmanın onarım aşaması, Kâmil Bey ile ilişkileneşinin ereğini ve farklı bir evresini kapsamaktadır. Fakat ikinci kez travmanın tekrar edilmesinde bilinçdışı kayıtsızlık gelişmektedir. Güven arayışının yerini, ilgisizliğin aldığına tanıklık etmek mümkündür. Babasının yerini ikame eden varlığın, zihindeki görüntüye uygunluk gösteremeyerek yeniden idealleştığı noktadan ayrılması, tekrar eden bir yaşantının ikinci evresini meydana getirirken, bireyi tepkisel olarak kayıtsızlaştırmaktadır. Nermin'in korkusuna ve kuşkusuz bağlanma durumuna güven yüklü bir yeterlilik sağlayamadığı için o, Kâmil Bey'i görememektedir. Nermin'de tekrarlayan travmaya ne tür bir tepki oluştuğu, uzaklaştığı şey ile görünür kılınmaktadır.

“Kâmil Bey bu güzel ‘cahilliği’ kendisine çekti, acımaya benzer bir şeyler duyduğu halde ağız tadıyla öptü.” (Tahir, 2015: 80)

Kâmil Bey'in acıma duygusu, Nermin'in, evliliğinde alışkın olmadığı bir sosyoekonomik statüye dahil olması ve görünürdeki hoşnutsuzluğunun onun yüzeysel semptomları ile ilişkin olduğuna dair bir reflekstir. Nermin hem bu yoksul kültürün hem de eşinin bir şeyleri ihya etme çabasının farkında olamayacak denli yaşamın bu tür lüsünün yabancıdır. Karşılıklı duygusal körleşmenin temelinde kişinin gerçeklerinin yeterince tanınmaması ve bireyin yetersizliklerini mazeretlendirme eğilimi yatmaktadır. Bu mazeretlendirme çabası, kişinin kendi kırık aynasıyla yüzleştiği esnada, yetersizliğini dönüştürme gayreti ile acıma duygusuna evrilmiştir. Acıma duygusunun özünü oluşturan tepî, kendi şartlarına yabancılaşan Nermin'in, yeni koşullar ile tanışırken cahilleştirilerek, Kâmil Bey tarafından tevazu ilişkisine dahil edilmesinde, narsisist bir eğilim örneği olarak açığa çıkmıştır. Tevazunun, acıma refleksine dönüştüğü ve muhatabın reaksiyonunun anlamlandırılmadığı anlarda, karşı tarafın kendisinden aşağı bir bilinç olarak mazeretlendirilmesi, alçakgönüllülüğün kibirle yakınlaştığı bir bağlamdan doğmaktadır.

Nermin'in Kâmil Bey'de beğendiği, duygulanım yüklü bir rabıtanın ziyade mantığının ölçüsüne uygunluğunu içermektedir. Kâmil Bey'de daha önce gördüklerinin yerini yoksulluk gerçeği aldıkça evliliğin dengesi büsbütün değişmeye başlamıştır. Aralarındaki uyumun, herkesin kendi gerçeğini yansıtmaya başlamasıyla bozulduğu, ruhsal bütünlüklerinin parçalanmaya başladığı olumsuz düşünceler artık daha belirgindir. Örneğin, Nedime Hanım'ın kendilerini ziyaret ettiği anlarda, Nermin kendisini kendi evinde yabancı hissetmektedir. Belli bir yaşın üzerindeki insanların dakikalarca saçma bulduğu şeyler ile ilgilenmelerine hayret etmiştir. Öyle ki, bir ara, kendisini rahatsız etmek isteyip istemediklerinden şüphelenmiştir (Tahir, 2015: 193). Evlilikten önce, kişilerin birbirinin eşi olduğuna karar verdiği ölçülerden biri, ideale ne kadar yakınlık gösterdiğidir. Nermin'in evlilik yapmadan önce ideal eş kavramını ne derece önceliklediği, bulgularıyla vurgulanmaktadır. Evliliğin içerisinde, idealleştirdiği ve sonra yücelttiği yerden gerçek yaşamın zeminine oturttuğu eşi, tahammülünü kemiren, yeni düzende yabancı gibi hissettiği, aidiyetini yitirdiği ve ilk kez katlanamadığı biri olarak, yücelttiği varlık değil, düş kırıklığıdır.

Avrupa'nın en meşhur otellerinde, zarif salonlarında olağanca beğendiği eşinin, mahalle kıraathanesinde, kalabalık bir grup arsız çocuğun arasında kahkahalar ile gülerken Karagöz izlemesini bir an hayal etmiştir. İnsanları bu denli yakından tanımanın iyi olmadığını düşünmüştür. Evli, çocuk sahibi bir adam... Malını mülkünü tamamıyla yitirmiş... Yaşamının ilerisini düşüneceğine, bir çıkış yolu arayacağına nelerle ilgilenmektedir. (Tahir, 2015: 193)

Nermin, Kâmil Bey'i tanıdığı zamandan farklı bir vaziyette bulmaya başlamıştır. Bu iki uzak halin, modernizm ve geleneksel arasındaki çatışmadan kaynaklanan, modernizmin, bireyi kendi normlarına uygunluk gösteren bir görünümde kabullendiği ve aksi durumda estetik algısının dışına ittiği aralıktan doğan bir yabancılaşma etkisinde aramak yerinde olabilir. Nermin'in evliliğine ve eşine yabancılaşmasının ilk farkındalığını, Kâmil Bey'in değerlerine geliştirdiği olumsuz tepkilerden kavrayabilmek mümkündür. Sosyal kimlik, modernizm ile birlikte, kişinin öz benliğine yaslanan gerçekleri göz ardı ederek, yarattığı personanın toplumsal geçerlilik oluşturduğu bir hüviyet manasına gelmiştir. Bu kimliğin varlığı, bireyin ötekiler ile kişilerarası ilişkisinde toplumsal değerini belirlemekte ve modernizmin normlarına uygunluk gösterilmediği takdirde tüm geçerliliğini ezici bir kuvvetle ayak altına alarak kişiyi hiç durumuna getirebilmektedir. Kâmil Bey adına yaratılan personadan Kâmil Bey'in uzaklaşması, Nermin'in yabancılaşma semptomuna eşlik etmektedir. Oysa Kâmil Bey'in gerçeğine yabancılaştığı ilk anlar, kendi zihninde, ona dair yarattığı benlik sanrısının hakimiyetine girmesiyledir. Kâmil Bey, kendi gerçeklerinden koparak yahut yeni bir gerçek edinme gayretine girmeden evvel, yaşamdaki özünü ortaya koymaktadır. Bu yabancılaşma etkisi, yalnızca Nermin'i etkisi altına alıp evlilik birliğinden alıkoymamakta, zamanla Kâmil Bey'de de benzer bir etki açığa çıkmaktadır.

Evlilik birliğinin bozulmasını, esasen birbirine “yabancılaşma” olarak tetkik etmek, onların bağlandıkları bağın incelmesinde etkin bir darbe olarak belirtilmektedir. Bu bağın düğümleri ise ortak ideallerin ve anlayışların tekelinde gelişmektedir. Kasapoğlu'na göre, çiftlerin eğlence anlayışları ve sosyal yaşamlarındaki tutumlarıyla maddi konulardaki hırslarının ne derece olduğu evlilik uyumunda oldukça önemlidir. Evlilikte, eşlerin yaşamı algılayış biçimleri ve ilgilerinin ortak olması, çiftlerin uyum ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Çiftlerin karakter biçimleri, deneyimleri ve geçmiş hayatlarının birbirlerine yakınlığı, evlilikte işlerin ne kadar yolunda gittiğini belirleyen etmenler arasındadır. Birbirinden farklı karakterlere sahip, huyları ve zevkleri birbirine uyum sağlamayan, kişilik özelliklerinin birbirinden oldukça ayrı olduğu gözlemlenen, ayrı düşünme biçimleri olan çiftlerin anlaşmalarında zorluklar yaşadığı görülmektedir (Kasapoğlu, 2007: 151). Nermin, Kâmil Bey'in mücadelesini sürdürdüğü davaya dair ideolojik birliğe sahip değildir. Kâmil Bey'in zihnini mütemadiyen meşgul eden memleket davası, çevresinde ortak ideale sahip bireyler ile etkileşimini arttırmakta, fikirsel ve ruhi aktarımlar bu eşrafta sınırlanmaktadır. Nermin'in bu davaya karşı yetersiz malumatıyla baştaki aldırıışsızlığı, evliliğin madden çöküntüye uğramasıyla tamamen tavır aldığı bir tepkisel dönüşüme uğramaktadır. Kâmil Bey'in odaklı

olduğu mesele ise yaşama amacını ortaya koyan bir duruşu meydana sermektedir. Eşleri birbirine bağlayan değerlerden biri, aynı düşkünlük ile ortak bir ideolojiye meyletmektir. Kâmil Bey'in yaşamının amacını ortaya koyan davada, Nermin, muhataba oturabileceği bir eş değildir. Memleket meselesinin, dostu İhsan Bey'in mahpus günlerini azaltacağı bir gelişme yaşanmaktadır. Kâmil Bey, eşinin bu duruma bir merakının olmadığını bildiği halde, dava arkadaşları arasında, yaşanan gelişmeleri eşine bildirecekmiş gibi bir sanrısız muhatap yaratmıştır, lakin ardından:

“Böyle dedi ama, müjde verecek kimsesi olmamanın kederini de birdenbire duydu, nedense öksürdü. Nermin olup bitenlerle hiç ilgilenmediği halde niçin yalan söylemişti durup dururken?”
(Tahir, 2015: 228)

Kâmil Bey'in fantazmi, Nermin'in olmadığı ancak arzu duyduğu görüntüsüyle, düşleminde kurulmuştur. Bir durumun veya olgunun, gerçekleşmesinin mümkün olmadığı realiteye karşılık, kişi, düş dünyasında buna dair bir doyuma ulaşmaya çalışabilir. Bir şeyi en kasıtlı halde, bu şekilde kurgulamak, bir an için bile olsa gerçekliğin ızdırap veren yönlerini dindirebilir ve bireyin ruhsal, toplumsal dengesini düzenleyebilen kurtarıcı rolünde olabilir (Eroğlu, 2021: 106). Kâmil Bey'in uyanık haldeyken gördüğü düş, Nermin'i hakikatinden koparıp Kâmil Bey'in yalnızlığını paylaşma istencinden cereyan etmektedir.

Nermin, bir gün hasta olduğu bahanesiyle kahvaltıya inmemiştir. Bu durum, Kâmil Bey'in kırılganlığını üzüntüye çevirmiştir. Eşiyle yeni tanışıyormuş gibi şaşkınlık yaşıyordu. Aklında şu soru vardır: Yanlış yaptığını sabaha kadar niçin anlayamamıştı? O halde, kendisini tamamiyle haklı mı görmekteydi? Yaşamının, son vakitlerde kuşkulananmaya başladığı esaslı boşluğu demek ki buydu. Fakat Kâmil Bey, o ana kadar gerekliliğini duyduğu eşi aldığı için mutluydu (Tahir, 2015: 272). Kâmil Bey'in hayatının “esaslı boşluğu”, anlam boşluğudur. Bu anlamın karşılığının Nermin olduğuna ikna olduğu bir geçmiş vardır ki, “şimdiye kadar” diye zamansallık kazandırdığı duyguda bir uzaklık veya yabancılaşma hissetmemiştir. Sorguların çoğaldığı yerde, anlam arayışının doğduğu ve Kâmil Bey tarafından da bir yabancılaşmanın olgunlaştığı imlenmektedir. Nermin'in manasal yeri, zamana yenik düşerek bir boşluğa, açıklığa sebebiyet vermektedir. Kendisine uyumluluk gösterememesi, bu boşluğun yeni ve anlamlı olana imtiyaz tanınmasına dürtüsel bir açıklıkla alan açmaktadır.

5.1.3. Gizil Bir Arzu Nesnesi Olarak Nedime Hanım

Nedime Hanım, şüphesiz Kâmil Bey'in hayatında bir etkiye sahiptir. Romanda Nedime Hanım ve Kâmil Bey'in ilişkisine dair romantik bir bağlanma yalnızca ortak

ideolojilerinin izdüşümüdür. Bunun dışında aralarında alelade bir duygusal yakınlıktan söz etmek mümkün değildir. Ancak Kâmil Bey'in Nedime Hanım için duyduğu dürtüsellik okuyucunun aklını kurcalayabilecek çıkarsamalara olanak sağlamaktadır.

Kâmil Bey bir gün Karadayı idarehanesine gitmek için evden çıktığı bir anda, Nedime Hanım hakkında düşünmeye başlamıştır. O, hanımefendiyi merak etmektedir. Nedime Hanım'ı gözünün önüne getirmeye çalışan kahramanın tefekküründe, başta Avrupa'da tanıştığı yozlaşmış kadınlar belirlemektedir. Buradan bir emsal sağlayamayınca, o İstanbul'da zor şartlara direnen biçare işçi kadınları düşünmüştür. Bu biçimdeki bir kadın, gazete idarehanesine nasıl yakışmıyorsa, ipek örtülü bir İstanbul hanımı, örneğin, Nermin yahut Sabriye de ona göre, aynı idarehaneye bu biçim yakışmıyordur. Bir uyum yoktur fakat tefekkür ettikçe Nedime Hanım ile Nermin'in hayalini birbirini ile karıştırmaya başlamıştır. (Tahir, 2015: 144) Kâmil Bey'in bastırılmış arzu ve ilgisi dürtülerek uyanmış ve hakikatte yaratmak istediği aşk görünümü, iki kadının varlığıyla, tahayyülünde artık belirgin olmaya başlamıştır. Dikkat çekilmesi gereken hususlardan biri, Nermin'in halihazırda ve hakikatte Kâmil Bey'in ulaşabileceği ve tahayyül etmesine lüzum bulunmayan kişi olmasıdır. Burada, esas olarak hayali meşgul eden kadın varlık Nedime Hanım'dır ve Nermin'in de hayale dahil olması, sahip olduğu ve sahip olmayı düşlediği iki ayrı varlığın değişimi yönünde bir bulanıklık yaşandığıyla ilgilidir. Nedime Hanım, Kâmil Bey'in tahayyülünde bir hakikate yakınlaşmaya başlamıştır. Daha sonradan tahayyüle eklemlenen kadının varlığı, çoğunlukla düşlemin gerçeğini değiştirmekte ve ilk kadın (Nermin) duygusal bağdan uzaklaşılan kadın olmaktadır.

Nedime Hanım ile Niyazi ağabey *Esir Şehrin İnsanları* romanının belli bir kısmına kadar dost olarak bilinen ve ortak bir davayı dert edindikleri sanılan iki karakterdir. Lakin romanın ilerleyen safhalarında, Niyazi ağabeyin dava boyunca kumpas kuran gizli bir düşman olduğu ve Nedime Hanım ile sahte dostluk edindiği bilgisi açığa çıkmıştır. Kâmil Bey'in gözünde Nedime Hanım hayranlık duyulacak kadar bilgili, ölçülü, akıllı bir kadındır. Nedime Hanım ile Niyazi ağabeyin Kâmil Bey tarafından dost sanıldığı vakitlerde, bu denli idealize edilmiş bir kadının kadrajına girebildiği için Niyazi ağabey kıskançlık duyulan biri olarak algılanmaktadır.

“Kâmil Bey ömründe ilk defa işte o akşam bir erkeği hakikaten kıskanmış, ertesi sabah, şöyle havadan sudan bahseder gibi Niyazi ağabeyle nasıl tanıştığını Nedime Hanım'dan sormuştu.” (Tahir, 2015: 217)

Kâmil Bey ile Nedime Hanım'ın derinine inilmeyen ilişkilenebilirliği baz alınır, kıskançlık içeren bir yaklaşım, yalnızca kavram kargaşası sonucu bir adlandırmanın ürünü olabilir. Çünkü kıskançlık, en temelinde sahip olma arzusunun göstergelerinden sayılmaktadır. Böylesi bir ilişkilenebilirliğe uygun düşecek kavram, kıskançlık yerine imrenmek davranışını esas almalıdır. İmrenmek, pozitif bir duygulanım olduğu halde kıskançlık, sahip olunmak istenilen nesnenin başkası tarafından alınacağı tehlikesiyle bir rakibi de içermektedir. Psikanaliz, tam bu noktada, ruhun sözsözsel bir ifadeye sahip olamadığı anları gün ışığına çıkarabilir. Nedime Hanım, İhsan Bey'e aşık bir kadındır ve ağabeylik ilişkisi dışında Niyazi'ye bir duygu beslememektedir. Lakin Nedime Hanım, Kâmil Bey için, hayranlık duyulan, tüm iyi değerleri kendisinde muhafaza eden üst bir varlıktır. Nedime Hanım tarafından Niyazi ağabeye aynı ölçüde duyulan hayranlık ve sevgi, Kâmil Bey'in Nedime Hanım'a duyduğu türden bir yakınlığı temsil ettiğinde bir kıskançlık ortaya çıkabiliyorsa, bu Kâmil Bey'in duygulanımına karşı eminliği tahrip etmektedir.

Nedime Hanım, kocası İhsan Bey'in hapsedilmesinden bahsetmektedir. Anlatımının tamamlandığı andan itibaren Nedime Hanım'ın gözlerinden önce acı bir gerçek geçmiştir. Ardından ise yüzünü yumuşak bir gülümseme kaplamıştır. Masanın üstündeki eli titremektedir, sadece eli değil, tüm bedeni nabız gibi atmaktadır. Kâmil Bey, bu eli kavrayıp öpmek arzusunu açlık gibi duyumsamıştır (Tahir, 2015: 227). Açlık gibi duyulan öpme isteği duygusal bir açlığın, ruhun gizli taraflarından açık bir ifadeye ulaşmasıdır. Kâmil Bey'in dürtüselliği, D.H. Lawrence'nin "bastırmak" konusu üzerine sorduğu soruları hatırlatmaktadır:

"Bir bastırım, yerine getirilmesi önlenmiş olan asal bir içtepi mi, yoksa dile gelmesine karşı çıkılmış olan bir düşünce midir? Bir bastırım, bastırılmış bir tutkusal içtepi midir, yoksa uygulamaya koymaya yanaşmadığımız ve örtbas ettiğimiz hatta sahip bile çıkmak istemediğimiz, sahipsiz, yasadışı, toplum dışında başkaldırıcasına var olan bir düşünce midir?" (Lawrence: 2018, 26).

En nihayetinde, Kâmil Bey'in dürtüselliği, bastırılmış alt benin ipuçlarını vermektedir. Anna Freud'a göre benlik, bazı zamanlarda, kendisine uygun bir şekilde tersine çevirerek, yer değiştirerek yahut bastırma benzeri farklı savunma mekanizmalarını tercih ederek gerektiğinde dürtüselliğe karşı gerektiğindeyse duygu oluşumuna karşı savaşıma veya savunmaya girebilmektedir (Freud, 2002: 30).

5.1.4. İçe Bakış Anları: İçgörü Edimi ve Bağlılığın Yitirilişi

Kâmil Bey'in ev hanesi parasal anlamda çöküntülü günler yaşamaktadır. Fakat, Kâmil Bey'in bu günlerde dikkati daha çok Karadayı idarehanesindedir. Öyle ki, idarehanenin, eskil ve bakımsız haline çareler aramakla vaktini geçirmektedir. Mevcut parasıyla idarehaneye bir ufak soba, yeterli miktarda boru, çinko soba tahtası, siyah, şık bir odun sandığı ısmarlamıştır. Pencerelerin kırık kısımlarını değiştirmesi için ise camcı ve sobacıyı peşine takmıştır. Soba yakmaya daha aylar varsa bile sac soba dışarıdan berbat gözükmektedir (Tahir, 2015: 152). Bu işler yapılırken eşya arabası ise kapıya varmıştır (Tahir, 2015: 153). Öteki taraftan ev içinde, yoksulluğun da etmen olduğu ve artık şartları yüklenemeyen bir eş bulunmaktadır:

"-Gülmeyin. Çocuk çırılçıplak... Ben de öyleyim... Siz hiçbir şey diktirmediniz geldik gelesi..."

- 'Paramız yok. Parasız insanlar ancak bizim gibi giyinirler.'

- 'Gazete çıkarmaya, mahpushanedeki serserilere bakmaya paranız var ama..." (Tahir, 2015: 268)

Kâmil Bey, her ne kadar fayda sağlamak amacıyla fedakarlıklarda bulunsa da evlilik yükümlülüğünde bu sağlıklı bir denge sayılmamaktadır. Önceliğinin değiştiğini hisseden Nermin'de çatırdamalar başlamakta ve buna önlem olacak özverinin tükenmişliği, sitemkâr bir eş yaratmaktadır. Kâmil Bey evin durumuyla alakalı duyusal bir görmezlik yaşamaz. Bu görmezlik, ilgisini yönlendirdiği yerin farklı oluşuyla alakalı bir ihmalin kapsamında sayılabilir.

Özgür günlerin ardından, Kâmil Bey'in içi önemli belgeler ile dolu sandığı Ramiz Efendi'ye teslim ederken yakalanması üzerine cezaevi günleri başlamaktadır. Bu günler, karakterin bolca kendisiyle yalnız kaldığı ve düşünmeye fırsat bulduğu günlerdir. Kâmil Bey, monolog halindeyken bazı şeyleri ilk kez düşündüğünün bilincine ulaşmış ve evliliği üzerinde birtakım farkındalıklar edinmeye başlamıştır. Yalnız mahpusun ilk günlerinde, Nermin'in Kâmil Bey'in hapiste olduğunu henüz öğrenmemiş olma ihtimali vardır. Karısının hapsedildiğinden acaba haberi olmuş mudur? Henüz haberi yok ise, vaktinde eve dönmediğinden, Nermin Hanım kendisini merak edebilir, hatta bir başına korkma ihtimali vardır. Kâmil Bey, bunu şu ana kadar niçin düşünmemiş olduğuna üzülmemektedir. Nermin Hanım, kalabalık aile ortamına alışmış genç bir kadındır. Kâmil Bey, önceki akşamın öfkesinde de bu korkuyu saklamak çabasıyla şüphelenmektedir. Ve o, Nermin'e sonsuz bir acıma duymaktadır. Öyle ki bu histen, yüreğinin sızladığını hissetmektedir (Tahir, 2015: 318). Acıma duygusu, dikeysel bir duygudur. Hak edilmeyen bir yaşantının, muhatabını mağdur etmesi acıma duygusu oluşturabilir. Etken varlık, edilgen varlığa tesirinin farkındaysa,

yukarıdan aşağıya bir duygulanım ile bu hissiyat açığa çıkabilir. Engin Geçtan’a göre, birine acımak, zaman zaman o kişide kendi acınacak taraflarımızı görmekten ya da görmemeye çalıştığımız sadistçe meyledişlerimizin gerçekleştiğini fark etmekten ötürü yaşadığımız suçluluk hissinden de ortaya çıkabilmektedir (Geçtan: 2022: 64). Bu acıma duygusunda, acınan varlığı tüm sürecin farkında olarak sürdürdüğü bir yaşantıya mecbur etmesinden kaynaklı bir bilinç vardır. Bu bilinçlilik halinin var olabileceği gerçeği, Kâmil Bey’in ancak yalnız kaldığı anları ilgilendirmektedir. Öteki taraftan, Nermin’in bağlanmayı talep ettiği davranış örüntüsünde, böyle bir bağlılık durumunun yeri yoktur. Güvenli bağlanmayı talep eden bireylerde, korkuların baştan önlenmesini bekleyen bir ilişkilene arzusu bulunmaktadır. Kâmil Bey’in acıma duygusuna karşı gelişen bir başka yıkıcı duygu vardır ki, bu Nermin’in mahpus günlerinde tanık olduğu Kâmil Bey’in, görüntüsüne karşı büyüyen kibir duygusudur.

“Kâmil Bey, kırk liraya istemediği bir iş değil ya, sigarasını söndürmez. İyi ama, acaba o Kâmil Bey, şimdi karşısında oturan, bu fesi kalıpsız, elbisesi ütüsüz, kunduraları çamurlu, daha korkuncu, gömleğinin yakası iğrenç derecede kirli adam mı?” (Tahir, 2015: 368)

Alfred Adler, kibri tanımlarken, gelişim sürecinin ilk evrelerinde gizlenmeye çalıştığını, ardından olduğu hali dışında bir kalıba girmeye zorlandığını ifade etmektedir. (Alfred, 2014: 213) Kâmil Bey’in kendisine uygunluk gösterdiği zamanlarda kibrinin görünür olması için açık bir kanal yoktur. Bu evrelerde kibri, gizlenmeye mahkumdur. Uyumsuzluğun görünür olmasının ardından, kibri toplumsallaşır ve alelade dile getirilmesi engellenir fakat yıkıcı bir bakış olarak muhatabını etkilemeye devam etmektedir. Yine Adler, kibir ile öteki insanların önemsenmesinin bir arada yürütülemeyeceğini öne sürmektedir. (2014: 213) Nermin’in Kâmil Bey’i bu manada irdelemesinde, onu önemseyişine yönelik onarıcı bir hassasiyetin yer almadığı görülmektedir. Bu bakış, yatay bir duygulanım ile yakınlaşmayı içeren bir yapıcılıkta değil, dikey bir düzenekte uzaklaştırıcı bir etkiyi barındırmaktadır. Kâmil Bey ve Nermin’in bazı yakınlaşma gayretlerinin dışında, *Esir Şehrin İnsanları* romanı boyunca birbirlerinden uzaklaştıkları görülmektedir.

Esir Şehrin Mahpusu romanında evlilik, sonlandırılmak üzere hazırlık sürecinin içerisine girmektedir. Bu hazırlık, Kâmil Bey ile Nermin Hanım’ın ruhsal kopukluklarının gittikçe daha da belirginleşmesiyle sonlandırılma aşamasına ulaşmaktadır. Roman boyunca iki karakterin yan yana geldiği tek bir an vardır. Bu andan önce ve sonra Kâmil Bey’in evliliği adına zihinsel süreci birbirinden farklılık göstermektedir. Romanın Hafız Ağa ve Millici Abi başlığı altındaki iki kısmı için, Kâmil Bey’in farklı ruhsal süreçleri değerlendirilmiştir.

Nermin Hanım'ın bu ruhsal süreçlerin hangisinde Kâmil Bey'i ziyarete geldiği ile evlilik birliğinin ulaştığı eşik arasında soyut bir yakınlık aranabilmektedir.

Romanın ilk kısmı, kahramanın ruhsal manada çöküşte olduğu ve bulunduğu mekânsal alanda somut bir varlık gösteremediği, gücünün geri plana itildiği olaylar dizgesi ile kuruludur. Nermin Hanım'ın bu anlarda Kâmil Bey ile doğrudan temasa geçtiği hiçbir an görülmemektedir. Kâmil Bey'in evliliğini bu aşamada zihinsel süreçler ile yürüttüğü ve evliliği üzerine içgörü geliştirdiğini söylemekte bir mahsur yoktur. O, iyi bir sebeple cezaevinde olduğunu düşünmekte, yıllar sonra kendisiyle övüneceklerine dair inanç geliştirmektedir. Fakat böyle düşünürken, Nermin'i gülümseyen bir yüz ile düşlemine oturtamaz. Nermin, düşünde hep aynı kederde, aynı mutsuzluktadır. (Tahir, 1982: 61) İkisinin arasındaki bu görünmez düğüm, Kâmil Bey'in kendisini beğendiremeyeceği, onu memnun edemeyeceği yönünde sanrılar ve telaşlar ile doludur. Kâmil Bey, mahpusların ziyarete açık olduğu günlerde, Nermin'in kendisini ziyaret edeceği yönünde gizil ancak sönük bir umut taşımaktadır. Bu anlarda ise esas meseleden sıkça uzaklaştığı görülmektedir. Kâmil Bey, Nermin'in kendisine dair hiçbir yakınma ve hoşnutsuzluk göstermediği bir ortam yaratmanın peşindedir. Söz gelimi, Nermin'in mahpus ziyareti ihtimalinde, kahraman, Nermin'i nasıl adembabaların arasından merdiven başına kadar geçireceğini düşünmektedir:

“Aşağıdan yukarıya vuran o ağır koku, Nermin'i belki zehirleyip öldürmezdi ama, aralarında bunca yıllık sevgiyi, saygıyı, güveni filan mutlaka silip götürürdü.” (Tahir, 1982: 103)

Kâmil Bey'in telaşı, zemin ile yükseklik arasında yayılan kokunun bedensel bir tiksintiye sebep olmasından ötürü değildir. Aşağıdan yukarıya doğru kurgulanan dikey mesafe, kişiler arasındaki alt-üst dengesizliğini, uyumsuzluğu, daha ötesi, Nermin'in Kâmil Bey'in zihnindeki ulviyetini esas almaktadır. Bu ulviyetin karşısında, kahramanın konumlandırılışı evlilik birliğinin değerlerini tüketeceği oranda alçaltıcıdır. Kahramanın bütün telaşları, hoşgörüsüzlüğün kendi varlıksal değerini zedeleyecek kadar, eşi ile arasında kalan bağı büsbütün bitirecek kadar muhatabına yön vermesidir. Kahramanın zihninde, eşi ile birlik kurduğu ortak dünyanın belirtilerine rastlanmaz. Nermin'i her zihinsel sürecine dahil ettiğinde, ulviyetine erişemeyeceği derecede değersizlik duygusunun, benliğini esir aldığı seyredilmektedir.

Kâmil Bey'in benzer bir telaşı yaşadığı bir başka anı, yine ziyaretine geleceği telaşı ile Nermin'e hazırlık yapmaya çalıştığı farklı bir andır. Parası kalmayan kahraman, ziyaretçisi için iskemle ısmarlayacak durumda değildir. O, en azından bir örtü sermenin peşine

düşmüştür. Fakat gelenin Fatma Hanım olduğunu görünce karmaşık bir duygunun akımına kapılır. Acaba Fatma Hanım'ın gelmesine mi sevinmiştir, yoksa Nermin'in gelmemiş olmasına mı? Kâmil Bey, bu iki duyguyu birbirinden ayırt edememiştir. (Tahir, 1982: 143)

Erich Fromm'a göre sevgi, narsisizmin neredeyse olmadığı tevazunun, objektifliğin ve düşüncenin geliştiği ortamda mevcuttur (Fromm, 1985:116). Nermin'in Kâmil Bey'e olan sevgisinde, örtülü olan narsisizmin varlığı, Kâmil Bey'i katıksız bir sevginin eminliğinden uzaklaştırabilir. Kahramanın, duygunun kolayca bitebileceğine inancı, onun bu tereddüdünden ortaya çıkabilmektedir.

Kâmil Bey'de daha önce saptanmış olan ihmalkarlık, kahramanın içgörü edinimiyle öz eleştiriye evrilmeye başlamıştır. O, ailesini ihmal ettiğini, mahpusluğun dayattığı teklik psikolojisi ile enine boyuna düşünebilmektedir. Nermin'in her kadın kadar güven isteyen ortalama bir insan olduğunu, kendisi tarafından şaşkınlığa uğradığını bu esir günlerinde muhakeme ediyordur. Kâmil Bey, Nermin'i mahpus ortamında hayal edince, Nermin'in tedirginliğinin yalnızca orada olanlara tanık olduğu esnada değil evine döndüğünde de kendisi ile taşıdığı bir kaygı yükü olacağının ve onu yeterince düşünmediğinin mahpus günlerinde farkına varıyordu.

“Ben çoğu zaman, av köpeklerimi bile daha çok düşünmez miydim?” (Tahir, 1982: 112)

Kâmil Bey'in nerede eksik olduğuna dair bakışı, öz farkındalık kazanmakta olan bireyin kendi yüzü ile karşı karşıya gelmesinden doğmaktadır. Bu, evlilik adına olumlu bir kazanımdır. Ancak takip edildiği üzere, evliliğin dayanak sağlayan, birlik oluşturan somut yapısı romanın ilk kısmında görülmemektedir. Kâmil Bey'in mahpus olma sürecinde, tinsel çöküntüye uğramasının sebeplerinden biri de belki bu dayanağı bulamamasıdır. Romanın ikinci kısmında, kahramanın kendi ruhunu yeniden diriltmeye yönelik şuursuz atılımlarından, yeni bir benin doğuşuna tanıklık edilebilir. Kâmil Bey'in eksikliğini hissettiği gücü, kendinden doğuruşu, Nermin'i mahpus alana çeken bilinçsiz bir kuvveti de doğurmuş gibidir. Yani, Kâmil Bey, Nermin'i mevcut düzen içerisinde konumlandırılacak varlık gücüne romanın ikinci kısmında erişmiştir.

Romanın bu kısmında, Kâmil Bey mahpusta ilk ve son kez Nermin Hanım ile yüz yüze gelmektedir. Bu anlarda, Nermin'in edilgen varlığının, devamlılığını oluşturacak bir sorun haline varacağı noktada kimi belirtilere rastlanmaktadır. Nermin Hanım yerine, çoğu zaman Kâmil Bey ile konuşmayı sürdüren, Hala Hanım ve Sabriye Hanım'dır. Nermin'in psikolojik yorgunluğunu aktaran da onlardır. Kâmil Bey, Nermin'in hakikaten solgun

olduğunu fark etmiştir. (Tahir, 1982: 219) İlk kez boşanmadan söz açıldığı an da bu andır. Kâmil Bey eski ahvaline göre daha cesur bir davranışla, mahpusluk süresinin uzun olduğunu, isterse Nermin'in kendisini boşayabileceğini şaka ile karışık bir yolla söylemiştir. (Tahir, 1982: 226) Nermin Hanım bu teklifi, yalnızca şaka olarak almış ve Kâmil Bey'in evlilik içerisindeki kesintili varlığından içten içe feragat ettiğini görememiştir. Nermin Hanım tarafından sitemkâr bir dönüt ile bu bahis o an kapatılmıştır. Bunu söylemesine rağmen, Kâmil Bey'in duygusal yönden Nermin'e karşı bir kaybının olmadığı açıktır. Cinsel bir arzulanış ile Nermin daha karşısındayken onu düşlemektedir. Nermin yokken yalnızca Ayşe'yi düşünmesine rağmen, o an Nermin dışında bir şey düşünemez olmasından artan sevgisini hissetmektedir. (Tahir, 1982: 221)

Kâmil Bey'in içgörü sahasında uzunca kalabilmesi, onun yalnızlığı ile daha da kolaylaşmıştır. Ancak hür koşullarda bu yalnızlık, Nermin Hanım için dış tehlikelerin arasında korunmasız kalmaktır. Nermin Hanım'ın ikinci evliliği olan Dr. Lütfi Bey'den henüz romanın ilgili kısımlarında, Hala Hanımlar tarafından bahsedilmeye başlanmıştır. Bu durum, ilk aşamada Kâmil Bey'de negatif bir uyarım olmadığı halde sonraki süreçlerde cesaretini büsbütün körükleyecek ve evliliği boşanmaya sürükleyecek bir etmen olmaktadır. Ancak bu vakte kadar, Kâmil Bey kızından ve karısından gitgide daha çok uzaklaştığını sezinlemektedir. (Tahir, 1982: 234) Zihinlerindeki uzlaşmazlıkların görünür olduğu ilk an Kâmil Bey'in evliliği sonlandırmaya karar kıldığı vakittir. Hala Hanımların Nermin hakkında tüm işleyişe el koyduğu ve Sabriye Hanım'ın zoruyla birlikte etkinlikler düzenlendiği vaka, Lütfi Bey ve Nermin Hanım hakkında kıskançlık yaratmıştır. Kâmil Bey kulağında Millici Abi diye yükselen o sesi aramaktadır. O ses, şimdi tekrar belirmeli ve Kâmil Bey'in kulağına gelen bu mesele için, “Görürsün! Eleni'nin neler söylediğini duyar duymaz, Nermin koşup gelir” diye fısıldamalıdır. (Tahir, 1982: 283) Esasında bu ses, Kâmil Bey'e hatırlattıkları ile umudun sesidir. Aynı ses Millici Abi diye bağırdığında nasıl bir dirilme duyuyorsa, ihtiyacı olan dirilmeyi bu evlilik için de duyumsamak arzusundadır. Kâmil Bey'in şimdi aradığı, bir bakış ile tüm şüpheleri yok eden sevgi değil, en küçük yanılgılara pay bırakmayan dostluktur. (Tahir, 1982: 285)

Aile olamama konusunda gösterilen pek çok semptom olmasına rağmen öldürücü darbe, güven duygusunun yitimidir. Nermin Hanım'ın başından beri kopukluk duyduğu ve son zamanlarda ciddileşen bir engel boyutuna ulaşan güvensizliğinin eşkâli ile Kâmil Bey'in nefsanियeti ilgilendiren güvensizliği arasında türsel bir ayrım vardır. Nermin Hanım, hayata daha imtiyazlı yaklaşmanın güven açlığını duymakta ve bunu evlilikte edinmeye

zorlamaktayken, Kâmil Bey'in güvensizliği, birlikteliğin sağlam temelini kökünden yıkıma uğratacak türden bir kuşkunun ağırlığını yüklenmektedir. Fakat *Yol Ayrımı* romanında, güven olgusu edinmemenin makul sebepleri olduğu kadar duygusuzluk yönünün ağır bastığına tanıklık edilmektedir.

Kâmil Bey hapishaneden kurtulmuş, maddi gücünü yeniden elde etmiş, hür bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bitmiş olan evliliğine duyumsadığı hislerin onarıcı veya olumlayıcı olmaması ile birlikte hesaplaşmalarının hâlâ sürdüğü ve Nermin Hanım'ın da düşünsel aksiyonlar aldığı bir süreç başlamıştır. Bu süreçte, çiftlerden herhangi birinin sevgi konusunda çözüme ulaştırılmamış bir çıkmazı yoktur. Geçmiş evlilikten kalan tortular, sevgi veya pişmanlık kalıntıları değil, affedilememiş ve anlaşılmamış yanların dışavurumlarından oluşmaktadır. Eş kavramına yabancılaşmış her iki karakterin de birbirlerine yönelik algıyı değiştirmeye veya kendi gerçeklerini dile getirmek adına bir adımı olmamıştır. Her iki kahramanın semptomlarının farklılığı, çoktan bitmiş bir evlilik üzerine yeniden konuşmaya engeldir. Fakat görünür olan duygulanım, bağışlayıcı ve sindirici ruhsal birliktelikten bütünüyle ayırdır.

Kâmil Bey, boşanmanın ardından ilk kez Nermin Hanım ile karşı karşıya gelmek durumunda kaldığında artık kızını görmeye karar verdiği vakittir ve bu görüşmenin usulleri hakkında Nermin Hanım'la buluşması gerekmektedir. Bu ilk karşılaşmanın, taşıdıkları duyguların yordayıcı yanlarını görmek bakımından bir önemi vardır. Kâmil Bey, eski eşi ile görüşmek üzere Dr. Lütfi Bey'in kliniğini ziyaret etmek durumundadır. Nermin'i orada bulacağı düşüncesi ile vardığı bu yerde, ilk muhatap olduğu kişi Lütfi Bey olmuştur. Eski eşinin, bu yeni eşinde gördüğü şey, tanımadığı bir başka erkeğin hanımını ısrarla görmek istemesinin uyandırdığı tedirginliktir. (Tahir, 2005: 232) Bu, aralarındaki bağlılığın yitimini ve doğal akışında edindiği yabancılık hissini ne derece yakından duyduğu, öte yandan Nermin Hanım'ı içselleştirdiği bağlamdan kesinkes kopardığı mahiyetinde bir duygulanımdır. Rakip sayılabilecek bu insan, kışkırtıcı duyguların aksine suçluluk hissine varıracak oranda kendisine ait olmayan bir kadının eşidir. Kâmil Bey'in duygu yönüyle alıp veremediği hiçbir hesabı kalmamıştır fakat iç kırgınlığı için tatmine ulaştıracak olguların onda hâlâ karşılığı vardır. Örneğin, Lütfi Bey'in Alman bir kadın ile cinsel birliktelik yaşaması, Nermin'i unutmuş olduğu konusunda bir sevinç yaşatmaktadır. (Tahir, 2005: 233) Ancak bu sevinç, paylaşılmayan bir kadının, başka bir erkeğe ait olmasının önünde engel olduğu için değil, eski eşinden bir çeşit öç alma duygusu olarak hissedilmiş mutluluktur. Kâmil Bey için "bırakılmış erkek, bırakmış kadın" (Tahir, 2005: 182) meselesinin, sonraki eylemleri için hareket noktası

oluşturduğu söylenilebilir. Nermin Hanım'ın ise tüm bu algıyı değiştirebilecek saklı gerçeklikleri vardır lakin bunlar ile eyleme geçireceği duygulardan yoksundur. *Yol Ayrımı* romanında, evliliğin bitimine sebep olarak gösterilen gerekçe hususunda bazı noktalara değinilmediği görülmüştür. *Esir Şehrin Mahpusu* romanında, Nermin Hanım'ın, yabancıların balosuna gitmesi sebep görüldüğü kadar Lütü Bey ile yakınlığı da gerekçe konusudur. Ancak *Yol Ayrımı* romanında, bu konu üzerinde durulmamakta, bunun yerine ideolojik uygunsuzluğu ön plana çıkarılmaktadır. Fakat Nermin Hanım eni boyu bütün konuları açıklamak için kendisine lazım olan mazeretlere sahiptir. Bunları açıklama olarak kullanmamasındaki sebep ise halihazırda onu içinde bitirmiş olması ve sonraki aşama için, iç dünyasında bitirmiş olduğu kocanın kendisini şaşırtacak farklı bir yanını görememesidir. Kâmil Bey, kızını ziyaret etmek için kendisine başvurduğunda ve babasının arkadaşı kılığında kızıyla görüşmek talebini dile getirdiğinde, Nermin Hanım'ın ilk tepkisi “hiç değişmemişsiniz.” olmuştur. Nermin Hanım bu sözün manasını açıklarken, Kâmil Bey'in fiziksel görüntüsüyle ilgili bir değişmezlik algısına kapılabileceğini lakin bunun, “kaytarıcılık” yönüyle değişmezlik olduğunun üzerinde durmaktadır. Çünkü ona göre, eğer Ayşe, istediği ruha sahip değilse, kaytarıp uzaklaşabilecektir. Pasif tarafı olarak gördüğü bu yanı için, Nermin Hanım, “adam olamamışsın” demek istemiştir. (Tahir, 2005: 476) Nermin Hanım için Kâmil Bey'in aile konusunda üzerine alamadığı sorumlulukların sebebi “sıvışmak” huyudur. Ona göre, ne kadar haklı sayılabileceği bir dava uğruna eyleme geçmişse ve başarı elde etmişse de Kâmil Bey güç elde edebilmiş biri değildir. Hatta güç edinme kabiliyetinden bile yoksundur. Onun gücü yalnızca pazı gücünden ileri gelmektedir. (Tahir, 2005: 472) Ona göre, Kâmil Bey dünyayı yalnız kendi fantezileriyle okumaktadır. (Tahir, 2005: 473) Kendisini bırakıp gittiğinde, gerisinde yalnızca sütçüye vereceği yirmi kuruş para kalmıştır ve Nermin Hanım Bağlarbaşı'ndaki evden sadece bu parayla çıkıp halasının yanına gidebilmiştir. (Tahir, 2005: 474) O, bazı bilmesi gereken hususlardan bile eşini mahrum bırakmıştır. Hanımefendiye göre, Kâmil Bey, hapishaneye girdikten sonra da mertçe bir iş gerçekleştirmiş kahramanların iç rahatlığını duymaktan uzak kalmış olmalıdır. Çünkü, kaçtığı aile sorumluluğunu hatırladıkça bunalma ihtimali vardır. Lakin bu vicdan acısının bile Kâmil Bey'de görülebileceğinden umudu yoktur. Çünkü böyle bencil kişilerin, vicdan azabını, gerçeklerden sıvışmak için kullanabileceklerini düşünmektedir. (Tahir, 2005: 474) Alfred Adler sevgi ve evlilik konusunda, kişilerden birinin ötekini kendisinden daha fazla düşünmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Adler'e göre, bir ilişkide, eşlerden biri öteki için kendisine duyduğundan daha yoğun endişe duymak mecburiyetindeyse, eşitlik egemen olmalıdır. Eğer samimi bir şekilde edinilmiş bağ varsa, kişilerden biri kendisini bastırılmış kişi yahut gölgede bırakılmış kişi

olarak hissedemez. Eşitlik ise her iki tarafın da bu davranışa sahip olmasıyla kurulmaktadır. Yani her iki kişi de ötekinin yaşamını konforlu ve daha varlıklı duruma taşımak için çabalamalıdır. Bu şartlar sağlandığında ise ilişkideki kişiler artık emniyet içinde olacaktır (Adler, 2018b: 301). Nermin Hanım’a göre, onun yaşamı boyunca ulaşmak istediği emniyet, Kâmil Bey’in, yoksul yaşamın sorumluluklarından kaçmak adına edindiği kahramanlıklar ile alaşağı edilmiştir. Bencilce kaçma güdüsü edinen kocanın, geride kalanlarla ve evlilikle yüzleşebilmesinin önünde aynı bencillik beisi olarak direnmektedir.

Esir Şehrin İnsanları romanına geri döndüğünde, Kâmil Bey’in Karadayı idarehanesinde işe gireceği vakit hissettiklerinin, Nermin Hanım’ın bu düşüncesiyle uyuştugu bulgular mevcuttur. Örneğin, uzun bir zaman yoksulluk ve ödevler hususunda sıkışmış hisseden Kâmil Bey, bu işe gireceği günlerde sabaha kadar masa başında kalmış ve kendisini o gün “Elinde iyi-kötü bir savaş silahı olan, sorumlu insan.” (Tahir, 2015: 143) saymıştır. Kâmil Bey, bu işe yararlık hissi ile içinde bulunduğu durumun yükünü hafifletecek mazeretler arar gibidir. Vazifesine yüklediği manada ise şu gerekçeler ileri sürülmektedir: Eğer davası uğruna mahpus olmuş bir arkadaşın yürekli karısına yardımcı olarak görevini yapmasaydı, bu onurlu içsel huzura erişmemiş olsaydı, ardında kalan yegâne onur yolunu belki gidemeyecek, kızı ve eşini yüzüstü, sahipsiz, yoksul bırakarak Anadolu’ya geçemeyecek ve bir daha böylesine kahraman biri olamayacaktı. (2015: 175) Kâmil Bey’in eyleme geçerken, geride bıraktıklarını iç rahatlatıcı gerekçelerle bastırma gayreti hissedilebilmektedir. Adler bir başka çalışmasında, evliliğin, fevkalade sempati ve fevkalade kendini, eşinin yerine koyma gereksiniminden beslendiğini belirtmektedir. Pek çok insanın, evlilik yaşamına adapte olamamasının sebebini, eşlerin hiçbir zaman birbirlerinin gözleriyle bakmayı, kulakları ile işitmeyi ve birbirlerinin yüreğiyle hissedebilmeyi edinmemiş olmalarıyla gerekçelendirmektedir (Adler, 2018c: 174). Kâmil Bey’in ve Nermin Hanım’ın bağılıklarının yitimi, başından beri birbiri ile çatışma içinde olan semptomların, eşlerin birbirlerini görebilmesine engel olmasıyla kendi trajik sonunu hazırlamaktadır. Her iki karakterin de semptomlarının güçlülüğü, mevcut son dışında bir yazgı belirlemeye başvuracak bir eş yaratımından oldukça uzaktır. Evliliğin bireysel ve sosyal yönlerini algılamada geçmiş deneyimlerin ve karakter gelişiminin yarattığı engeller, aile olabilmek hususunda da imkânsızlık yaratmaktadır. Özellikle Nermin karakteri için, yaşanan olaylar durmadan tekrar eden bir çıkmaza öznesini hapsetmekte gibidir. Freud’un “yinelenen zorlantı” ismiyle literatüre kazandırdığı bu psikolojik zorlantıda karakter, kendisini, sürekli dolaşıma giren kökensel örselenmenin içinde bulmakta, hüsrânın sembolik ve haliyle duygusal karşılığına

denk olana yönelik bilinçdışı bir eğilim duymakta, bilinçsiz bir şekilde, aynı sahnenin, kostümün ve senaryonun içerisinde neredeyse aynı tiyatroyu sergilemektedir (Freud, 2019:12). Yine Freud'un üzerinde durduğu gibi bu durum, içerisinde haz ihtimali barındırmayan, oldukça geçmiş bir zamandan bile, o vakitten şimdiye kadar bastırılmış dürtüsel iç tepileri dahi doyuramayan geçmiş tecrübeleri hatırlatmaktadır (Freud, 2019: 36).

Özne, kendisini aynı senaryo içerisinde, aynı zorlanti ile yaşarken buldukça, yaşamının doğal akışındaki duyguları kaçırmakta ve döngünün dışına çıkamamaktadır. Kâmil Bey'in ise ulvi sayılacak milli duygularını yaşatırken, eş zamanlı yürütebileceği aile yaşantısı ihmale maruz kalmakta ve üstesinden gelmeye karşı gösterdiği dirençsizlik ve bilinçaltı bir istek ile gözden çıkarılmaktadır. Bir noktada olumlu kırılmalar yaşayamayan mahların, ilişkideki bu dirençsizliğe karşı birlikte var olabilmesi beklenen bir son değildir.

5.2 Ebeveyn ile Kurulan Özdeşim ve Fantazm Arzusu Olarak Kurulan Baba Sembolünün Realiteye Tekabülü

Çocuğun, anababa ile kurduğu özdeşimin, onlara benzer yönler geliştirmekte referans oluşturduğu ve çocuğun yatkinlik sağladığı yöne doğru benzeşiminin arttığı gözlemlenmektedir. Dökmen'in anne ve babayla kurulan benzerliğin özdeşim yönünü araştırdığı çalışmasında, anneye kurulan benzerliğin yordayıcı taraflarından birinde şu beklentiye girilmektedir: Çocuğun anne ile kurduğu benzerlikte annenin kişilik yönlerinin öneminin araştırılması ve anne tarafından benimsenen cinsiyet rolünün, modern olmaya yönelik yaklaşımının, çocuk ile temasının, çocukla arasındaki çatışmaların bir araştırma kapsamında incelenmesi gerekli olabilmektedir (Dökmen, 1997: 30). Baba ile etkileşimi içeren bir bulguda ise, çocuğun babaya yönelik kabullenme davranışının, kişisel bağımsızlıkla ilintili değerlere yönelimde artışa sebebiyet verdiğini ve bu kişilerin uyma değerini daha az oranda önemsedikleri aktarılmaktadır (Esen ve Cesur, 2015: 19). Bu doğrultuda, ebeveyn ile yakınlık ve benzerlik anlayışında çeşitli ölçütlerden söz edilebildiği açıktır. Dökmen 'in çalışmasında, ebeveyn ile benzerlik edimini içeren şöyle bir nokta dikkat çekmektedir: Toplumsal güç önemli olsa da daha önemli olan duygu gücüdür. (1997: 32)

Ayşe, *Yol Ayrımı* romanında on sekiz yaşlarına girmek üzere olan bir genç kızdır. Pratik yaşamın bireyleri gibi o da ruhi portresinin gelişiminde, anne ve babasının algıladığı yönleri ile kurulu ruhsal yakınlıklar veya uzaklıklar edinmiştir. Dökmen'in yürüttüğü çalışmada, anne ile kurulan benzeşimin kızlarda %42 ve erkeklerde %51 civarında olduğundan söz edilirken baba ile kurulan benzeşimin, kızlarda %61, erkeklerde ise %58

olduğu belirtilmiştir. (1997: 30) Bunda değişkenlerin etkisinin önemi açıktır. Ayşe'nin ruhi portresi incelendiğinde de babasıyla kurduğu benzerlikte daha yoğun bir etkinin olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Kız çocuğunun babasına daha yoğun kurduğu benzerliğin ruhsal yönleri Ayşe karakterinde incelenmeye elverişlidir. Annesi ile çarpık ilişkisinin alt sebeplerinde ise, bilinçdışı kurulan benzerliklerin anne ile kız arasında açmazlara yol açtığı ileri sürülebilir. Vaka gelişimi ile özdeşim süreci bir arada incelenerek bu saptama somut bir görünüme ulaşabilmektedir.

Ayşe, henüz yedisinde iken babası Kâmil Bey yedi yıl kürek cezasına çarptırılmış ve bu sürenin tamamında Nermin Hanımlar tarafından çocuğun babasını unutmamasını ve mazeretler ile oyalanmasını sağlayacak açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra ise Kâmil Bey'in öldüğüne dair bir inanç ile baba, ancak imgesel varlığı ile çocuğun dünyasında var olabilmektedir. Kâmil Bey ile Ayşe'nin yeniden karşılaşma planında, tıpkı Fuat Mahir'in kendi kızına yaptığı gibi kıza, babası olduğunu açıklamadan onu tanıma yolu izlenmiştir. Olası bir hayal kırıklığı durumunda Kâmil Bey de onun gibi kızından uzak durmak niyetindedir. Süreç boyunca Kâmil Bey ve kızı arasında senelerin yarattığı boşluklar ve birbirleri hakkında eksik fikirlerin yarattığı kuşklar ve önyargılar barınmaktadır. Bunun aksine, Ayşe annesi ile daha fazla vakit geçirme imkanına ulaşmış ve bir annenin var olabileceği bütün yaşamsal alanlarda kişiliğinin hangi yönleriyle yer kapladığını deneyimlemiştir. Bu deneyim ile çocuğun, annesinin ruhsal yönlerine benzerlik sağlaması beklenebilirken aralarında, ruhlarının birbirlerine bağlanmasına engel oluşturacak farklılaşmalar meydana gelmiştir. Meral Salman Yıkılmış'a göre, çatışmalı ilişki içerisinde bulunan anne ve kız ilişkisinde, anneden kopmaya, özerkleşmeye duyulan ihtiyaç ve bağımsızlaşmaya dair problemler fazlaca ön plana çıkabilmektedir (Yıkılmış, 2022: 420). Ayşe'nin annesiyle çatışmalı bir ilişkide bulunduğuna dair örnek vakalara rastlanılması güçtür çünkü Ayşe'nin, annesi ve babasından birine tamamen yöneldiği ana kadar gerçekleşen ilişkilene biçimlerinde siliklik mevcuttur. Ancak Ayşe'nin, annesinden tamamen kopma gerekçeleri ve arzusu göz önünde bulundurulduğunda, aralarındaki çatışmanın sözselsel yahut uygulamalı bir müdahale tarzı olmaktan çok fikri dünyalarındaki çatışmalar ve ayrışıklık ile yüklü olduğu ileri sürülebilmektedir. O, babasının ölmediğini öğrendikten sonra evden ayrılacağı vakit, annesini, salonun kapısından yalnızca bir "hoşça kal" sözcüğüne sığdırmıştır. Üvey babasına bir allahaismarladık etmesini talep ettiklerinde ise "burda allahaismarlanacak, bir bu kırmızı balıklar var!" (Tahir, 2005: 478) diyerek geri çevirmiştir. Burada, öfkesinin kaynağı esasında annesidir. Ruhlarının çatışmasından doğan bu ayrışıklık, çocuğun annesinden ayrılma isteğini tamamen

pekiştirmekte ve bağımsızlığını edinmede netlik kazandırılmış bir davranış olarak açığa çıkmaktadır. Babasının ideolojisinin, kendisinin ideolojik anlayışına yüzde yüz uyumlu olduğunu kavradıktan sonra, baba ile kurulan ruhsal benzeşim net bir biçimde artmış ve babanın kabulü sağlanmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere, babanın ruhsal yönleri ile benzerlik edinilecek ebeveyn olarak algılanması, çocukta bağımsızlaşma duygusunu perçinlediği için Ayşe'nin annesinden kopması kolaylaşmış olabilmektedir. Ayşe'nin fikir dünyasında, benimsediği ideolojinin bir parçası olmayan ebeveyn, suçluluk duyduğu bir nesne olarak içselleştirilmektedir. Ruhsal gücünü kalkındıran toplumsal güçtür ve bu da Kuvayi Milliye ruhundan ileri gelmektedir. Annesinin en çok bu yönü ile “güç” dolayımında bir karşılığı yoktur. Her benzerliğin içerisinde, gücün ölçüt oluşturduğu bir benzeşim bağlamı kurulmaktadır. Çocuğun, ebeveyne benzeyiş serüveninde de “güçlü olarak algılanan” ebeveyne yönelim artmaktadır. Toplumda, gücün temsiliyetini yaşatan Ayşe'nin annesi değil babasıdır. Dolayısıyla çocuğun özdeşim kuracağı ve yaklaşacağı kimlik baba kimliği üzerine kurulurken, benlik kavramının onun uzağında şekillenmesi beklenen bir netice değildir.

Çocuğun, anneden bu kararlılıkla uzaklaşıp kendi kimliğini bağımsız bir şekilde yaşatma gayreti, babanın ruhunun bir izdüşümü olarak öne çıkan bağımsızlık algısına benzerlik göstermektedir. Ayşe'nin ekseninde anne, çoğunlukla ötekine bağlı hayatta kalarak varlık gösteren ve çocuğa bağımsız olmayı vaat edebilen bir yaşam biçimine sahip değildir. Karar alması gereken kritik vakalarda, annenin dayanıklılık ve özerklik kimliği ile faaliyete geçtiği görülmemektedir. Örneğin Ayşe henüz lisedeyken, üvey babası Dr. Lütfi Bey'i odasında hemşire ile uygunsuz yakalamıştır. Bunu annesine iletğinde ise gördüğü karşılık, ergenin, annenin kişiliğinin hangi yönleri ile var olduğunu algımlarken, ona dair düş kırıklığı yaşatacak bir güçsüzlüğü bilincinin dip kısımlarına iteceği biçimdedir. Ayşe, yakaladığı uygunsuzluğu annesine anlattığında aldığı karşılık “Bir daha kapıları vurmada hiçbir yere girme.” (Tahir, 2005: 479) olmuştur. Ergenin, gerçek bir ilişkide yaşanmayacak bu “normal karşılama” halinin, annesi tarafından tam aksine olağan karşılandığına tanık olması, başta annesine karşı karakter algısını, ardından annesinin varlık olarak yeterlilik gösterebilme kabiliyetini zedeleyebilir. Hangi durumlarda bağımsız bir birey olunacağını annesinden edinmeyen çocuk için başvurulacak bir diğer yol, babasının kendi gerçeklerine uygunluğunu ölçmesi ve kime benzemeyeceğine karar vermesidir. Ayşe'nin annesinden ayrılma ve bağımsızlığını elde etme dolayımında, ne zamana kadar tutsak olacağını bilmeyen babanın,

sonsuz bağımsızlık uğruna kendini feda edişi, özerkliği öğrenmenin ve cesaret edinebilmenin belki de ilk yoludur.

Ayşe'nin annesini reddetme davranışına, annesi tarafından bir itiraz yoktur. Tam aksine annenin çocuğuna karşı kayıtsızlığı ön plandadır. Aralarındaki kopukluğun tek taraflı olmadığı Şükran Hanım'ın görüşü ile desteklenmektedir. Ayşe ile hangi konu üzerine konuştuğunu hatırlamamak ile birlikte Ayşe ona annesinden bahsetmiştir. Şükran Hanım'ın dikkat ettiği, Ayşe'nin konuşurken çok ölçülü davranmasıdır. Hiçbir kasıt göstermediği halde, Şükran Hanım Ayşe'nin annesini sevmediğini anlamıştır. Yalnız bu küçümsemek de değildir, tamamen görmezden gelmek, sevmemektir. Rol gereği sevmiyor gibi görünmek değildir bu. Aralarındaki ilişkinin şimdiye kadar bu şekilde geliştiği hissedilmektedir. Anne kız olmayı istemeyen iki kişiden bahsetmektedir Şükran Hanım. Onların içinde bulunduğu sanki yalnızca katlanmaktır. Aralarındaki benzerliğin de bundan ileri geldiğini düşünmektedir. Bunun dışında, bu iki kadın tamamıyla zıt tiplerdir. (Tahir, 2005: 468) Ayşe ve Nermin Hanım arasındaki anne kız bağının reddedilmesi, bastırılmış bazı duygular ile ilintili olabilir. Birbirlerine katlandıkları noktada, ayrıca katlanmak zorunda oldukları ve aralarında görünmez halde var olan “baba” gerçekliğinden söz edilebilir. Henüz babası ile tanışmayan Ayşe için, baba içten içe tahammül edemediği ve içinde öfkeyle büyüttüğü kişidir. Nermin Hanım için de Kâmil Bey daha önce katlanılamamış bir kocadır. Dolayısıyla anne ve kız olmanın katlanılmayacak ortak sebeplerinden belki en önemlisi, iç dünyalarında katlanamadıkları ortak kişinin hatırlatıcısı yahut taşıyıcısı olmaktır. Yani Kâmil Bey, çocuk için katlanılmayacak bir baba ise onu en çok yaşatan kişi annedir. Anne için ise katlanamadığı eski eşin bir parçası olan çocuk, gizil ve katlanılamayan bir ortak parça olabilmektedir. Öte yandan, Ayşe'nin süregelen isteksizliğinde, var olamayan babaya duyulan öfkenin, anneye de paylaştırılmasıyla ortaya çıkan ve zamanla kayıtsızlığa evrilen bir nefret duygusu da saklı olabilir. Yahut ilk tasarıda bulunduğu baba imgesinde, fantazmına uygunluk gösteremeyen ve olumsuz algılanan babalık durumunun, annesini suçlayacağı yönleri açığa çıkabilir ve bu, annesinin, babasını seçmiş olması üzerine gelişen hoşnutsuzluk meydana getirebilir. Babasının hayatta olduğunu öğrendikten sonra ise çocuk için, baba ve kız olabilmenin önündeki engel, anne olarak kabul görebilir. Bütün bu durumlarda, annesi, içten içe suçlayabileceği ilk anlamlı varlıktır. Bununla birlikte, çocuğun ebeveyni nasıl kabullendiği, anne ve babanın birbirini nasıl kabullendiği veya reddettiği ile ilişkili olabilmektedir. Çocuğun, ebeveynlerden birini sevebilmesinin önünde, bir diğer ebeveyn engel olarak görülüyorsa, çocuk sağlıklı bulduğu ilişkiden koparak sevmeyi denediği ebeveynine meylini arttırabilmektedir. Ayşe de bu durumda,

beğenisini kazanamayan ve bir bütünün parçaları olmayan anne kızlık ilişkisini gözden çıkarmaya hazırdır.

Annenin de kızı kadar gözden çıkarma davranışı geliştirmeye hazırlıklı olduğu fark edilmektedir. Nermin Hanım, bu konuyla ilk kez Şükran Hanımlara ziyaretinde yüzleşmiştir. Kâmil Bey, kızının karşısına seneler sonra çıkmıştır ve kız annesine “neden” diye sormadan suçlu kişinin annesi olduğuna karar vermiştir. Nermin Hanım’ın bu konu üzerine açıklama yapmayı uygun gördüğü kişi kızı değil, Şükran Hanımlardır. Nihayetinde, kızını gözden çıkarmış bir anneyi harekete geçiren etkilenim, kendi gerçekleri ile kızının kendisine doğru bir anlayış geliştirme beklentisi değildir. Anne, kızı ile kurulu olan barikatın gerisinden ve ona ulaşmasını temenni etmeden yalnızca içini dökmektedir. Nermin Hanım, Kâmil Bey’in daha sonra yaşadığını öğrenmiştir fakat kızına ulaşmak ya da onu aramak gibi bir endişesinin olmadığını gördüğünde gerçek olanı kızına söyleme gereği hissetmemiştir. Ayşe ise babasının yaşadığını öğrendikten sonra, annesine, niçin kendisine söylemediği merakıyla bir soru sormadan suçlama yoluna gitmiştir. Nermin Hanım’a göre Ayşe’ye gerçekleri anlatmamasındaki sebep Ayşe için, annesinin zannettiği rahatlığı ya da suçluluk duygusudur fakat doğrusu bu değildir. Anne, bunu kızına anlatsa bile kendisini anlayabileceğini düşünmemektedir. Buradaki temel sebep ise, babada ve kızda aynı biçimde gördüğü romantikliklerdir. (Tahir, 2005: 476) Annenin, kendisini anlayabileceği tereddüdüne dahi girmeden kızı tarafından anlaşılmayacağına duyduğu inanç, baba ve kız arasında kalıtsal olarak varlığına inandığı benzer tavırdan ötürüdür. Eski kocasında gördüğü neyse, kızında gördüğü de odur ve ikisinin ayrı varlıklar olduğunu kabullenme yoluna girmeden anne, eski eşine uygun gördüğü mesafeyi, babasından bir parça olan kızına da almaya hazırdır. Bu aralarındaki Kâmil Bey çıkmazını belirgin hale getiren kabullenmeme davranışının dışavurumudur. Nermin Hanım’a göre, onların bu denli romantik olması ayıplanacak bir hal değildir ancak ona göre hakikaten romantik olan kişiler, ne denli yumuşak huylu ve hatta gözleri dolu dolu gözükseler bile içten içe üzülmazler. Ona göre bunun sebebi, romantik olmanın hodbin olmakla ilintisidir. Ve hakikaten üzülebilmek için önce kişinin, gerçeklerin farkına varması gerekmektedir. (Tahir, 2005: 476) Annenin nazarında çocuk ve baba birbirinden ayrı algılanamamaktadır. Anne, çocuğunu eleştirirken sanki eski eşini eleştirir gibidir. Kızının suçlu olduğu yanlarını irdelerken suçladığı sanki kızıyla birlikte eski kocasıdır. Nermin Hanım’ın aşamadığı bu engel, çocuğu ile arasındaki çatışmayı onarıcı vaziyete taşıyabilmesinin önüne geçebilmektedir. Bir bütünün parçaları olarak gördüğü baba ve kızı, iş birliği içerisinde hissetmek, annenin annelik duygularından geri itilmesine ve

çocuğun “evlat” dolayımında yahut sevgi dolayımında yer alabilmesine engel oluşturmaktadır. Öte yandan, evlat olarak Ayşe, Nermin Hanım’dan öcünü alabilmek için bir aracı olarak da değerlendirilmektedir. Nermin Hanım, Kâmil Bey’in Ayşe’yi görmemeye dayanma gücünde, kendisine ve yarı yarıya kızına beslediği kinden bahsetmektedir. Fakat bu kin, kendisinin yanında yer alacak Ayşe’ye karşı değil, yoksul saydığı babasını kabullenmeyecek ve suçlu annesinin yanında kalacak Ayşe’ye duyulan kindir. (Tahir, 2005: 476) Buna yakın bir hissiyat, ölmeden önceki vakit Fatma Hanım’da da uyanmıştır. Herkes gerçekleşecek olan baba kız karşılaşmasının sonucunu merakla beklerken Fatma Hanım bu türlüünü uygun görmemiştir.

Ona göre eğer Ayşe, annesi tarafından haksızlık edilmiş babasını, mal varlığıyla değişecek denli hodbin bir kız ise kızı Nermin Hanım’a bırakacaktır. Yoksul olduğunu zannettiği babasını mutlu etmek için fukaralık çekmeye katlanacak bir kız ise bu durum da yine annesinden intikam almaktır. (Tahir, 2005: 181) Doğrudan aynı intikam yolundan bahsedilmemiş olsa da bu iki öngörü birbirlerine yakın öngörülerdir. Biri, Kâmil Bey’in karşısında duran Nermin Hanım’ın düşüncesi iken ötekinin Kâmil Bey’in yanında bulunan ve norm karakter sayılan Fatma Hanım’ın düşüncesi olması, her iki cepheden benzer bir görüşü, ortak bir kanı haline getirmeye dayanak oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocuğun, bir manada intikam aracı olarak görülmesi ve bunun Kâmil Bey’e fayda sağlayacak bir tercih haline dönüşmesi Nermin Hanım’da mağlubiyet hissi geliştirebilir. Tüm bu yönleri ile çocuk, evlat olarak değil, karşıt özneye hizmet sağlayan ve karşının ereğini yerine getirebilmesi için gerekli bütün doneyi ve dostluğu ona bahşeden hasım durumuna geçebilmektedir.

Ayşe’nin geçmiş süreçler boyunca annesiyle uyumsuzluğu, annesini beğeni nesnesi olarak karşısına oturtamayışı, annesiyle kuracağı özdeşimi henüz başından sekteye uğratmış ve ardından annenin tamamıyla ortadan kaldırıldığı bir yok sayma realitesi ortaya çıkarmıştır. Tüm bu şartlar ve farklı anlayışlarla, kızın anne figürünü içselleştirmesi ve özdeşim kurması güçtür. Bu manada, anne ve kızın nasıl tıynetlere sahip olduğunu araştırmakta fayda görülebilmektedir. Ayşe, tıpkı babası gibi Kuvayi Milliye ruhu ile yaşayan biridir. O atalarından hiç kimsenin, vatan için mücadelede bulunmamış olma durumuna yönelik utançla ve suçlulukla yaşamaktadır. Uçlarda yaşanan bu milli duygu, ideolojik evreninde makul ve mantıklı gözükse de bu, annesiyle arasındaki ilişkiyi şovenist bir biçimde “reddetme” tepkisine yol açabilmektedir. Benzerlik ve özdeşim kurabilmenin temel gerekliliklerinden biri beğeni duymaktır. Bu manada, Ayşe’nin babasında büsbütün edindiği ve annesinde hiçbir zaman erişemediği duygulanım, beğenidir ve bu ebeveyninin fikri dünyasını

ilgilendirmektedir. Saka'nın Naci, Ayşe'ye babasının gıyabında anlatırken, babasının bu dava için yedi sene hapis yattığından, o kadar zaman içinde pamuklara sarılı büyümüş babasının ruhunda en ufak bir bozulma yaşanmadığından, dışarıdan bakanın başmürettep sanacağından bahsetmiştir. Dahası onca savaşa girmişlerin içerisinde babası kadar yürekli olanının görülmediğini de Doktor Münir Bey'e sorarak dolaylı yoldan teyit etmiştir. (Tahir, 2005: 299) Kâmil Bey'in toplum nezdinde algılanış durumu, Ayşe'nin babasına benzerlik kurma isteğini arttıracak oranda olumludur. Bunun kendi düşünsel dünyasına halihazırda uygunluk sağlaması, ebeveyn arasında zayıf olarak algılananın annesi olduğuna katkı sağlayabilir. Çocuk, annesi ile özdeşim edinmekten ve ona benzemekten bu sebepler ile kaçınarak seçili ebeveynine karar vermiştir.

Daha önce ebeveyne bağlanma davranışının, sonraki ilişkilerde çocuğun ne türlü bağlanma davranışı geliştireceğine temel oluşturduğu üzerinde durulmuştur. Bu konu özelinde, Ayşe'nin hayatına kabul edeceği erkeği seçerken, onu yakından tanıyan annesinin, kızı için yorumu üzerinde durmakta yarar görülmektedir. Nermin Hanım, Ayşe'nin evleneceği Kadir'i uygun bir eş olarak görmemektedir. Kadir'in, daha önce Ayşe'nin zengin olmasına duyduğu zaaf (Tahir, 2005: 211) ve menfi sebepler ile ideolojik dünyasında kolayca değişikliğe gitmesi (Tahir, 2005: 469) annesini haklı çıkarabilecek izlenimler arasında yer alabilse de esasında onun, Kadir'in geçmiş yaşantısını kapsayan bir memnuniyetsizliği vardır. Nermin Hanım, kendi seçimleri için, hayatı boyunca güven arayışında bulunduğunu, bunu budalalık olarak gördüğünü, birine tamamıyla güvenilebilmenin mümkün olmamasına rağmen bu arayıştan vazgeçemediğini sözleriyle ifade etmektedir. Lakin kızında gördüğü de farklı biçimde bir hırdır. O, annesinin aksine kendisinin yön verebileceği bir eş arayışındadır. (Tahir, 2005: 446) Bu türlü uç noktalarda güven temeli oluşturmak, kızın, annesi ile taban tabana zıt yönere taşındığının gösterimleri arasındadır. Nermin Hanım, hayatına alacağı kişilere gösterdiği bağlanma davranışının benzerini kızına da göstererek, bağlılıklarının yitimine serinkanlılıkla, kayıtsız sayılabilecek düzeyde yanıt vermiştir. Bu, kendi ideallerine uygun olarak içselleştiremediği evladın, güven bağlamından koparılmasına örnek oluşturabilir. Kızın ise, hayatına alacağı kişiyi ülküsüne uygun algılama ve dönüştürebilme inancı, daha önce ebeveynlerinde sürekli arayışını sürdürdüğü, arzu ettiği ve idealleriyle uyumlu anne ve babaya sahip olma isteğinin gücüne benzerdir. İki türlü seçimin de bireye özgü mantıksal yönleri üzerinde tartışmak mümkünse de düşkün oldukları emellere ayak direme tavırları arasında yakınlık vardır. Nermin Hanım'ın eklediği şu sözler: “Bu iki tip gerçekten mutsuz bile olamazlar.” ve gerekçesi olarak, “Çünkü bilemezler mutluluk ile

mutluluk arasındaki farkı bile.” (Tahir, 2005: 446) her iki ilişki türünde de yalnızca emelleri hususunda ısrarcı olmalarının ve sağlıklı sayılabilecek yönleriyle bir ilişki edinmeye belirli açılardan kör kalabilmenin yatkınlığına örnekler içermektedir.

Anne ile kurulan özdeşimin sekteye uğradığı birçok yön bulunmaktadır. Fakat bunlar yaşanırken, çocuğun başından beri babasıyla da sağlıklı bir ilişki içerisinde bulunamadığı açıktır. Çocukluk döneminin büyük bir kısmında babasının hapisanede olması, geri kalan kısımlarında ise varlığından haberdar olmaması, çocukluk ve ergenlik çağında baba yoksunluğu yaşamasına sebeptir. Babanın imgesel karşılığı çocuk için netleştirilmiştir ve kendisine sunulan babanın bununla bir yakınlığı yoktur. Daha sonra hayatına girecek olan ve kendi fantezisiyle birebir uyuşan babasına, tıpkı annesine geliştirdiği şovenist “reddetme” eğilimi kadar bilişsel bir çarpıtma yansıtmaktadır.

Bu, koşulsuz ve sorgusuz bir kabullenmeyi sağlayan olumlu çarpıtmadır. Babasının yokluğu ile hayatta edinilebilecek en mümkün kahramanı kaybetmiş çocuğun, onu tekrar bulduğunda yalnızca olumlu yönleriyle karşılaşması ve suçlu nesneyi annesi olarak seçebilmesi, aradaki boşluklarda fantazm unsuru olarak büyüyen baba algısı ile de ilişkili görülebilir. Baba, bu bağlamda kudretli, kahraman kişidir.

Özer’e göre, mutlak otoriteyi devam ettiren babaların evlatlarında da otorite sevdası görülebilmektedir. Yani otorite bağlılığı, bütünüyle etkisiz ve biat eden bir noktaya yakınlaşma ya da bir gün, babanın sonsuz otoritesine sahibi olacağına dair düş edinen mimetik bir özerkleşme hali olarak açığa çıkabilir. İki durumda da kurtuluşu olmayan otoriteyle bütünleşme durumu görülmektedir (Pelinsu Bulut Özer, 2022: 112). Bahsedilen özelliğiyle otorite, babanın kültürel geçmişinden çocuğuna bilinçsiz olarak taşıdığı koddur. Çocuk, buradaki gücün bilincine vardığı andan itibaren onu elde etme açlığı ve hırsı ile harekete geçebilmektedir. Yahut altından kalkamadığı bir yüke dönüştüğünde, savunma olarak örtülü bir itaate evrilme ihtimali doğmaktadır. Kâmil Bey’in otorite işlevi, atalarından hareketle edinilmiş bireysel bir güç anlamına gelmemektedir. O, atalarının otoritesini yıkıcı güce sahip ruh özelliğiyle, onların otoritesine karşıt bambaşka bir kudret elde etmiştir. Dolayısıyla bu otoritenin tanılayıcı karşılığı bireysel değil toplumsaldır. Ayşe’nin fantazmında babanın otoritesi, en çok bu yönüyle açlığını duyduğu türdendir. Bu tür lüsünün açlığını duyan genç kız, babasından kendisine miras kalacak otoritenin sahibi değil sürdürücüsü, taklitçisi değil, yaşatıcısı olmak ereği ile ülküsüne bağlıdır. Bunu sürdürme isteği ise henüz babasını tanımadan önce bir arzu mahiyetinde ortaya çıkmıştır. Bu sebeple

baba başından beri onun düşlemindeki kurulu manaya karşılık gelen ve benzerlik kurulmak istenilen ebeveyn değil, realiteye tekabül eden bir fantazm unsuru olarak var olmaktadır.

SONUÇ

Kemal Tahir, eserlerinde sosyal meseleleri oldukça realist bir anlayış ile yansıtan ve Türk toplumunun sosyal yapılanmasının başarılı örneklerini sunan bir roman yazarı olarak tanınmaktadır. Onun eserlerindeki karakterler, toplumdaki semptomun birer parçası olarak ön plana çıkarılmaktadır. Lakin bu çalışmada görüldüğü üzere, karakterler yalnızca dış dünyanın birer mahsulü değil, kendi iç dünyalarındaki çıkmazların pençesinden kurtulamayan, ruhsal derinliğe sahip kişilerdir.

Sanatçının üzerinde durulan eserleri, bir ana çizgiden ilerleyen fakat kendilerine ait yollar edinen insanların yaşam öyküsünü kapsamaktadır. *Yol Ayrımı* romanında, daha önce yaşça ufak karakterlerin yetişkinlik çağlarının romana dahil olmasıyla olay örgüsünde yer yer değişiklik görülse de ana çizgi ve ana karakterlerin gelişim süreçleri şartlara bağlı bir şekilde, tek hatta kalmayı başarmaktadır. *Esir Şehrin İnsanları* romanında, olayların başlangıç süreçlerinin, *Yol Ayrımı* romanına varıncaya değin psikolojik alt sebepler sunduğu görülmektedir. Bu romanlarda, bir çocuk olarak Ayşe'nin; bir türlü başarıya ulaştırılamayan bir evliliğin özneleri olarak Nermin Hanım'ın ve Kâmil Bey'in, üst benin zayıflığını ortaya koyan pek çok psikolojik oluşum örneği barındıran mahkumların, bastırılmayan cinsel dürtülerin, oldukça yoğun psikolojik malzemeler ile işlendiği bir kurgu bulunmaktadır. Yazarın, hem bu manada yoğun malzemeler sunan cezaevi ortamını yansıtmayı hem de özgür yaşamın pek çok alanında içinden çıkılamayan kişisel dramlara değinmesi ile bu üç romanı, yaşamlarının farklı evrelerindeki insanların psikolojik görüntüsüne ilişkin bilgiler içeren, çok yönlü değerlendirmeler sunabilmektedir. Tek bir karakterin, başlıca yaşadığı birden fazla ruhsal semptomun dahi, psikanaliz evreninde birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Örneğin başlangıçta, kişiliğinde patolojik kusurlar gözlemlenen karakterlerin, eserin sonuna ulaşınca değin, bu eğilim türlerine eklemenecek ve tutarlı başkaca eğilimlere başvurmalarının, psikanaliz evreninde uygunluk gösteren manaları bulunmaktadır. Bu durum en nihayetinde, yazarın ruhsal bir bütünlük sağlamadaki bilinci ve bilgisi ile açıklanabilmektedir.

Kemal Tahir'in karakter yaratımında, tutarsızlığa pay bırakmayan bir uzman bakışı ile yalnızca toplumun bireyini değil, bireyin içsel dünyasını da gözlemleyebildiği açıktır. *1950 Öncesi Cezaevi Notları*'nda da belirttiği üzere o, bir öyküye başlarken, hikâyenin karakterlerini ve muhitini, -ortaya çıktığı yeri- bir de kendisinin içsel dünyasında aramaktadır.

(Tahir, 1991: 276) Belki de en çok bu sebeple karakterlerin psikolojik durumlarını, içsel okumaya elverişli bir biçimde kurabilmiştir. Bir psikanalist bakışı gibi, şahısların davranış durumları, neden bilimselliğe dayandırılan gerekçelerle şekillendirilmiştir.

Bu çalışmada, erkeklik algısının bireyin psikolojik yaşamına etkilerini içeren bir yaklaşım ortaya koyulmaktadır. Çalışmanın sonucunda, kadın bireylerin daha güçlü kavranan erkek bireye öykünerek yahut erkek karakterlerin, erkek bedeni içerisinde maskülen girişimlerini arttırarak görünürlüğünü arttırmayı amaçladıkları, psikolojik bir okuma ile açığa çıkmaktadır. Sosyal alt sebepli bu durumların, romana toplumsal yaşamdan aktarıldığı ancak birey üzerindeki ruhsal dönüşümünün irdelenmediği geçmiş çalışmalardan yola çıkılarak öne sürülebilmektedir. Toplumsallık kazanan bir algılayış biçiminin bireyin ruh semptomlarına ne türlü dönüşebileceğini irdelemek, çoğu zaman sosyal bir mesele olarak sınırlandırılan çalışmalara psikanaliz dünyasından bir perspektif sunmaktadır.

Psikanalitik bir inceleme ile baş kahramanın mahpusluk yaşamı boyunca geçirdiği ruhsal süreçler, ruhun dönüşüm serüveni olarak mercek altında tutulmaktadır. Kâmil Bey, en nihayetinde bir ülkünün temsilcisi olarak romana sabitlendiği gözlemlenen esas karakterdir. Bu karakterin, toplumsal bir ruhun taşıyıcısıyken dahi ruhun sancılarında ve insan olmanın gerekçelerinden kurtulamadığı gözlemlenmektedir. İlgili kazanım, toplumsal bir varlık olarak tetkik edilen kahramanın, ruh varlığının da güçlülüğünü göstererek geri plana itilen bireyin dramını sosyal dram kadar görünür hale getirmek üzerinedir. Kahraman her ne kadar, toplumun değeri olarak benimsenen bir ülkünün taşıyıcılığını üstlense de psikanalitik bir okumaya elverişli derecede insan olmanın çıkmazlarıyla mücadele etmektedir. Bu, Kemal Tahir'in sosyal meseleler ile eş zamanlı olarak, bireyin ruh dünyasını ne denli güçlü bir şekilde yansıttığının gösterimi arasındadır.

Çalışmada bir diğer psikanalitik bakış, mahpus psikolojisini aydınlatmak üzerine odaklanmaktadır. Yazar, çeşitli mahpusların psikolojisini, psikanaliz evreninde bir karşılığının olduğundan haberdar derecede, uzman bakışı ile incelemekte ve tutarlı bütünlükler sunmaktadır. Örneğin, karakterler arasındaki Mehdi Bey, bir taraftan antisosyal davranış eğiliminin güçlü örneklerini sunarken, öte yandan ona eşlik edebilecek sadizmin de semptomlarını yaşamaktadır. Çalışma içerisinde yer verilen araştırmaların, bu tip kişilik bozukluklarının bir arada gözlemlenebileceğine dair bilimsel kanıtlar sunabilmesi, karakterin sadizmde gözlemlenen bir şekilde kurbanına eziyet etmesi ve hatta yakın çalışmalarda ortaya koyulan biçimde, tek seferliğe mahsus cinayet işleyenlerin gerçekleştirdiği gibi üst üste

eziyetler etmek yerine silahla bir kerede cinayeti gerçekleştirmesinin psikanalizde bir karşılığı ve tamamlayıcılığı vardır. Mahpus bireyler, iki ayrı ülküde incelenen değerler olarak rol üstlense de mahkûm psikolojisinin tüm gerçekliğiyle romana aktarıldığı, psikolojik durumlarına geniş ve tutarlı bir şekilde yer verildiği açıktır. Sonuç olarak, toplumu ikiye bölen bir siyasi meselenin toplumsal yansıması işlenirken dahi bireyin psikolojisinin oldukça güçlü bir şekilde parlatıldığı ve geri planda tutulmadığı açıktır. Bireyin psikoloji, burada da sosyal dramın arka planında kalmamakta, el ele ilerlemektedir.

Çalışmada öne çıkarılan bir başka mesele, psikanalitik bir okumaya oldukça yoğun malzemeler sunan parafilidir. Yazarın, üçleme boyunca, dürtüsel yaklaşımları oldukça az oranda sansürlediği ve cinsel meseleleri açık bir şekilde işlemekten geri durmadığı açıktır. Onun eserlerinde, alt benin direnişi güçlüdür. Bu güçlülük, psikanalitik bir okumaya olanak sağlamaktadır. İlgili araştırmanın sonucundaki kazanım, süper egonun yetersizliği sebebiyle dizginlenemeyen alt ben oluşumlarının görünürlüğünü arttırarak, psikanalizin işlevini ön plana çıkarmak üzerinedir. Karakterlerin eğilimleri incelendiğinde, toplumda örneklerine sıkça rastlanmayan ve hatta bugün dahi konu çerçevesinde çalışmaların yetersiz kaldığı emsaller gözlemlenmektedir. Kemal Tahir'in alışıldık sınırların ötesine ulaşarak insan ruhu hakkında çeşitlilikler sunduğu eserlerinden hareket ile söylenilebilmektedir. Sonuç olarak, eserlerinde sadece toplumda sıkça rastlanan parafil vakalarından değil, sosyal yaşamda emsali az görülen örneklerden de bahsetmek mümkündür. Erkek pedofili vakaları kadar kadın pedofili vakalarının da romana dahil edilmesi bizim için oldukça çarpıcı örnekler arasında yer almaktadır. Cinsel meselelerin, bu türlü geniş bir yelpazeden ve psikolojik tüm yönleriyle doğrudan romana dahil olmasında, yazarın seneler boyunca cezaevi yaşamında cinsel yaşantıların farklı örneklerine rastlama ihtimalinin fazlalığından ve kendisinin de mahpus olması sebebiyle cinsel yaşamdan kopuk uzunca bir evre geçirmesinden bahsedilebilmektedir. Onun eserlerinde gözlemlenen idin direnişi ve çeşitli yollarla dolaşıma girmesi psikanalize alan açan bir meseledir.

Ayrıca bu çalışmada, evlilik birliği, aile olmak yahut olamamak meselesi türlü psikolojik açılardan irdelenmekte ve yalnızca ebeveynin kendi arasındaki ilişki değil, çocuktan ebeveyne ve ebeveynden çocuğa aktarım halinde olan ruhsal meseleler de alt sebepleri ile araştırılmaktadır.

Aile olamamak meselesinde, bir perspektif ortak bir idealin taşıyıcısı olamayan iki bireyin aile birliği oluşturmaması üzerine kurulurken, bir başka perspektif, sosyal

meselerin ötesine taşınabilecek ruh kırılmalarını ve geçmiş yaşam tecrübelerinin tortularını sebep olarak sunmak üzerine kuruludur. Nermin Hanım ve Kâmil Bey, evliliklerinde aynı ülküye bağlı yaşayan bireyler değildirler. Bu evlilik birliğinin dağılmasına sebeptir. Onun idealine uygun olan ruh varlığı Nedime Hanım gibi ortak ülkünün, cesur duruşunda mevcut olabilmektedir. Lakin bu konuda, doğrudan bir aktarım sağlanamamış olsa da dürtüsel ve ardından bastırılmak zorunda kalınan semptomlar ile meselenin psikolojik tarafları güçlendirilmiştir. Öte yandan, karakterlerin taşıdığı zıt semptomlar onların bir arada kalmasının önünde belirgin bir engeldir. Özellikle Nermin Hanım karakterinde, aileden taşınılan gerekçelerin evlilik üzerindeki etkileri yoğundur. Tüm bu süreçler, engeller silsilesi olarak psikanalitik bir okumaya olanak sağlamaktadır. Sonuçta, ne kadar bağımsız ideallerin öznelere olduğu için sonunda ayrılığa mahkûm edilmiş olsalar da bu iki karakter psikolojik semptomlarıyla da bir arada bulunamayacak iki ayrı karakterdir. Yani, sosyal dramın bireydeki görünümü kadar, bireyin içsel dünyasının dramı diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de açık bir biçimde işlenmiştir.

Bu çalışma, Kemal Tahir'in pek çok yönde gösterdiği yazarlık hüneri gibi, şahıs yaratırken bilinçli psikolojik süreçler kurabilecek yeterliliği ile de öne çıkabildiğini, Esir Şehir üçlemesi üzerinden göstermektedir. Sonuç olarak geri plana atıldığı düşünülen karakterlerin, toplumsal dramın ötesinde bir ruh gücüne sahip olduğunu, psikanalizin anlamlandırma gücünden ilham alarak söyleyebilmek mümkündür. Öte yandan, yazarın gözlemleme gücünün katıksız bir kabiliyet olduğunu kabul etsek de psikanaliz evrenine de bir ilgisinin olabileceği, şahıslarının ruhsal durumlarındaki çelişkisiz yapılanmadan yola çıkılarak öne sürülebilmektedir. Onun yarattığı şahısların, psikolojik yapılanmalarında, psikanalizin öncesini ve sonrasını öngörebildiği yahut kolektif bir tanıya ulaştırabildiği minvalde karakterler mevcuttur. Bunun tesadüfi bir yapılanma olmadığı, yazarın ruh yaratma bilincine de hâkim olduğu bu çalışmanın sonucunda ileri sürülebilmektedir. Kemal Tahir bu çalışmada, daha önce hiç değinilmediği bir yönü ile derinlemesine mercek altında tutulmakta ve alan içerisinde öncelikli olarak işlenmeyen ancak bizim güçlülüğünden şüphe duymadığımız ve parlatılmaya ihtiyaç olduğuna kanı geliştirdiğimiz bir anlayışla psikanalitik bir okumaya tabi tutulmuştur.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2018). *İnsan Doğasını Anlamak*. (Çev. D. Başkaya), Lilith Yayıncılık, İzmir.
- Adler, A. (2018). *Ne için Yaşıyoruz*. (Çev. Lütfü Yarbaş), Lilith Yayınevi, İzmir.
- Adler, A. (2018). *Yaşam Bilgisi*. (Çev. Lütfü Yarbaş), Lilith Yayınevi, İzmir.
- Adler, A. (2018). *Yaşamla İlgili Sorunlar*. (Çev. Lütfü Yarbaş), Lilith Yayınevi, İzmir.
- Aggrawal, A. (Aug, 2009); A New Classification of Necrophilia, *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 16(6):316-320.
- Akarşlan, E. M. ve Cesur, S. (Aralık, 2015); Üniversite Öğrencilerinin Ebeveynlik Stillerini Algılayışları ve Bu Algının Ebeveyn-Çocuk Değer Benzerliğine Etkisi, *Psikoloji Çalışmaları*, 35(2):1-24.
- Akkapulu, F. (2022). “Analı Babalı Analiz”. N. Zabcı. (Ed.). *Babalık İşlevi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 35-44.
- Altın, K. Y. (2021); Kadın ve Şeytan: Güney Sibirya Sahası Türk Halk Anlatıları Üzerine Bir İnceleme, *Folklor/Edebiyat*, 27(106 Özel Ek):129-146.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev. A. Dermen), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991); Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Catagory Model, *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2):226-244.
- Baytimur, M. N. (Nisan, 2019); Cemil Süleyman’ın Siyah Gözler Romanından Hareketle Bir Kadının Paranoid Bozuklukları, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (46):61-72.
- Berktaş, F. (1995). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (Çev. B. Yılmaz), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma ve Kaybetme*. (Çev. T. V. Soylu), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

- Dosdoğru, M. H. (1974). *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*. Tel Yayınları, İstanbul.
- Dökmen, Y. Z. (Aralık, 1997); Anneyle ve Babayla Algılanan Benzerlik: Bazı Anne, Baba ve Kişi Özelliklerinin Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12(40), 19-34.
- Duman, N. (Aralık, 2018); Parafililer ve DSM’lerdeki Seyri, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16):1285-1306.
- Dumlu, E. (Haziran, 2022); Sanayi Sektöründe Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Sorunlar ve Emeğin Değeri: Konya Örneği, *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(1): 11-18.
- Erdem, M. Y. (Aralık, 2021); Histerinin Otobiyografik Anlatısı: Çocukluğun Soğuk Geceleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(3), 2405-2419.
- Erdoğan, A (2010); Pedofili: Klinik Özellikleri, Nedenleri ve Tedavisi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(2):132-160.
- Eroğlu, M. (Temmuz 2021); Hayal ve Hakikat Kavramları Bağlamında İsmail Safa’nın Şiir Dünyası, *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, S. Özel Sayı, s. 104-131.
- Eryiğit, O. (2002); *Kemal Tahir’in Mahpushane Dönemi ve Hapishane Romanları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Bakırçay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İzmir.
- Freud, A. (2002). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*. (Çev. Y. Erim), Metis Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (1989). *Cinsel Yasaklar ve Normaldışı Davranışlar*. (Çev. M. Sencer), Ara Yayıncılık, İstanbul.
- Freud, S. (2014). *Bir Yanılsamanın Geleceği*. (Çev. M. Ökten), Tutku Yayınevi, Ankara.
- Freud, S. (2018). *Rüya Yorumu 2.Cilt*. Lilith Yayınevi, İzmir.
- Freud, S. (2019). *Haz İlkesinin Ötesinde*. (Çev. A. Babaoğlu), Metis Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. vd. (1981). *Psikanaliz Açısından Edebiyat*. (Çev. S. Hilav). Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Fromm, E. (1985). *Sevme Sanatı*. (Çev. I. Gündüz), Say Yayıncılık, İstanbul.
- Fromm, E. (1987). *İtaatsizlik Üzerine Denemeler*. (Çev. A. Sayın), Yaprak Yayınevi, İstanbul.

- Geçtan, E. (1997). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Geçtan, E. (2002). *Hayat*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Geçtan, E. (2005). *Zamane*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Geçtan, E. (2022). *İnsan Olmak*. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Gölge, Z. B., Özgeldi Bayraktar E., Akdemir, S. (Eylül, 2021); Kadın Cinsel İstismarcılar, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3): 524-536.
- Güdücü, B. (2016); “Erkek” Cinsel Kimliği, Sadizm Mazoşizm Üzerine Bir Saha Araştırması, *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 2(2), 33-45.
- Halifeoğlu, S. (2022). “Babanın Adı.” N. Zabcı (Ed.). *Babalık İşlevi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 9-21.
- Harmancı, A. vd., (Haziran, 2022); Sanatta Espas-Mekân İlişkisi: Ahmet Kavukcu Örneği, *Sanat ve Tasarım Dergisi* (29):177-197.
- Harputluoğlu, A. (ed.). (2014). *Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerim*. Seda Yayınları, İstanbul.
- Hazan, C. ve Shaver P. R. (1998). Bağlanma (Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve, (Çev. A. Dönmez). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 31(1): 1-49. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000242
- Hendrick, S. S. (2016). Yakın İlişkiler Psikolojisi. (Çev. A. Dönmez ve A. B. Sunal), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Horney, K. (2010). *İçsel Çatışmalarımız*. (Çev. Z. Koçak), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- İzmir, S. B. İ. (2022). “Baba ve Kız İlişkileri”. N. Zabcı (Ed.). *Babalık İşlevi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 81-107.
- Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik*. (Çev. C. E. Sılay), İlhan Yayınevi & Danışmanlık, İstanbul.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*. (Çev. A. N. Babaoğlu), Okuyan Us, İstanbul.
- Kâhya, H. (1975); Histeri, *Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni* 4: 415-420.

- Kani, S. A. (2014). *Obsesif Kompulsif Tanısı Alan Hastaların Afektif Mizaç, Kronobiyoloji ve Dürtüsellik Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kasapoğlu, A. (2007); İslama Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu. *Bilimname*, 12(1):137-161.
- Kılıç, Ö. ve Balcıoğlu, İ. (2013); “Seri Cinayet ve Cinsel Sadizm”, *Adli Tıp Dergisi*, 27(1):55-63.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Çözümlemesi*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Köroğlu, E. ve Bayraktar, S. (2010). *Kişilik Bozuklukları*. HYB Basım Yayın, Ankara.
- Krafft-Ebing, R. V. (2014). *Cinselliğin Psikopatolojisi*. (Çev. E. Kapkın), Payel Yayınevi, İstanbul.
- Kudret, C. (1978). *Edebiyatımızda Roman ve Hikâye II*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*. (Çev. N. Erdem), Metis Yayınları, İstanbul.
- Lawrence, D.H. (2018); *Ruhsal Çözümleme ve Bilinçdışının Doğaçlaması*. (Çev. E. Esençay). Lilith Yayınevi, İstanbul.
- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. (Çev. O. Gündüz), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.
- Moran, B. (2001). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öncel, H. (Aralık, 2016); Kasım Emin’e Göre Kadının Özgürleşmesi, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 57, s. 51-61
- Özen, Ö. (Haziran, 2020); Psikanaliz ve Edebiyat: İki Terapötik Yoldaş, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1): 9-16.
- Özer, B. P. (2022). “Ergenin Özerkleşme Sürecinde Babasal İşlev.” N. Zabcı (Ed.) *Babalık İşlevi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 107-123.
- Öztürk, O. ve Uluşahin A. (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları II*. Nobel Tıp Kitapevleri, Ankara.

- Saatçioğlu, F. ve Ukray, M. (ed.). (2014). Modern Psikoloji ve Alfred Adler, Yason Yayıncılık, Ankara.
- Storr, A. (1992). *Cinsel Sapmalar*. (Çev. K. Bek), Yılmaz Yayınları, İstanbul.
- Subaşı, N. G. ve Kazan, H. (Nisan, 2020); Çocukluk Dönemi Bağlanma Stillerinin Yetişkin İletişimindeki Etkisi, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 10(2): 147-162.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999); Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma, *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43): 71-106.
- Şeker, A. (2017); Türk Romanında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Temsillerine Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54): 641-652.
- Tahir, K. (1979). *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar*. Sander Yayınları, İstanbul.
- Tahir, K. (1982). *Esir Şehrin Mahpusu*. Can Yayınları, İstanbul.
- Tahir, K. (1991). *Notlar/1950 Öncesi Cezaevi Notları*. Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- Tahir, K. (2005). *Yol Ayrımı*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Tahir, M. (2015). *Esir Şehrin İnsanları*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Tatlıcalı, E. (2022). “İncinmiş Babalar ve İncinmiş Oğullar”. N. Zabcı (Ed.). *Babalık İşlevi*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 145-155.
- Tunçer, M. (Bahar, 2019); Kur'an-ı Kerim Işığında Kadının İtibarını Düşüren Konuların Değerlendirilmesi, *Trabzon İlahiyat Dergisi*, S.6, s.157.
- Turna, M. (2020); Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Türk Dil Kurumu (1998); *Türkçe Sözlük*. (9. bs.). Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- Uçar, Ş. (2016). Alienation (Yabancılaşma), *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 235-247.
- Usal, B. (1996); *Kadın İstihdamı Üzerine Avrupa Birliği-Türkiye Karşılaştırması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Weidmann, R. vd., (2023); Age and Gender Differences in Narcissism, *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(6):1277-1298 (DOI: 10.1037/pspp0000463)
- Yıkımsı, S. M. (Kasım, 2022); Muğlak Sınırlar: Yetişkin Kızların Perspektifinden Anne Kız Bağı-Ambiguous Boundaries: Mother-Daughter Bond from The Perspective Of Adult Daughters, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, S 5(2): 397-426
- Zweif, S. (1991). *Freud: Cinselliğin Yeryüzü.* (Çev. A. A. Öneş), Broy Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Bilefsky, D. (2008, June 25). “Albenian Custom Fades: Woman As Family Man”. *The New York Times*.
- Retrieved from <https://www.nytimes.com/2008/06/25/world/europe/25virgins.html>
- Ryan, C. W. vd., (2007); A Profile of Pedophilia: Definition, Characteristics of Offenders, Recidivism, Treatment Outcomes, and Forensic Issues, *Mayo Clinic Proceedings*, 82: 457-471. <https://doi.org/10.1176/foc.7.4.foc522>

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Başak ÖZÇELİK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	: Atatürk Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	: Fırat Üniversitesi
Yüksek Lisans Tez Konusu	: Karakter Gelişimi Açısından Kemal Tahir'in Esir Şehir Üçlemesine Psikanalitik Bir Bakış
Yabancı Dil / Diller	
İngilizce	
İş Deneyimi	
Stajlar:	Balakgazi Anadolu Lisesi